

ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม

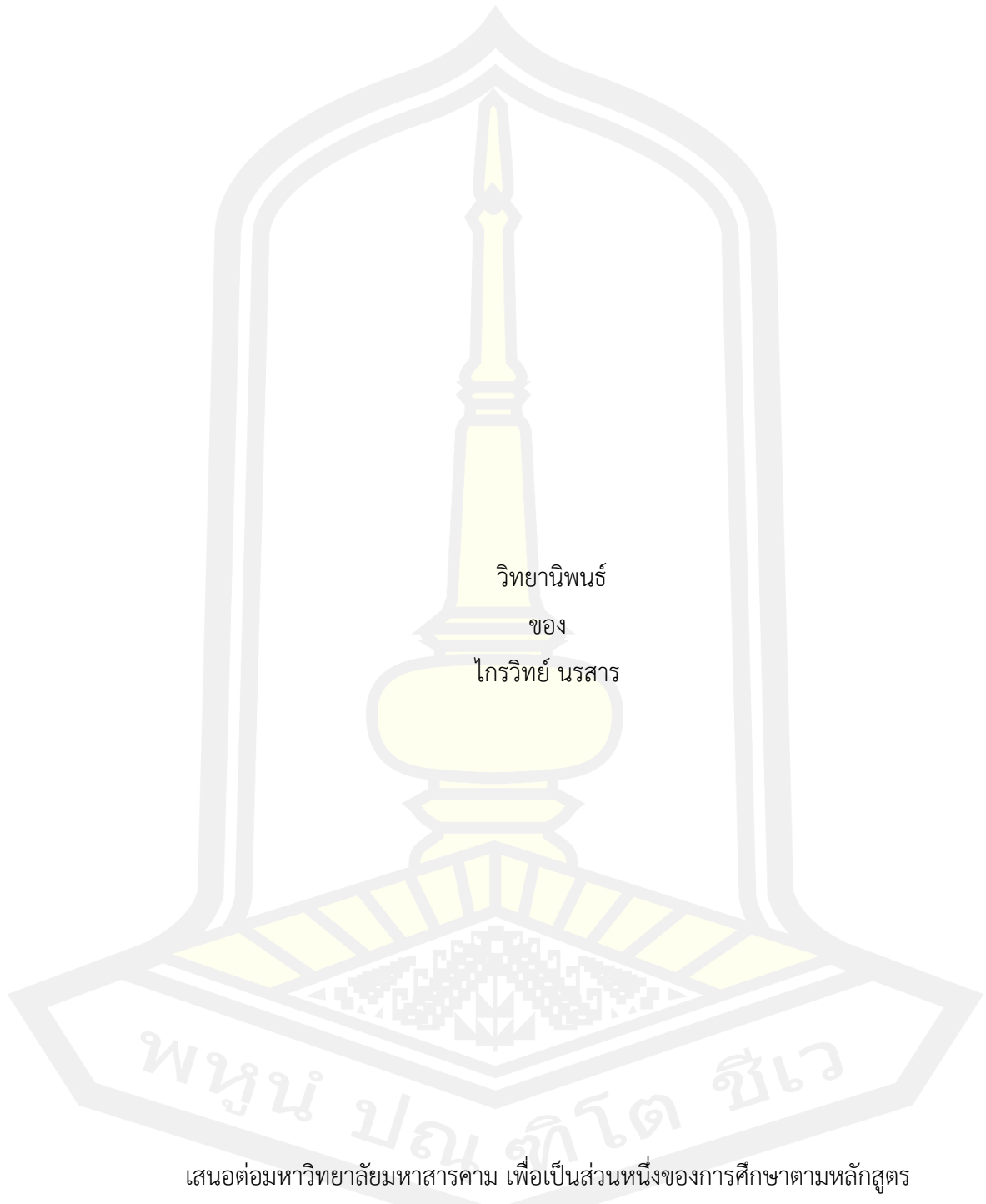
วิทยานิพนธ์
ของ
ไกรวิทย์ นรสาร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มีนาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม

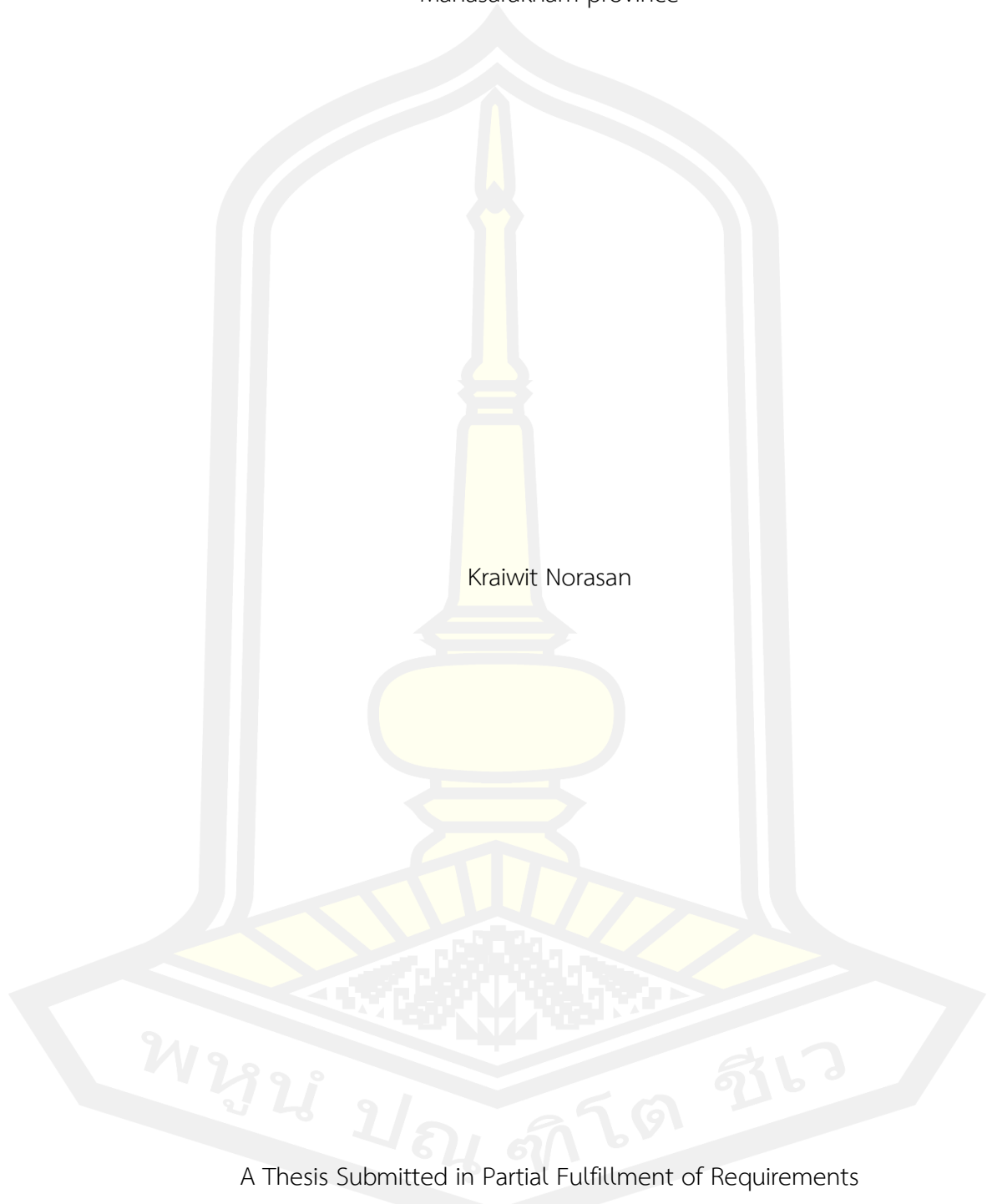
วิทยานิพนธ์
ของ
ไกรวิทย์ นรสาร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มีนาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The community's collective memory on Song Ku festival at the Pagoda in
Mahasarakham province

Kraiwit Norasan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Cultural Science)

March 2023

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายไกรวิทย์ นรสาร แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. กิตติสันต์ ศรีรักษา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. บุญสม ยอดมาลี)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. รัฐศักดิ์ เวชกามา)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ. ดร. พิระ พันลูกท้าว)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม
ศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม		
ผู้วิจัย	ไกรวิทย์ นรสาร		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2566

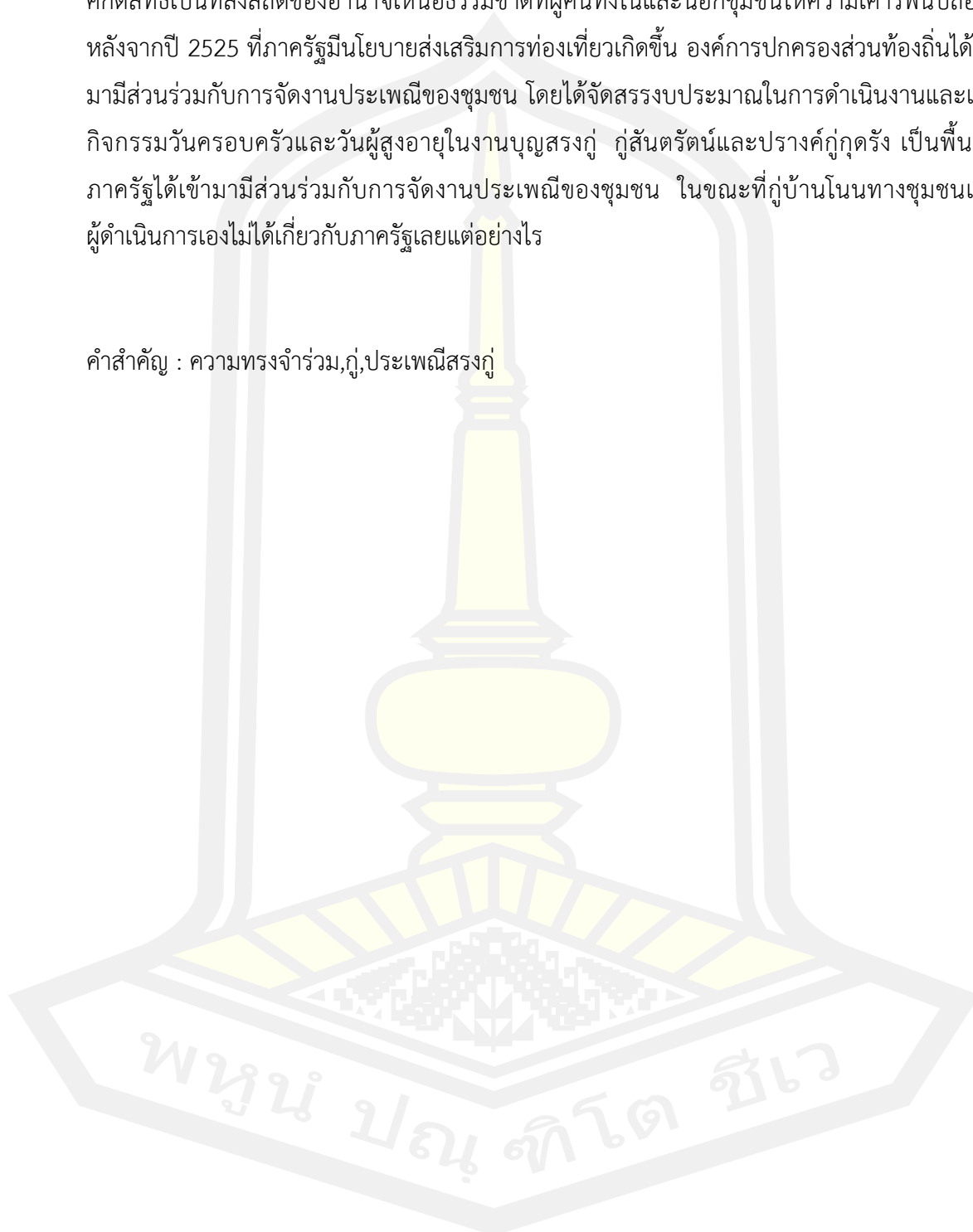
บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมาย 1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม 2. เพื่อศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนั้นอย่างไร 3. เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงฆ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อจัดทำกรวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ประชาชนชุมชน 15 ท่าน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 25 ท่าน และกลุ่มคนทั่วไป 25 ท่าน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การสงฆ์ หรือ บุญสงฆ์ เป็นพิธีกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ส่วนใหญ่นิยมทำขึ้นในช่วงบุญเดือน 5 หรือบุญสงกรานต์ตามคติความเชื่อของชาวอีสาน สำหรับกุ้งสันตรัตน์และปราสาทกุ้งกู๋ดั่งในช่วงก่อนปี 2525 ก่อนที่ภาครัฐจะมีนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวทั้งสองพื้นที่เรียกพิธีกรรมดังกล่าวว่า บุญสงฆ์น้ำ ได้แก่ บุญสงฆ์น้ำกุ้งสันตรัตน์ บุญสงฆ์น้ำห้วยกู๋ดั่ง หลังจากช่วงปี 2525 รัฐได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้น ทำให้องค์การปกครองท้องถิ่นได้หยิบเอาบุญสงฆ์น้ำเดิมในท้องถิ่นขึ้นมาสร้างสรรค์ให้เป็นเทศกาลใหม่เพื่อที่จะรองรับนักท่องเที่ยวและเปลี่ยนชื่องานบุญ ให้ใช้คำว่า ประเพณี แทน เช่น ประเพณีสงฆ์สันตรัตน์ ประเพณีสงฆ์กู๋ดั่ง เพื่อให้คำเหล่านั้นเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวยังงานประเพณีที่ท้องถิ่นนั้นๆจัดขึ้น สำหรับ กุ้งบ้านโนน เป็นสถานที่ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปี 2558 โดยใช้สถานที่ทางความเชื่อเดิมของชุมชนประดิษฐ์สร้างเป็นโบราณสถานโดยใช้การเลียนแบบต้นแบบมาจากกุ้งบ้านแดง กุ้งบ้านโนนยังไม่มีประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสงฆ์โดยตรง มีเพียงงานบุญเดือน 7 หรือ บุญข้าสยะ ที่ชุมชนรวมทำกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษก่อนจะมีการสร้างกุ้งแห่งนี้ทับลงบนพื้นที่เดิม จึงทำให้กุ้งบ้านโนนกลายเป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมแทนพื้นที่แบบดั้งเดิม 2. ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนและคนในชุมชนรอบๆ กุ้ง ประการแรกคือกุ้งทั้งสามแห่งเป็นศูนย์กลางด้านความเชื่อ พิธีกรรม ของชุมชน เนื่องจากเป็น

สถานที่ที่พึงพิงทางจิตใจของชุมชนและชุมชนใกล้เคียงได้อย่างเสมอๆ ประการที่สองกู่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สถิตของอำนาจเหนือธรรมชาติที่ผู้คนทั้งในและนอกชุมชนให้ความเคารพนับถือ 3. หลังจากปี 2525 ที่ภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเกิดขึ้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดงานประเพณีของชุมชน โดยได้จัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานและเพิ่มกิจกรรมวันครอบครัวและวันผู้สูงอายุในงานบุญสงกรานต์ กู่สันตร์ตันและปราสาทกู่กุดรัง เป็นพื้นที่ที่ภาครัฐได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดงานประเพณีของชุมชน ในขณะที่กู่บ้านโนนทางชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองไม่ได้เกี่ยวกับภาครัฐเลยแต่อย่างไร

คำสำคัญ : ความทรงจำร่วม, กู่, ประเพณีสงกรานต์

TITLE	The community's collective memory on Song Ku festival at the Pagoda in Mahasarakham province		
AUTHOR	Kraiwit Norasan		
ADVISORS	Associate Professor Taveesinp Subwattana , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Mahasarakham University	YEAR	2023

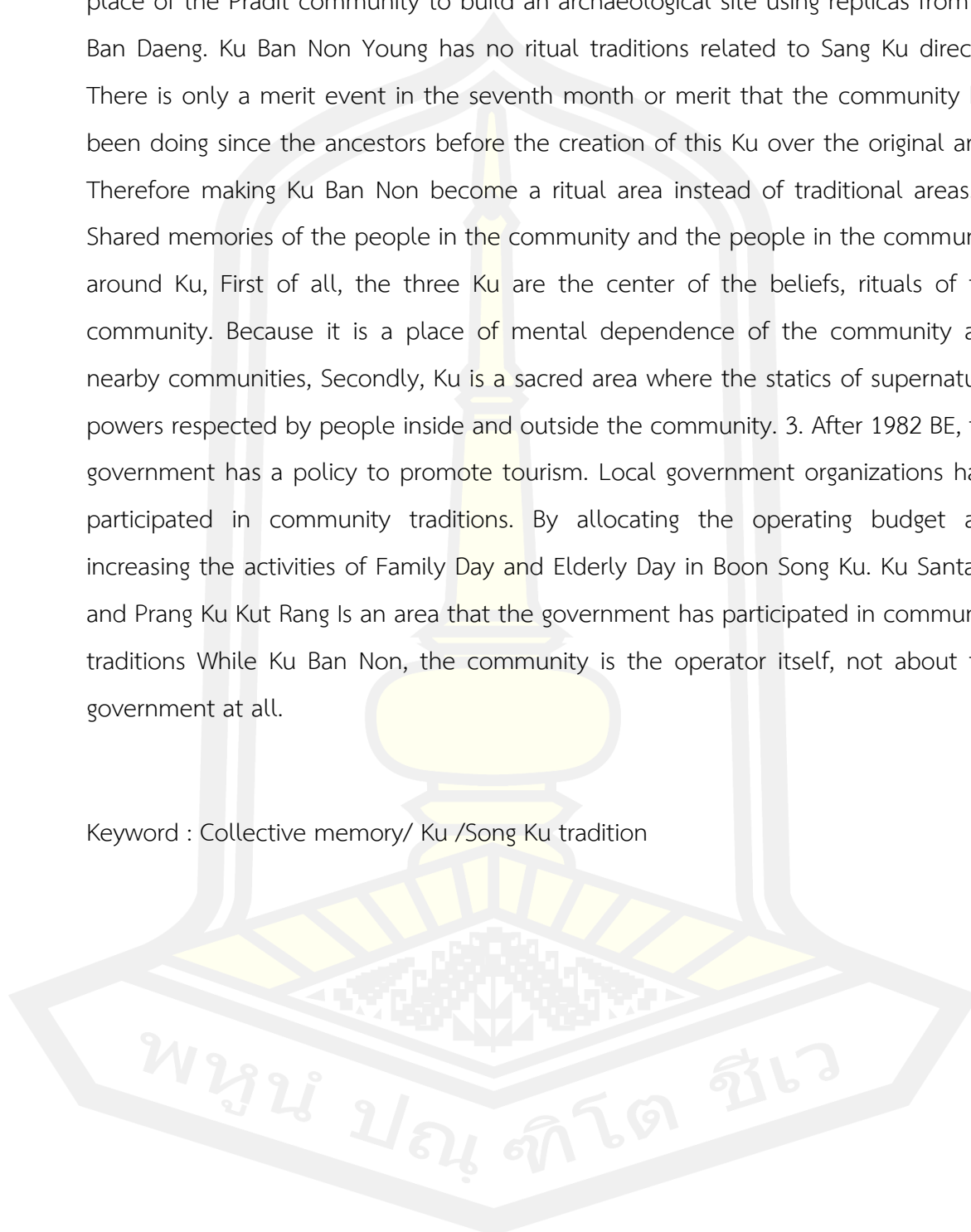
ABSTRACT

This research aimed 1. To study the history and development of Song Ku tradition in Maha Sarakham province 2. To study the shared memories of the people in the community and the surrounding community that there was a shared memory of that place. 3. To study the process in which the government came to manage the culture in Songku tradition. The researcher had used qualitative research to prepare research. The research tools are interviews and observations. The targets in the research was 15 community philosophers, 25 practitioners and 25 general groups that come from specific selection. Then brought the information collected from the interview form and related documents to analyze in the content.

The result showed that 1. Song Ku or Boon Song Ku is a ritual that the community organizes to pay homage to the supernatural power that the community respects. Most of them are popular during the fifth month merit or Songkran merit according to the beliefs of the Isan people. For Kusantararat and Prang Prang in 1982 BE. Before the government has a policy to promote the economy from tourism, both areas called the ritual that Boon Song Nam, including Boon Song Nam Ku Santarat Boon Song Nam Huai Kut Rang After 1982 BE, the state has promoted tourism. Causing the local government to pick up the original of Boon Song Nam in local to create a new festival in order to support tourists and change the name of the merit, use the word tradition instead, such as Song Ku Santarat tradition Song Kut Rang tradition. In order for those words to attract tourists to visit the local traditions held

for Ku Ban Non, it is a new place that was built in 2015 BE using the original belief place of the Pradit community to build an archaeological site using replicas from Ku Ban Daeng. Ku Ban Non Young has no ritual traditions related to Sang Ku directly. There is only a merit event in the seventh month or merit that the community has been doing since the ancestors before the creation of this Ku over the original area. Therefore making Ku Ban Non become a ritual area instead of traditional areas. 2. Shared memories of the people in the community and the people in the community around Ku, First of all, the three Ku are the center of the beliefs, rituals of the community. Because it is a place of mental dependence of the community and nearby communities, Secondly, Ku is a sacred area where the statics of supernatural powers respected by people inside and outside the community. 3. After 1982 BE, the government has a policy to promote tourism. Local government organizations have participated in community traditions. By allocating the operating budget and increasing the activities of Family Day and Elderly Day in Boon Song Ku. Ku Santarat and Prang Ku Kut Rang Is an area that the government has participated in community traditions While Ku Ban Non, the community is the operator itself, not about the government at all.

Keyword : Collective memory/ Ku /Song Ku tradition

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความสำเร็จจากความเมตตาช่วยเหลือจาก รศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านยังเป็นครูผู้สั่งสอนวิชาความรู้ คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำแนวทาง วิธีคิด วิเคราะห์แก้ไขปัญหา ข้อบกพร่องในงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ด้วยความปรารถนาดีตลอดจนถามไถ่ ติดตามการทำงานเป็นประจำจนงานวิทยานิพนธ์แล้วเสร็จ ขอบพระคุณ ผศ.ดร.กิตติสันต์ ศรีรักษา ประธานกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก อ.ดร.บุญสม ยอดมาลี และอ.ดร.ฐิติศักดิ์ เวชกามา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำวิธีการวิเคราะห์และการเขียน ดูแลให้กำลังใจทำให้ ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ

ขอบพระคุณ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลในชุมชน ทั้ง 3 ชุมชน ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ขอบคุณ คุณวุฒิกร กะตะสีลา คุณณัฐพล นาทันตอง คุณเกริกกฤษณ์ โชคชัยธาดา คุณเดชฤทธิ์ ฤทธิโคตร คุณศิริณัฐ ฤทธิโคตร คุณบุญญานิตต์ เสียมภูเขียว ที่ช่วยเก็บข้อมูลและพาลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชน ทั้ง 3 ชุมชน ตลอดจนให้กำลังใจจนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเสร็จ

นอกจากนั้นขอบพระคุณคุณพ่อพิทักษ์ นรสาร คุณแม่เสงี่ยม นรสาร ที่สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาระดับปริญญาโทในครั้งนี้ทั้งหมด ตลอดจนคุณย่ากตแก้ว นรสาร คุณยายเก็น เล็กอ่อน พี่น้อง และคุณอาคุณน้า ที่คอยเป็นกำลังใจตลอดการศึกษา จึงขอขอบคุณทุกท่านที่มีอุปการคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

คุณค่าอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบบูชาคุณแต่บูรพาจารย์ทุกท่าน พร้อมคุณปู่บุญรมย์ นรสาร คุณตาอนันต์ เกษรพันธ์ ไว้ตลอดกาลนิรันดร์ ด้วยความรักเคารพและสำนึกในพระคุณอย่างยิ่ง

ไกรวิทย์ นรสาร

พหุ มณู ที โด ชี เว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
คำถามการวิจัย.....	3
ความสำคัญของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	7
นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง.....	10
องค์ความรู้เกี่ยวกับ.....	11
บริบทของพื้นที่ศึกษา.....	12
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	19
ขอบเขตของการวิจัย.....	19
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	20

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	21
การเก็บรวบรวมข้อมูล	22
บทที่ 4 ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษา.....	25
ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษากรณีบ้านกู่ ตำบลสันต รัตน์ อำเภอนาคู.....	25
เรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับกู่สันตรัตน์.....	35
ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนต่อกู่สันตรัตน์	37
ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษากรณีบ้านโนน ตำบล ขามป้อม อำเภอนาโพธิ์.....	41
เรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับกู่บ้านโนน	50
ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนต่อกู่บ้านโนน.....	52
ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษากรณีบ้านกุดรัง ตำบล กุดรัง อำเภอกุดรัง	52
เรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับปราสาทกู่กุดรัง.....	73
ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนต่อปราสาทกู่กุดรัง	75
การผลิตซ้ำความทรงจำร่วมของชุมชน	78
บทที่ 5 บริบทพื้นที่ศึกษาและเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษา.....	86
บริบทพื้นที่ศึกษากรณีกู่สันตรัตน์ /มีโบราณสถานและมีประเพณี	86
บริบทพื้นที่ศึกษากรณีกรณีสปราสาทกู่กุดรัง/ไม่มีโบราณสถาน(กู่)และมีประเพณี.....	88
บริบทพื้นที่ศึกษากรณีกรณีกู่บ้านโนน/ไม่มีกู่สร้างขึ้นใหม่ยังไม่มีประเพณีใหม่.....	91
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	94
ความมุ่งหมายของงานวิจัย.....	94
สรุปผล	94
อภิปรายผล	97
ข้อเสนอแนะ	102

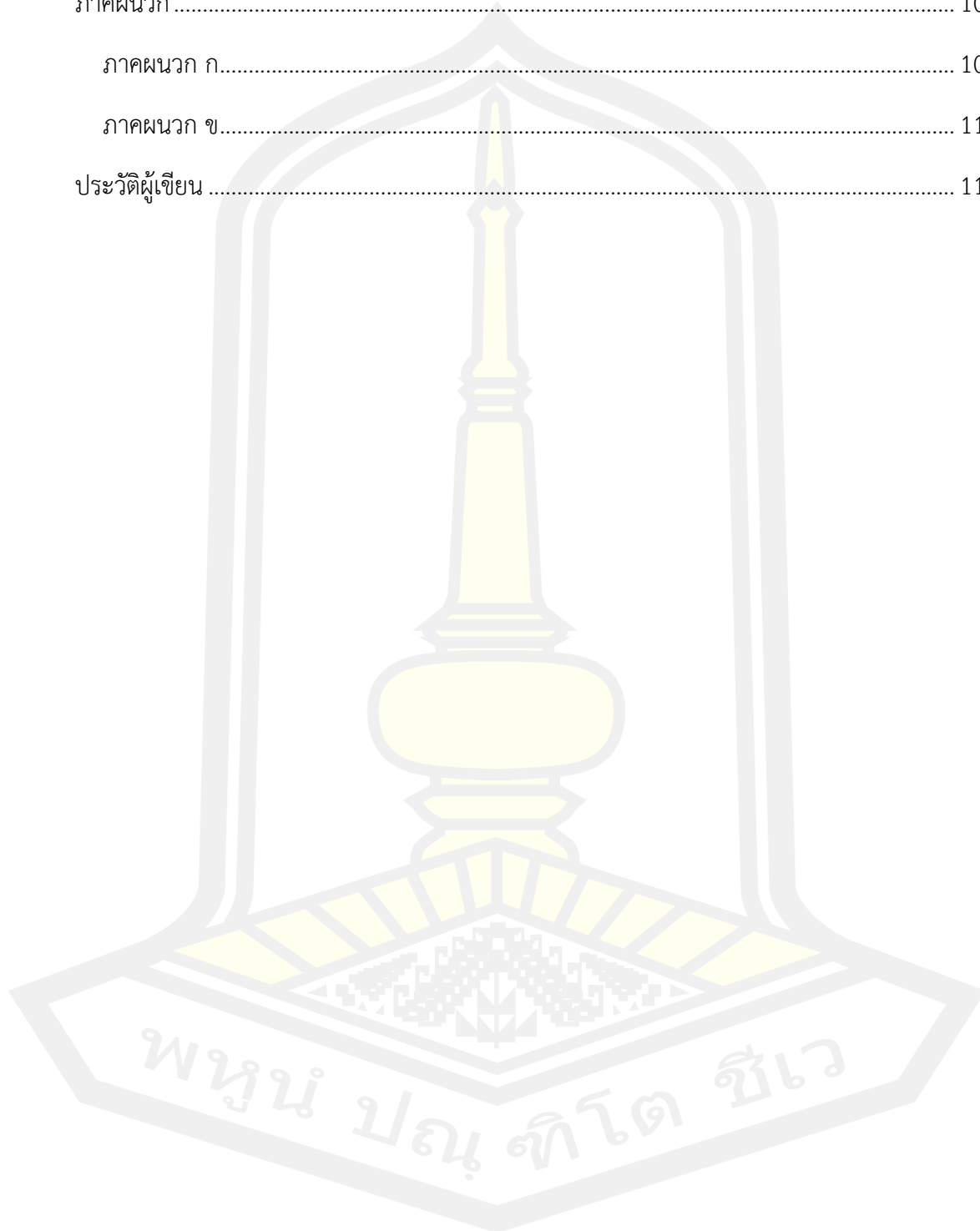
บรรณานุกรม 103

ภาคผนวก 108

 ภาคผนวก ก..... 109

 ภาคผนวก ข..... 111

ประวัติผู้เขียน 118

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงผังเมืองจำปาศรี	27
ภาพประกอบ 2 พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี กรุนาควน จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น.....	28
ภาพประกอบ 3 กู่สันตรัตน์ ณ ปัจจุบัน.....	29
ภาพประกอบ 4 ภาพกู่สันตรัตน์ช่วงก่อนบูรณะในปี พ.ศ.2547.....	32
ภาพประกอบ 5 ภาพกู่สันตรัตน์ในปัจจุบันหลังถูกบูรณะในปี 2547	34
ภาพประกอบ 6 อนุสรณ์การเสด็จกู่สันตรัตน์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ฯ ภูมิพลอดุลยเดช.....	41
ภาพประกอบ 7 แผนที่ก่อนการก่อสร้างชุมชน.....	56
ภาพประกอบ 8 ปรากฏการณ์กู๋กู๋ดริง	74
ภาพประกอบ 9 การร่วมทำบุญของชุมชนในประเพณีสร้างปรากฏการณ์กู๋กู๋ดริง.....	77
ภาพประกอบ 10 การแสดงในประเพณีสร้างปรากฏการณ์ช่วงหลังทศวรรษที่ 2540	78
ภาพประกอบ 11 พระพุทธรูปนาคปรก(พระพุทธรูปชัยมหานาถ?) พบที่กู่สันตรัตน์ จัดแสดงที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น	81

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มหาสารคามเป็นอีกหนึ่งจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีพื้นที่ไม่ใหญ่มากนักถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กและไม่มีอะไรโดดเด่นเหมือนเช่นกับจังหวัดอื่นๆในประเทศไทย เพราะมหาสารคามไม่มีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่น่าสนใจร่วมไปถึงมหาสารคามไม่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งคนในประเทศและต่างประเทศ รวมไปถึงถิ่นคนต่างจังหวัดในประเทศให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ สาเหตุอันเนื่องมาจากพื้นที่ของมหาสารคามนั้นไม่มีภูเขาสูงเหมือนเช่นจังหวัดอื่นๆ ไม่มีพื้นที่ติดกับทะเล และไม่มีน้ำตกให้คนสามารถไปพักผ่อนได้ รวมไปถึงไม่มีพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้(ทิวศิลป์ สืบวัฒนะและคณะ, 2561) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จังหวัดมหาสารคามมีเป็นจำนวนมากคือแหล่งโบราณสถานในสายวัฒนธรรมเขมรที่คนในท้องถิ่นอีสานเขตจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น เรียกว่า กู่ หรือปราสาทหินตามความเข้าใจของคนทั่วไป

ตามหนังสือศัพทานุกรมทางโบราณคดีระบุความหมายของคำว่า กู่ ว่าหมายถึง คำที่ใช้เรียกสถูปหรือเจดีย์ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย บางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เรียกปราสาทขอมด้วย(กรมศิลปากร, 2550) เช่น กู่ประภาชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น กู่กาสิงห์ อำเภอกษัตริย์ จังหวัดร้อยเอ็ด ในความหมายของชุมชนท้องถิ่น กู่หมายถึงสถานที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน(อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2551) อาจจะเป็นผีบรรพบุรุษมากับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมื่อครั้งคนรุ่นก่อนเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เช่น ผีเจ้าปู่โงงแดงกู่สันตรัตน์ โดยที่คนในชุมชนมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ว่าทุกค่ำคืนวันเพ็ญจะปรากฏดวงไฟลอยออกจากกู่สันตรัตน์ไปยังทางทิศที่เป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณภูมิ คนในชุมชนอธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวว่าเจ้าปู่โงงแดงกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่บ้านเกิดของท่าน(อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2551)หรือเจ้าปู่เมืองเจียมซึ่งเป็นผีใหญ่ของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกษัตริย์ จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งท่านเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข คนในชุมชนจึงให้ความเคารพนับถือท่านโดยเชื่อว่าท่านสามารถที่จะบันดาลให้เกิดเรื่องดีหรือไม่ดีกับชุมชนได้ จากทั้งสองกรณีจะเห็นว่าสถานภาพของกู่ที่เคยเป็นเทวาลัย/พุทธสถานในศาสนาตามความเชื่อของวัฒนธรรมเขมรได้เปลี่ยนผ่านกลายมาเป็นสถานที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

จากความเชื่อในเรื่องปรากฏการณ์ที่เล่าขานกันภายใต้อำนาจความศักดิ์ของผี/เจ้าพ่อที่สิงสถิตอยู่ ณ กู่แห่งต่างๆ ทำให้คนในชุมชนและชุมชนรอบๆกู่ ใช้กู่ในฐานะของการเป็นที่พึ่งทางจิตใจ

เช่น การขนบานศาลกล่าวกว่เกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าทางราชการหรือการเสียดโชค เมื่อสำเร็จก็จะนำของไปถวายเพื่อเป็นการแสดงความเคารพแก่อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นที่บันดาลให้ตนได้ในสิ่งที่ตนเองปรารถนา นอกจากนั้นก็ยังใช้เป็นพื้นที่ในการเสียดทนายฟ้าฝนประจำปีของชุมชนคือ พิธีกรรมการสงฆ์ เพื่อเป็นการรดน้ำสงฆ์ในบุญเดือน 5(บุญสงกรานต์) และทำพิธีเสียดบุญไฟประจำปีเพื่อเสียดทนายบ้าน สัตว์เลี้ยง และเรื่องต่างๆตามที่ชุมชนจะทำการเสียดคล้ายกับการไว้ผีปอบตาในสังคมอีสานปัจจุบัน จากพิธีกรรมดังกล่าวที่คนในชุมชนมีต่อกันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภู่กับชุมชนท้องถิ่นว่า คนสามารถที่จะเข้าออกโบราณสถานได้อย่างไม่มีข้อจำกัดและมีการสร้างวาทกรรมที่เป็นของคนในชุมชน เป็นชุดความทรงจำของท้องถิ่น เช่นความเชื่อเกี่ยวกับการมีผีบรรพบุรุษตนเดียวกัน ทำให้เกิดการไปมาหาสู่กันในฐานะเครือญาติผ่านความเชื่อเกี่ยวกับผีตนเดียวกันที่สถิต ณ ภู่แห่งต่างๆ กระทั่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากการขึ้นทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากรทำให้ความสัมพันธ์ของคนได้ปรับเปลี่ยนไปภายใต้ของจำกัดของกฎที่ออกมาคุ้มครองโบราณสถาน

การออก พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับภู่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเมื่อก่อนที่เคยเข้าใช้และทำพิธีกรรมต่างๆกับภู่จำกัดด้วยข้อบังคับตาม มาตรา 32 ความว่า “ผู้ใดบุกรุกโบราณสถานหรือทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งโบราณสถาน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาท”(กรมศิลปากร, 2544)ผลจากการดำเนินงานอนุรักษ์ที่ผ่านมาแสดงถึงข้อจำกัดต่าง ๆ นานาของกรมศิลปากรในการทำหน้าที่ดูแลรักษามรดกทั้งประเทศ ทำให้เกิดการวิพากษ์แนวทางจัดการดังกล่าวว่าเป็นการผูกขาดอำนาจโดยหน่วยงานรัฐ ส่งผลให้ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มคนในท้องถิ่นขาดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของและยังแนวทางดำเนินการของกรมศิลปากรไม่เปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในระดับที่น่าพอใจ ยิ่งทำให้เกิดความห่างเหิน ไม่ใส่ใจและปล่อยปะละเลยให้มรดกถูกทำลาย (เบญจวรรณ นาราสัจจ, 2557)จากการขึ้นทะเบียนและออกประกาศ พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ คุ้มครองโบราณสถานส่งผลให้ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างของคนท้องถิ่นปรับเปลี่ยนไป จากที่เคยเข้ามาใช้พื้นที่ได้เลยทันทีเพื่อทำการเตรียมงานก็ต้องทำหนังสือขออนุญาตเพื่อเข้าใช้พื้นที่และสมัยก่อนเคยรดเศียรน้ำแต่วัตถุโดยตรงก็ต้องมีการป้องกันตามวิธีการรักษาวัตถุของกรมศิลปากร หรือบ้างก็จำลองวัตถุขึ้นนั้นๆมาให้ชุมชน ซึ่งนั่นส่งผลต่อจิตใจของคนในท้องถิ่นอย่างยิ่ง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้การออก พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ของกรมศิลปากรถึงแม้ว่าอาจจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกห่างเหินกับภู่บ้าง แต่พอถึงช่วงเทศกาลสงฆ์ในช่วงเดือน 5 ของทุกปีคนในชุมชนก็ยังร่วมกันจัดประเพณีที่ตนเคยทำและปฏิบัติกันมา เมื่อเกิดกระแสการท่องเที่ยวตามนโยบายของประเทศไทยช่วงหลังปี 2530 เป็นต้นมา ภู่ในจังหวัดมหาสารคามหลายแห่งถูกบูรณะและทำงาน

ปรับปรุงทัศนียภาพ เพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของคนในและต่างประเทศ รวมถึงยังมีการหยิบยกเอาประเพณีการสงฆ์ที่คนในชุมชนเคยปฏิบัติกันมานำมาเป็นจุดขายสำคัญของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ภาครัฐได้เข้ามาสนับสนุนเงินทุนอีกทั้งยังเป็นหัวเรือใหญ่ในการจัดงานสงฆ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ประเพณีที่ชาวบ้านร่วมกันจัดเปลี่ยนเป็นคนในชุมชนเริ่มมาเป็นผู้ที่เดินทางมาร่วมงานและไม่ได้เป็นคนจัดงานประเพณีที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตในอดีต ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับภูมิลำเนาเปลี่ยนแปลงไปเพราะชุมชนเริ่มมีความรู้สึกว่ามีเจ้าของทรัพยากรดังกล่าวอีกต่อไป

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาเรื่องประวัติและพัฒนาการรวมถึงความทรงจำร่วมของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงว่ามีความทรงจำกับงานประเพณีการสงฆ์ก่อนที่จะภาครัฐจะเข้ามาจัดการกับงานที่เป็นของชุมชนอย่างไรและเมื่อภาครัฐเข้ามาจัดการประเพณีดังกล่าวแล้ว คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงคิดอย่างไร ประเพณีที่ถูกรัฐหยิบไปดัดแปลงเป็นสินค้าของการท่องเที่ยวหรือไม่หรือคนในท้องถิ่นสยบยอมต่ออำนาจรัฐที่เข้ามาจัดการกับงานประเพณี ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบความทรงจำของคนที่มีต่องานประเพณีสงฆ์ 3 บริบทคือ 1 บริบทที่มีโบราณสถาน 2 บริบทที่ไม่มีโบราณสถาน 3 บริบทที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ เพื่อดูว่าคนในท้องถิ่นสร้างความทรงจำต่องานประเพณี/สำคัญต่อภูมิลำเนาอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนั้นอย่างไร
3. เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงฆ์

คำถามการวิจัย

การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้เริ่มต้นจากผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์คนในชุมชนที่มีการจัดงานประเพณีสงฆ์ คนในชุมชนต่างเล่าเปรียบเทียบการจัดงานในสมัยอดีตก่อนปี 2530 และการจัดงานประเพณีสงฆ์หลังปี 2530 ว่ามีความแตกต่างกันมากช่วงก่อน 2530 คนในชุมชนมีการจัดงานประเพณีแบบวิถีชาวบ้านแต่งงานกับออกมาสนุกสนานในขณะเดียวกันงานที่ถูกจัดขึ้นในสมัยหลังกับถูกมองว่าไม่สนุก ภาครัฐจัดงานเอาความสะดวกเข้าว่า ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามในการวิจัยว่า

1. ความทรงจำร่วมของคนในท้องถิ่นที่ศึกษาคืออะไรจึงทำให้คนในชุมชนเกิดความสมัครใจในการจัดงานประเพณีดังกล่าวขึ้น

2. งานประเพณีดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อไหร่ คนในชุมชนปรับต่อการเปลี่ยนแปลง หรือต่อต้าน(ต่อต้านอย่างไร)ต่อการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้

3. คนในชุมชนมองงานประเพณีสงกรานต์ในยุคปัจจุบันอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างกับคนในอดีต

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทราบถึงประวัติความเป็นมาของโบราณสถานผ่านเรื่องเล่าของชุมชน
2. ทราบถึงความทรงจำร่วมของชุมชนและชุมชนรอบๆโบราณสถานรวมถึงคนที่มาใช้โบราณสถาน
3. ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของประเพณีสงกรานต์ของแต่ละที่ว่าเปลี่ยนแปลงเมื่อไหร่มีปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความทรงจำร่วม หมายถึง เรื่องราว เหตุการณ์สำคัญ ที่มีผลในการสร้างความทรงจำให้กับคนในชุมชนต่อกัน เช่น ฝึ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ตำนาน ความเชื่อ อันแสดงให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่แห่งนั้นๆร่วมกัน

กู๋ หมายถึง “กู๋” ตามหนังสือศัพทานุกรมโบราณคดีของกรมศิลปากรระบุว่ากู๋คือคำที่ใช้เรียกสถูปหรือเจดีย์ในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในที่นี้กู๋หมายถึง กู๋สันตริตัน ตำบลสันตริตัน อำเภอนาดูน กู๋บ้านโนน ตำบล อำเภอวาปีปทุม และปราสาทกู๋ดรง ตำบล กู๋ดรง อำเภอกู๋ดรง จังหวัดมหาสารคาม

มิติเวลา หมายถึง องค์ประกอบของความหมายทางประวัติศาสตร์ เป็นคำที่ใช้ในการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์โดยมองความเปลี่ยนแปลงของสังคม การกำหนดมิติเวลาหรือช่วงเวลาอาจจะใช้การกำหนดเป็นพุทธศักราช หรือ คริสต์ศักราช ก็ได้ ในงานวิจัยครั้งนี้ใช้การกำหนดมิติเวลาเป็นพุทธศักราช

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องทั้งที่สังเกตได้ง่าย ชัดเจน และมองเห็นได้ยาก ตลอดจนจนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนมีขั้นตอนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึงพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ ในที่นี้พัฒนาการคือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเพณีสงกรานต์

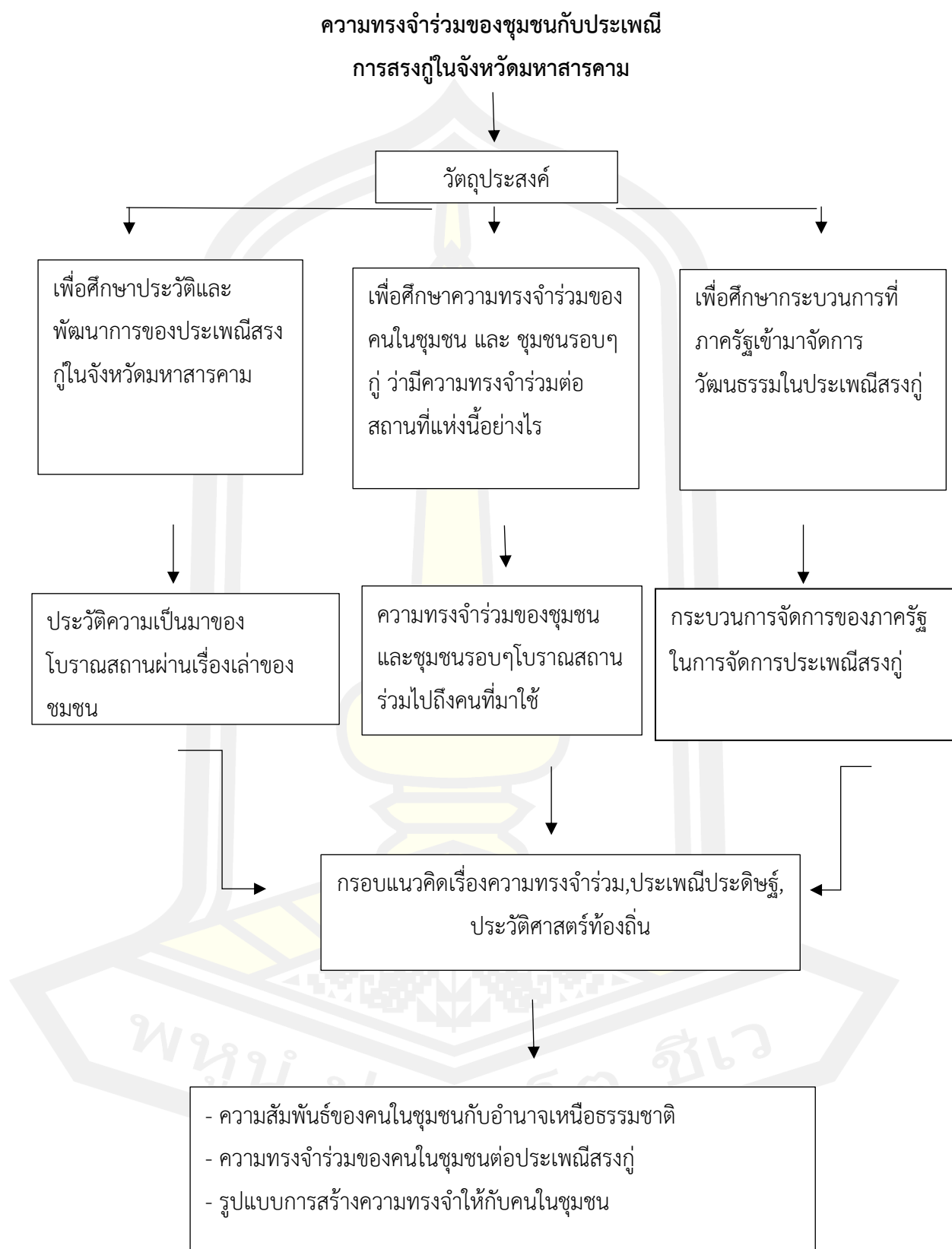
ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านโนนเมือง ชุมชนบ้านกู่ ชุมชนบ้านสระบัว ตำบลสันตรัตน์ อำเภอนาคู ชุมชนบ้านโนน ตำบล อำเภอวาปีปทุม ชุมชนบ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม

ประเพณีสงกรานต์ หมายถึง งานประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกๆปี เป็นพิธีกรรมที่ในสมัยก่อนปี 2530 จัดขึ้นเพื่อเป็นการเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ทั่วในแต่ละแห่งและเพื่อวัตถุประสงค์ในการขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลด้วย. หลังจากปี 2530 เป็นต้นมางานประเพณีนี้ดังกล่าวถูกทำให้กลายเป็นสินค้าเพื่อตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดการศึกษาความทรงจำร่วม ประเพณีประเพณี ประเพณีประเพณี ประเพณีประเพณี ท้องถิ่น เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาความทรงจำร่วมของชุมชน ประเพณีและพัฒนาการประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม และกระบวนการในการจัดการวัฒนธรรมการสงกรานต์ระหว่างภาครัฐและชุมชน โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ สันทนาการกลุ่ม ตั้งแผนภาพต่อไปนี้

พหุ ม ปณ ทิ โด ชี เว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัย เรื่อง ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้สืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2. นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
3. องค์ความรู้เกี่ยวกับ กู
4. บริบทของพื้นที่ศึกษา
5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในครั้งนี้จะใช้ จะใช้แนวคิดในการศึกษา 3 แนวคิดคือ

1. แนวคิดเรื่องความทรงจำร่วม
2. แนวคิดเรื่องประเพณีประติษฐ์
3. แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

แนวคิดทั้งสามสามารถอธิบายโดยสรุปได้ดังนี้

แนวคิดเรื่องความทรงจำร่วม

Maurice Halbwachs (1992) On Collective memory ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตของคนเรานั้นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม(Social Environment) นั่นก็คือสังคมในปัจจุบันที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดำรงชีวิตอยู่นั้นเป็นแหล่งหรือเงื่อนไขที่กำหนด และเป็นแหล่งแห่งที่ ที่ความทรงจำก่อตั้งและจัดระเบียบตัวเอง Halbwachs อธิบายว่าความทรงจำของปัจเจกบุคคลจะมีความหมายขึ้นมาได้นั้น ต่อเมื่อความทรงจำนั้นสัมพันธ์หรือรับรู้ได้โดยบุคคลอื่นนั้น ก็คือปัจเจกบุคคลวางความทรงจำของตัวเองอยู่บนมุมมอง(Perspective)ของกลุ่ม สมาคมหรือชุมชนบุคคลที่ตัวเองสังกัดอยู่ ตรงนี้เขาได้เปรียบเทียบให้เห็นว่าความทรงจำที่ไม่สัมพันธ์อยู่กับกลุ่มหรือชุมชนดังเช่นความฝันนั้นเป็นความทรงจำที่แตกเป็นเสี่ยง (Fragmented Memory)ไร้ความหมายและไม่เป็นจริง ด้วยเหตุดังนี้เองที่ Halbwachs กล่าวว่าในสังคมนั้นมีสิ่งที่เรียกว่าความทรงจำร่วม (Collective Memory)หรืออาจเรียกว่าเป็น Social Frame Work for Memory ซึ่งหมายความถึง

มวลรวมของการระลึกอดีตของปัจเจกบุคคลต่างๆ หรือการที่ปัจเจกบุคคลมีการระลึกถึงอดีตร่วมกัน (เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช, 2557)

Paul Connerton (1995) How Society Remember ประสบของเราในปัจจุบัน นั้นขึ้นอย่างมากกับความรู้เกี่ยวกับอดีตของเราหมายความว่าเรามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันโดยการที่เรา เชื่อมโยงเหตุการณ์หรือวัตถุในอดีต อย่างไรก็ตามตามที่คณะของเขานั้น อดีตดังกล่าวหาใช่อดีตที่เป็น ความจริงในเชิงวัตถุวิสัย(Objective) แต่ทว่าเป็นเหตุการณ์หรือวัตถุแห่งอดีตที่เราสร้างมันขึ้นมาใน ปัจจุบัน ซึ่งตรงนี้มีคความหมายคล้ายคลึงกับที่ Halbwachs กล่าวว่าความรู้เกี่ยวกับอดีตนั้นเป็นสิ่งที่ เราสร้างขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เราดำรงอยู่ในปัจจุบัน ตรงนี้จึงความหมายว่าปรากฏการณ์ สองด้านอดีตและปัจจุบันที่ไม่สามารถแยกแยะจากกันได้และทั้งคู่กำหนดซึ่งกันและกันหรือมีอิทธิพลซึ่ง กันและกัน Connerton ได้เสนอต่อไปว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะแง่มุมของความสัมพันธ์ทาง การเมืองภายในสังคมด้วยนั่นก็คือการที่คนในสังคมมีจิตสำนึกหรือความทรงจำเกี่ยวกับอดีตร่วมกัน นั้น ผลที่เกิดขึ้นก็คือความทรงจำดังกล่าวได้มีส่วนเข้ามากำหนดระเบียบทางสังคม (Social Oeder) ของสังคมที่มีความทรงจำร่วมกันดังกล่าวด้วย อย่างไรก็ตาม Connerton ได้ตั้งคำถามขึ้นมาว่าใน สังคมหนึ่งๆนั้นคนแต่ละรุ่นชน(Generation)ต่างมีความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่แตกต่างกัน (ตัวอย่างก็ดังเช่น คนที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นรุ่นชนที่มีความทรงจำเกี่ยวกับ เหตุการณ์ดังกล่าวไม่เหมือนกับรุ่นชนที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ ปี 2553 หรือ รุ่นชนที่ไม่ เคยมีส่วนร่วมในทั้งสองเหตุการณ์ ต่างก็มีความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวแตกต่างกันออกไป) เมื่อเป็นดังนั้นระเบียบร่วมกันของสังคมโดยรวมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร(เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช, 2557)

แนวคิดเรื่องประเพณีประติษฐ์

ปฐม หงส์สุวรรณ(2560) ประเพณีประติษฐ์คือการหยิบยกหรือการดัดแปลงเอา ประเพณีที่เป็นประเพณีจารีตหรือประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มคนที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงโดยผู้วิจัยได้ ยกกรณีศึกษาทั้งหมด 7 จังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง ผลของการศึกษาของปฐม หงส์สุวรรณทำให้ ทราบว่าผลของการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการท่องเที่ยวทำให้จังหวัดต่างๆในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือหยิบยก ดัดแปลง และสร้างวาทกรรมให้กับประเพณีที่เป็นของชนพื้นเมืองขึ้นมา เพื่อเป็นจุดขาย สำหรับการท่องเที่ยวตามนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศ ส่งผลให้กลุ่มจังหวัด ตัวอย่างในกลุ่มน้ำโขงได้คิดและดัดแปลง ประเพณีที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มคนชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะเป็นจุดขายสำหรับนโยบายการท่องเที่ยวและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับประเพณีของคน ดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของนิชธิมา บุญเฉลียว ผลของนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศ

ไทยที่ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบวิถีชีวิตการ
ท่องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรมชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปท่องเที่ยวยัง
ภาคเหนือของประเทศไทย ชาติพันธุ์ลื้อในเขตอำเภอเชียงคำเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่ถูกกระแสนโยบาย
การท่องเที่ยวให้มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีนี้ที่คนในชุมชนได้มีการทำอยู่แล้วนำมาจุดขายกับ
นักท่องเที่ยวในงานสืบสานตำนานไทลื้อที่ถูกภาครัฐสนับสนุนให้จัดงานนี้ขึ้นเพื่อเป็นจุดขายให้กับ
นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว แต่งานประเพณีดังกล่าวก็ได้มีการแฝงไปด้วยการช่วงชิงพื้นที่
ระหว่างคนในท้องถิ่นกับภาครัฐด้วยเพราะเป็นงานที่ภาครัฐเข้าไปจัดการกับงานประเพณีเดิมที่คน
ท้องถิ่นมีความเชื่อความศรัทธา เมื่อภาครัฐเข้าไปจัดการคนในท้องถิ่นจึงเกิดความกินแหนงแคลงใจใน
การจัดงานเพราะเดิมเป็นงานที่ไหว้ผีบรรพบุรุษแต่การทำให้เกิดประเพณีประดิษฐ์ส่งผลให้ความ
ศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเดิมอาจจะลดน้อยลง(ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560)

แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ธิดา สารระยา ให้ความเห็นไว้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือประวัติของชุมชนในท้องถิ่น
ประกอบด้วยส่วนที่เป็นเมืองและส่วนที่เป็นบ้าน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการศึกษา
ประวัติศาสตร์ของชุมชน ประวัติศาสตร์ของมนุษย์สืบเนื่องจากโบราณถึงปัจจุบัน โดยเน้นที่ผู้คนที่
อยู่ในสังคมในท้องถิ่นที่แห่งหนึ่งๆ มิได้เป็นการเน้นที่สถานที่ สิ่งก่อสร้าง ศิลปะโบราณวัตถุสถาน แต่ต้อง
เน้นผู้คนในชุมชนก่อนแล้วสิ่งอื่นๆ จึงเป็นผลตามมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ
กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เน้น “มวลชน” เป็นสำคัญ(ธิดา สารระยา, 2539)

สุเทพ สุทรเกษม กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น(Local
History) มีความแตกต่างกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ(National History) ประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นมิใช่เป็นแต่เพียงส่วนประกอบ แต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวของมันเอง การศึกษา
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือการศึกษาชุมชนท้องถิ่น(Local Communities) ซึ่งเป็นตัวตนทางสังคม
(Social Entities) โดยมีการเกิด การเติบโต การเสื่อม และการสิ้นสุด ในตัวของมันเอง นัก
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องพยายามทำความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อ่านมองเห็นถึง
กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นในสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า สารระสำคัญของประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นก็คือการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม(Social History) ของชุมชนท้องถิ่น(สุเทพ สุทรเกษม,
2540)

ศรีศักร วัลลิโภดม เห็นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการศึกษาชุมชนที่มองจากระดับ
ล่างสู่เบื้องบน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีการเริ่มต้น มีพัฒนาการ มีการคลี่คลาย หรืออาจสิ้นสุดไปได้

และเป็นเรื่องราวของสังคมอื่นๆ ที่ครอบคลุมด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรม และระบบความเชื่อ(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2549)

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาพการศึกษา ประวัติศาสตร์สังคมไทยชัดเจนมากขึ้น เนื่องด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นหนทางในการนำ เรื่องราวของผู้คนที่มีใจคนชั้นชนปกครองไปเติมเต็มภาพของสังคมทำให้เห็นภาพของคนตัวเล็กตัว น้อยกล่าวคือไม่ใช่การเขียนประวัติศาสตร์ที่เห็นแต่ชนชั้นนำเท่านั้น ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นนั้นการสัมภาษณ์และทำเวทีชาวบ้านเป็นการได้ข้อมูลที่ดีที่สุดเพราะเรื่องราวของคนชนชั้นล่าง ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ข้อมูลส่วนใหญ่จึงเป็นการสอบถามจากผู้รู้และผ่านวิธีการตรวจสอบตามวิธีการศึกษา ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นอกจากนี้แล้วประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยชะลอความเป็น โลกาภิวัตน์ทำให้คนในท้องถิ่นได้รู้ถึงรากเหง้าของตนเองเกิดเป็นคนรักและสำนึกร่วมในการเป็น ท้องถิ่นเดียวกันจนเป็นพลังในการขับเคลื่อนและดูแลรักษาทรัพยากรชุมชน (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554)

นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีหลักการดำเนินการที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจ่ายสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนใน การรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง
2. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น
3. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบ นักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่าง จริงจัง
4. เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยรอบทั้งด้านการตลาด การลงทุน และการจัด อุปสรรคในการท่องเที่ยว
5. บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวรวมทั้งการ โฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย(วิภาวดีศรี พรม พงษ์พันธ์ุ, 2565)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2566-2570) ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การท่องเที่ยวของประเทศจะเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว จะต้องมีการพัฒนาบนพื้นฐานของความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภาคการผลิตและธุรกิจในการการท่องเที่ยวที่มีการเติบโตอย่างยั่งยืน มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว พร้อมการบริหารจัดการจำนวนนักท่องเที่ยวและการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การปล่อยมลพิษของเสีย และภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การท่องเที่ยวไทยสามารถต่อยอดและสร้างคุณค่าจากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม เอกลักษณ์ความเป็นไทย และแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน โดยมีเป้าประสงค์ดังนี้

1. การท่องเที่ยวของไทยมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดการกระจุกตัวในแหล่งท่องเที่ยว
2. วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และเอกลักษณ์ความเป็นไทยคงอยู่ในสังคมสืบต่อไป พร้อมทั้งมีการต่อยอดเพิ่มมูลค่าด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบอย่างสร้างสรรค์
3. การท่องเที่ยวไทยมีการบริหารจัดการเพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ รวมถึงการกำจัดของเสียและลดมลพิษ เพื่อคงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์
4. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชนของประเทศไทยมรมาตรฐานความยั่งยืนระดับสากล(กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

องค์ความรู้เกี่ยวกับกู๋

พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรวบรวมโดย โชติ กัลยาณมิตรและพจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อักษร ก ได้ให้ความหมายของคำว่า “กู๋” ว่าเป็นชื่อสถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างที่เป็นอนุสรณ์สถาน เช่น เจดีย์ที่บรรจุอัฐิธาตุ เป็นคำที่ใช้เรียกสถาปัตยกรรมประเภทนี้ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในพจนานุกรมศิลปะของ น. ณ ปากน้ำ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “กู๋” ในภาษาอีสานว่า เป็นคำที่ชาวบ้านใช้เรียกปราสาทที่มีลักษณะเป็นศิลปะแบบเขมรโดยทั่วไป(สมชาติ มณีโชติ, 2531) กู๋ หรือ ปราสาทหิน ในวัฒนธรรมเขมรนั้นส่วนใหญ่สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์ มีเพียงส่วนน้อยที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา อาจจะมีทั้งที่มีขนาดใหญ่โตและขนาดเล็ก สร้างโดยกษัตริย์หรือขุนนาง แต่ทุกแห่งก็สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นศาสนสถานที่ทำให้เทพเจ้าลงมาประทับ ลงมาให้ความช่วยเหลือ ให้ความคุ้มครอง ต่อบุคคลหรือต่ออาณาจักรโดยนัยยะแล้วศาสนสถานหรือกู๋ ปราสาทหินต่างๆที่ปรากฏจึงเปรียบเสมือนวิมานบนสวรรค์ที่สร้างสรรค์ขึ้นบนพื้นโลก(รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2557) ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามปรากฏร่องรอยของกู๋ 17 แห่ง กระจายอยู่ยังอำเภอต่างๆ ได้แก่ 1. กู๋แก้ว(กู๋คูชาด) อำเภอกันทรวิชัย, 2. กู๋บ้านเขวา 3.

กู๋น้อยบ้านเขวา อำเภอเมืองมหาสารคาม, 4.กู๋โนนพระบ้านคะค อำเภอแกดำ, 5. กู๋มิถิลา 6. กู๋บ้านสนาม 7.กู๋บ้านแดง อำเภอวาปีปทุม, 8.ศาลานางขาว 9.กู๋คูขาด 10.กู๋น้อย 11.กู๋สันตรัตน์ 12.กู๋บ้านโต้น อำเภอนาดูน, 13. กู๋บ้านภารแอ่น อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย, 14. กู๋บ้านกู๋ 15. กู๋ป่าโพธิ์ อำเภอยางสีสุราช 16. กู๋บัวมาศ 17.กู๋สามพันคำ อำเภอบรบือ เป็นต้น(แพรทอง แก้วทองมี, 2561)

บริบทของพื้นที่ศึกษา

บริเวณที่เป็นจังหวัดมหาสารคามในปัจจุบันเดิมเคยมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้วนับพันปี จากหลักฐานทางด้านโบราณคดีพบว่า มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคโลหะตอนปลาย หรือประมาณ 2,000 ปีที่ผ่านมา รายงานการขุดค้นที่อำเภอกันทรวิชัย รายงานการขุดค้นที่บ้านเชียงเหียนในปี พ.ศ. 2522 พบแคปซูลที่ฝังศพคน ภาชนะดินเผา พวกหม้อไห สำริด เหล็ก ลูกปัด กระดุกสัตว์ โดยเฉพาะควาย (กรมศิลปากร.2531: 235-238) นอกจากนี้ยังพบพื้นที่ที่มีคูน้ำคันดินลักษณะรูปวงรีหรือรูปไข่ บนเนินสูง พบซากเจดีย์ พระพุทธรูปศิลา พระพิมพ์ดินเผา รวมทั้งพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ ในหลายพื้นที่ของจังหวัดมหาสารคาม อาทิ อำเภอกันทรวิชัย อำเภอนาดูน อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ซึ่งทำให้ทราบว่าเป็นศิลปะวัฒนธรรมสมัยทวารวดี หรือ ประมาณ 1,200 ปีที่ผ่านมา (กรมศิลปากร. 2531: 46) นอกจากนี้ศิลปะแบบทวารวดีแล้วยังพบหลักฐานที่แสดงถึงศิลปะและวัฒนธรรมแบบเขมรซึ่งมีอายุประมาณ 800 – 1,000 ปีที่ผ่านมา หลักฐานในวัฒนธรรมเขมรที่โดดเด่นได้แก่ โบราณสถานที่เป็นปราสาทหิน หรือ กู๋ โบราณสถานเหล่านี้มักเป็นอาคารก่อสร้างด้วยหินประเภทต่างๆ อาทิ หินทราย ศิลาแลง นอกจากนั้นยังพบรูปเคารพในลัทธิพราหมณ์ที่พบเสมอ ๆ คือ รูปเคารพในการบูชา พระศิวะ ได้แก่ ศิวลึงค์ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้เปลี่ยนมาบูชาพระโพธิสัตว์ในลัทธิพุทธศาสนาแบบมหายานแทน ดังนั้นจึงพบรูปเคารพทั้งในลัทธิพราหมณ์และพุทธศาสนาในลัทธิมหายาน โบราณสถานที่เป็นที่ทราบกันดีเช่น กู๋สันตรัตน์ ที่อำเภอนาดูน กู๋บ้านเขวาที่อำเภอเมืองมหาสารคาม กู๋บัวมาศที่อำเภอบรบือ กู๋แก้วที่อำเภอกันทรวิชัย เป็นต้น โบราณสถานเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหลักฐานทางความเชื่อที่ทำให้เห็นได้ว่า ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม มีศาสนสถานที่อยู่ในลัทธิความเชื่อแบบพราหมณ์และพระพุทธรูปศาสนาด้วย และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา พวกกลุ่มลาว ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานมั่นคงจนตั้งเมืองมหาสารคามขึ้นในปี 2408 มหาสารคามจึงเป็นดินแดนที่มีผู้คนตั้งหลักแหล่งมานานกว่าสองพันปี มีทั้งความเก่าและมีวัฒนธรรมหลายยุคสมัย(ทวิศิลป์ สืบวัฒนะและคณะ, 2561)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 อันตรงกับสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา กลุ่มชนชาวลาวได้เริ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดเป็นบ้านเมืองขึ้นในพื้นที่ต่างๆในภาคอีสาน การเข้ามาของกลุ่มคนลาวมีหลายระลอก แล้วแต่สาเหตุและ

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการโยกย้ายถิ่นฐาน การอพยพของผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงครั้งสำคัญที่สุดคือ การเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ใน ปี 2369 ประเทศไทยต้องกวาดต้อนผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมา ทำให้เกิดการเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ซึ่งจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาพื้นที่ชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม 3 พื้นที่ แต่ละพื้นที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่แตกต่างกันออกไป

อาจจะกล่าวโดยสรุปว่า ในอดีตนั้นพื้นที่มหาสารคาม เคยเป็นพื้นที่ตั้งของบ้านเมืองที่นับได้ว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังปรากฏหลักฐานทางด้านโบราณคดีหลายอย่าง แต่ที่เด่นชัดที่สุดคือ การค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อปี 2522 รวมไปถึงโบราณวัตถุสถานต่างๆมากมาย จึงอธิบายได้ว่า พื้นที่ตั้งของจังหวัดมหาสารคาม แต่เดิมคงมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์จากยุคโลหะตอนปลาย เรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ในวัฒนธรรมแบบเขมร จนถึงการตั้งบ้านแปงเมืองของกลุ่มคนชาวลาวในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างความรอบคอบคิดของการศึกษาได้แบ่งงานวิจัยและเอกสารที่ศึกษาเป็น 4 ส่วน คือ

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องความทรงจำร่วม
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับงานประเพณีสงกรานต์
4. เอกสารและงานวิจัยที่อื่นที่เกี่ยวข้อง ตามรายละเอียดดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับ

พระอริยานุวัตร เขมจารี (2527) กุสันตรัตน์ กุสันตรัตน์เป็นท้าวลัยที่พระเจ้ายศวรราชเป็นผู้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมในการสักการบูชาในพิธีกรรมตามธรรมเนียมในศาสนาพราหมณ์ ทั้งนี้ยังกล่าวว่าการนี้ยังเป็นท้าวสถานประจำเมือง นอกจากนี้ยังเขียนพรรณาลักษณะของกุแห่งนี้ว่าสร้างหันหน้าไปทางทิศใด มีอะไรบ้างในเขตของโบราณสถาน เนื้อหาโดยส่วนใหญ่ที่กล่าวจะเป็นการแต่งเติมเรื่องราวตามความเข้าใจของคนในชุมชนว่าพื้นที่ตั้งกุเป็นเมืองมีเจ้าเมืองปกครองมีกษัตริย์และมีกุสันตรัตน์เป็นท้าวลัยประจำเมืองและคนในสมัยนั้นก็เรียกกุแห่งนี้ว่าสันตรัตน์นับตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา(อริยานุวัตร เขมจารี เถระ, 2527)

สมชาติ มณีโชติ (2528) กุสันตรัตน์นั้นแท้จริงแล้วไม่ใช่ท้าวลัยที่สร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์โดยงานเขียนของผู้วิจัยเรื่องนี้พยายามกล่าวถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมขอมว่าเข้ามายังดินแดนที่ตั้งกุสันตรัตน์ได้อย่างไรเนื้อหาพยายามอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของตัวกุสันตรัตน์โดยใช้หลักฐานทางด้านศิลปกรรม ด้านคติความเชื่อ เป็นตัวอธิบายว่าจริงๆแล้วปราสาทหินหรือว่ากุแห่งนี้

เป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ไม่เก่าไปมากกว่านี้โดยพิจารณาจากรูปแบบการใช้หินศิลาแลงเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างเพราะในยุคนี้การสร้างปราสาทหินส่วนใหญ่จะนิยมใช้หินศิลาแลงเป็นตัวสร้างโบราณสถาน ประการต่อมาพิจารณาจากการค้นพบศิลปกรรมที่ถูกรสร้างขึ้นในคติความเชื่อกล่าวคือผู้วิจัยได้พิจารณาศิลปวัตถุที่ถูกรค้นพบว่าเป็นศิลปวัตถุที่ถูกรสร้างขึ้นในพุทธศาสนาไม่ใช่ถูกรสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์ตามที่หลายคนเข้าใจจึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าโบราณสถานกู่สันตรัตน์เป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นในศาสนาพุทธเพื่อเป็นศาสนสถานประจำโรงพยาบาลมีชื่อตามจารึกปราสาทพระขรรค์ว่าโรคยาศาล(สมชาติ มณีโชติ, 2528)

สมชาติ มณีโชติ (2531) ปรากฏกู่บ้านเขว้าไม่ใช่เทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ คล้ายกับงานเขียนของผู้วิจัยในเรื่องศิลปะโบราณวัตถุสถาน : กู่สันตรัตน์ โดยผู้เขียนพยายามหาหลักฐานไม่ว่าจะทำลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม รูปแบบคติความเชื่อ โยใช้การศึกษาเปรียบเทียบกับโบราณสถานบางแห่งในประเทศไทยที่ถูกรสร้างขึ้นแล้วค้นพบจารึกว่าปราสาทหินแห่งนั้นสร้างขึ้นโดยวัตถุประสงค์ใดแล้วทำการเปรียบเทียบเพื่อนำมาอธิบายว่าแผนผังทางสถาปัตยกรรมของปรากฏกู่บ้านเขว้านั้นแท้ที่จริงแล้วไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์หรือเป็นเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์แต่เป็นพุทธสถานในศาสนาพุทธลัทธิมหายานเพราะมีแผนผังตามจารึกที่ค้นพบในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ประการต่อมาผู้เขียนได้ทำการศึกษารูปแบบศิลปกรรมที่ค้นพบในปรากฏกู่บ้านเขว้าแล้วอธิบายว่าแท้ที่จริงแล้วรูปเคารพที่ค้นพบเป็นรูปของพระวัชรธรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธไม่ใช่รูปเคารพในศาสนาพราหมณ์นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าปราสาทแห่งนี้ไม่ใช่เทวาลัยในศาสนาฮินดูแต่เป็นปราสาทที่สร้างขึ้นในศาสนาพุทธช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เช่นเดียวกับกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม(สมชาติ มณีโชติ, 2531)

วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร(2553).กู่สันตรัตน์เป็นอโรคยาศาลอีกแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยกล่าวไว้ในบทความเรื่องกู่สันตรัตน์ อโรคยาศาลแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผู้เขียนได้นำเสนอความคิดและคติความเชื่อทางศาสนามาเป็นตัวอธิบายงานเขียนลักษณะคล้ายกับงานของอาจารย์สมชาติ มณีโชติ คือนำเอารูปแบบทางสถาปัตยกรรม และ ศิลปวัตถุมาเป็นตัวอธิบายว่ากู่แห่งนี้เป็นกู่ที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยตัวปราสาทไม่ได้เป็นโรงพยาบาลแต่ตัวปราสาทเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่เชื่อว่าเป็นพระพุทธรเจ้าแห่งการแพทย์นามพระโภษัชยคุรุไวฑูรยประภา สร้างตัวโรงพยาบาลหรือที่รักษาคนไข้จะอยู่นอกกำแพงแก้วออกไปโดยอธิบายผ่านแผนการขุดค้นทางด้านโบราณคดีจึงนำไปสู่การอธิบายของผู้เขียนว่าปราสาทแห่งนี้เป็นพุทธสถานประจำโรงพยาบาลและกู่สันตรัตน์ก็เป็นอโรคยาศาลอีกแห่งหนึ่งที่ถูกรค้นพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, 2553)

วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร (2556) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่องการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมศาสนสถานประจำโรยาศาล(โรงพยาบาล)ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กรณีศึกษา กุสัณตรัตน์ จ.มหาสารคาม เนื้อหาโดยส่วนใหญ่ของงานชิ้นนี้คล้ายๆกับงานของผู้เขียนในปี 2553 แต่งานเขียนชิ้นนี้ผู้เขียนนำเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมมาเป็นตัวอธิบายหลักโดยใช้การศึกษาเปรียบเทียบกับกุที่มีรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมคล้ายกันมาเป็นตัวอธิบายและใช้เป็นหลักฐานในการยืนยันว่าแท้ที่จริงแล้วปราสาทแห่งนี้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมตรงตามที่ได้กล่าวไว้ในจารึกต่างๆประการซึ่งจากการอธิบายดังกล่าวมาแล้วผู้เขียนจึงสรุปในรูปแบบเดิมว่าพื้นที่กุสัณตรัตน์เคยเป็นอโรคยาศาลในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มาก่อน(วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, 2556)

อำภา บัวระภา,เมทินี โคตรดี (2560) กุบ้านห้วยนาไทยถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีตัวอาคารที่ใหญ่โตอย่างกับที่อื่นๆแต่ก็สามารถที่จะทำให้คนในชุมชนมีความศรัทธาได้เท่ากับหรือมากกว่าสถานที่ที่มีตัวอาคารที่ใหญ่โตเพราะความเชื่อของคนในชุมชนมาแต่ดั้งเดิมโดยการแสดงออกผ่านงานประเพณีสร้างกุที่จัดขึ้นทุกปีซึ่งนั่นคือมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมากเพราะถึงแม้ว่าจะมีหินเพียงก้อนเดียวแต่ก็ส่งผลให้กิจกรรมของชุมชนมีความเข้มแข็งโดยเฉพาะในด้านของจิตสำนึกของคนต่อพื้นที่ อาจกล่าวได้ว่ากุบ้านห้วยนาไทยถึงแม้จะเป็นเพียงหินก้อนเดียวแต่ก็สามารถสร้างจิตสำนึกต่อพื้นที่ให้กับคนในชุมชนได้มากกว่าการที่มีปราสาทที่ใหญ่โต(อำภา บัวระภา, 2560)

2.เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องความทรงจำร่วม

อนุชิต สิงห์สุวรรณ (2551). เรื่องราวความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับกุเป็นตำนานที่เล่าขานได้อย่างไม่มีวันจบสิ้น ถึงแม้ว่าโบราณสถานแห่งนี้จะถูกสร้างขึ้นมานานเกือบพันปีแต่ก็ยังมีผู้คนแวะเวียนเข้ามาใช้ประโยชน์ตามกาลเวลานั้นแสดงให้เห็นว่าปราสาทหินไม่ได้ทำแต่เพียงกองอิฐเปล่าประโยชน์แต่เป็นเสมือนกันสถานที่ที่จะรอให้คนมีเติมเต็มเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ผลของการเขียนประวัติศาสตร์และคำว่าโบราณสถานทำให้เรื่องราวของคนถูกบดบังจากคำเรียกอย่างเป็นทางการ เช่นนี้จึงทำให้ไม่สามารถที่จะนำเรื่องราวของคนในชุมชนเหล่านั้นมาสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนได้(อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2551)

จิรัชติ สันตะยศ (2553). การที่จะสร้างบุคคลหนึ่งให้เป็นบุคคลที่มีเป็นคนสำคัญทางประวัติศาสตร์นั้นย่อมเป็นเรื่องที่แฝงไปด้วยความหมายของการเมืองอยู่เสมอเพราะว่าความทรงจำที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นมีผลต่อการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม เรื่องของพระราชชายาดารารัศมีเป็นเรื่องที่ถูกผลิตซ้ำเพราะเป็นเรื่องของท้องถิ่นนิยมกับชาตินิยม กล่าวคือผู้เขียนพยายามที่จะอธิบายว่ามีการผลิตเรื่องของเจ้าดารารัศมีซ้ำเรื่อย ๆ เพื่อที่จะทำให้เรื่องเหล่านั้นกลายเป็นความทรงจำของ

คนเชียงใหม่ที่เชื่อว่าตนเคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ก่อนที่จะถูกสยามเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองได้ ภาพของเจ้าดารารัศมีจึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นภาพของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ชาติที่เป็นตัวแทนของท้องถิ่นนิยม มีการทำหนังสือที่ระลึกในงานที่ระลึกถึงเจ้าดารารัศมีตั้งนั้นภาพจำเจ้าดารารัศมีจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยพัฒนารัฐท้องถิ่นเป็นตัวแทนของท้องถิ่นในรัฐชาติ(จิรัชชาติ สันติยะศ, 2553)

อังกูร หงษ์ศณานุเคราะห์ (2560). การเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยยังบ้านห้วยกบของกลุ่มคนหลายช่วงนั้นอาจจะความหมายของบ้านห้วยกบนั้นมีความแตกต่างกันออกไปเพราะบางกลุ่มอาจจะเดินทางมาจากหมู่บ้านที่มีความทรงจำที่ดีกว่าเมื่อมาอยู่บ้านห้วยกบที่มีความเจริญหรือความสะดวกสบายไม่เท่ากับถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมชุดความทรงจำที่ให้ความหมายต่อบ้านห้วยกบก็จะเป็นส่วนชุดความทรงจำอีกชุดหนึ่ง หรือกลุ่มคนที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อนภัยของสงครามก็จะเป็นการให้ความหมายของความทรงจำเกี่ยวกับบ้านห้วยกบอีกชุดหนึ่ง อาจจะทำให้ได้ว่าการที่คนในหมู่บ้านจะให้ความหมายต่อบ้านนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึกแต่ถึงอย่างไรก็ตาม ณ ปัจจุบัน บ้านห้วยกบก็คงเป็นพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนแหล่งรวมความทรงจำของพวกเขาเพราะความทรงจำที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มีจุดเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ที่พวกเขามีต่อบ้านห้วยกบนั่นเอง(อังกูร หงษ์ศณานุเคราะห์, 2560)

นราธร สายเส็ง (ม.ป.ป.). ความทรงจำนั้นไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากคนเดียวอย่างโดดๆแต่ตั้งสัมพันธ์กับพื้นที่และต้องมีการเชื่อมโยงเข้ากับมิติของเวลาและหล่อหลอมกับความรู้สึกจะสังเกตได้ว่าความทรงจำกับพื้นที่บางพื้นที่ที่เราได้เดินทางไปนั้นบางที่เราไปอยู่ใช้เวลาอันน้อยแต่เรากลับมีความรู้สึกประทับใจมีความทรงจำดีต่อพื้นที่นั้นมากกว่าบางพื้นที่ที่เราอยู่นานกว่านั้นเป็นเพราะว่าความรู้สึกอารมณ์ และสิ่งต่างๆของคนเราเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจและมีความทรงจำต่อสถานที่นั้นๆแตกต่างกันออกไป(นราธร สายเส็ง, 2560)

นิชธิมา บุญเฉลียว(ม.ป.ป.). ความทรงจำของคนลื้อพลัดถิ่นที่เข้ามาয়อำเภอยังคำ จังหวัดพะเยาภาคเหนือของประเทศไทยโดยความทรงจำของคนลื้อลื้อแสดงออกผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถูกเล่าจากปากต่อปากและมีการเขียนเป็นเรื่องราวผ่านจิตรกรรมฝาผนังเอาไว้เพื่อบอกเล่าความทรงจำของคนลื้อว่ามาจากไปเพื่อเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของท้องถิ่นร่วมไปถึงคนลื้อในงานเขียนของนิชธิมา บุญเฉลียว ยังแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของตนผ่านงานพิธีกรรมการไหว้เทวดาหลวง(ผีบรรพบุรุษ)ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อันเฉพาะของชาติพันธุ์ลื้อ ซึ่งงานพิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกนำไปประดิษฐ์สร้างเป็นงานเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ของภาครัฐ(นิชธิมา บุญเฉลียว, n.d.)

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับงานประเพณีสงกรานต์

วิโรจน์ ชีวาสุขถาวรและคณะ (2556). ในบทความนี้เป็นการนำเสนอถึงความสำคัญของพื้นที่ในการจัดประเพณีสงกรานต์ทั้ง 3 พื้นที่คือกุ้งสันตรัตน์ กุ้งบ้านเขวา กุ้งบัวมาศ จังหวัดมหาสารคาม โดยผู้เขียนได้แบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็นข้อๆซึ่งข้อมูลโดยส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทางด้านโบราณคดีเป็นส่วนมาก โดยเนื้อหาในบทความจะกล่าวถึงบริบทต่างๆของการจัดงานประเพณีสงกรานต์ขึ้นใน 3 แห่งและทำการเปรียบเทียบแง่มุมต่างๆเพื่อที่จะเป็นแนวทางให้กับคนในชุมชนนำไปปรับใช้ว่าการจัดงานประเพณีนี้มีข้อดีอย่างไรข้อเสียอย่างไรและควรจะทำอย่างไรให้เหมาะสมเพื่อที่จะให้คนในชุมชนดำรงอยู่คู่กับโบราณสถานได้อย่างยั่งยืนและเพื่อที่จะเป็นการฟื้นฟูชีวิตให้กับกู้งในแต่ละที่ให้กับมาทำหน้าที่ของตนคือเป็นสถานที่ที่เขาไปสักการบูชาไม่ใช่แค่เพียงกองหอม กองอิฐที่รอวันผุสลายไปตามเวลา(วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร,ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2556)

พระพรทอง แก้วทองมีและคณะ (2561). กล่าวว่า งานประเพณีสงกรานต์ของตำบลบัวมาศนั้นเป็นงานประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากเพราะเป็นงานประเพณีที่ทำเพื่อเป็นการขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล งานประเพณีดังกล่าวเริ่มจัดขึ้นในช่วงปี 2435 โดยพระครูบวรธรรมโชติและจัดขึ้นทุกๆปี อาจจะมีเว้นว่างไปบ้างช่วงปี 2543 คือช่วงการบูรณะกู้งโดยสำนักศิลปากรที่ 7 ขอนแก่นหลังจากนั้นก็จัดขึ้นทุกๆปีเป็นต้นมา ในอดีตงานประเพณีงานประเพณีจะจัดกันอย่างง่าย ๆ กล่าวคือชาวบ้านไปทำพิธี มีการสงฆ์น้ำพระสงฆ์แล้วมีการรดน้ำดำหัวจากนั้นก็เล่นน้ำกัน หลังจากนั้นก็กรมศิลปากรเข้ามาบูรณะชาวบ้านได้มีการจัดงานประเพณีให้ใหญ่โตขึ้น มีการจำลองรูปเคารพพระนารายณ์มา มีการเชิญพราหมณ์เข้ามาช่วยในขบวนแห่การ จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่าคนในชุมชนต้องการที่จะสร้างตัวตนเองขึ้นโดยผ่านการประดิษฐ์ประเพณีสงกรานต์ให้มีความยิ่งใหญ่ขึ้นไปจากเดิม เป็นการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ของคนในชุมชนหลังจากที่กรมศิลปากรได้เข้ามาบูรณะ(พรทอง แก้วทองมี, 2561)

4. เอกสารและงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

ศุภชัย สิงห์บุศย์(2553). หลวงพระบาง เป็นเมืองมรดกโลกที่นับได้ว่ามีความสำคัญของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพราะเป็นเมืองที่เคยเป็นราชธานีของลาว เป็นเมืองที่มีประเพณีพิธีกรรมทางความเชื่อที่อยู่มาอย่างยาวนาน จนมีการเปลี่ยนแปลงในหลายยุคหลายสมัยแต่พิธีกรรมต่างๆก็ถูกยกขึ้นมาเพื่อเป็นตัวชูโรงให้เห็นถึงความเป็นเมืองหลวงพระบางผ่านมรดกวัฒนธรรมที่มีการสั่งสมมานานหลายร้อยปี วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเมืองหลวงพระบางต่างมีรากฐานมาจากการต่อสู้ ต่อรอง การสยบยอม ระหว่างคนลาวลุ่มกับคนพื้นที่เดิม(คนขมุ)หรือศาสนาผีและศาสนา

พุทธ พื้นที่ดังกล่าวเป็นสนามแห่งการต่อรองช่วงชิงในหลายยุคหลายสมัยโดยแสดงออกผ่านประเพณี พิธีกรรมถูกจัดขึ้นในเมืองหลวงพระบาง ดังนั้นงานประเพณี พิธีกรรม ที่ถูกจัดขึ้นจึงไม่ได้เป็นเพียงการจัดในบานะที่เป็นเพียงเมืองท่องเที่ยวแต่เป็นพื้นที่ในการช่วงชิงความหลายระหว่างรัฐ(มรดกโลก)กับคนในยุคราชอาณาจักร(คนเก่าแก่สมัยปกครองโดยเจ้ามหาชีวิต)อยู่อย่างเสมอ(ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2553)

เบญจวรรณ นาราสัจจ(2557). หลังจากที่กรมศิลปากรเข้าไปจัดการโบราณสถาน ปราสาทหินเขาพนมรุ้งกรมศิลปากรได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ทำให้คนท้องถิ่นที่เคยอาศัยอยู่บริเวณปราสาทเขาพนมรุ้งไม่เป็นที่ยอมรับเนื่องด้วยคนในท้องถิ่นก็จะมีเรื่องเล่าที่เป็นวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ดังกล่าวเป็นเรื่องของตนเอง ดังนั้นเมื่อกรมศิลปากรให้วาทกรรมชุดใหม่ที่ถูกผลิตโดยคนในภาครัฐจึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นผลทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกท่างเห็นต่อโบราณสถาน ทำให้ภาครัฐต้องเข้ามาจัดการในการสร้างวาทกรรมใหม่ระหว่างคนในท้องถิ่นกับตัวปราสาทเขาพนมรุ้งเพื่อให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าตนมีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่างๆที่เกี่ยวกับโบราณสถานที่เคยเป็นของชุมชนมาก่อนก่อนที่กรมศิลปากรจะประกาศและทำการกีดกันคนในท้องถิ่นออกจากการเป็นเจ้าของ รัฐจึงต้องสนับสนุนการสร้างวาทกรรมชุดใหม่ให้คนในท้องถิ่นรู้สึกมีสิทธิในการจัดการโบราณสถานอย่างชอบธรรมผ่านวาทกรรมชุดใหม่(เบญจวรรณ นาราสัจจ, 2557)

ศิวาพร ณ ถลาง (2557) เรื่องเล่า ตำนาน นิทาน หรือไม่ว่าจะเป็นมุขปาฐะต่างๆที่เกิดขึ้นหรือเล่าสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่นเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นรากเหง้าเดียวกันของแต่ละกลุ่มทางชาติพันธุ์ได้โดยนิทานบางเรื่องอาจจะเป็นนิทานที่ต้นต้นแบบแล้วเมื่อเกิดการโยกย้าย อพยพไปอยู่ ณ ถิ่นอื่นเรื่องเล่า ตำนาน นิทานเรื่องนั้นก็มีความลื่นไหลหรือมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับการกำเนิดของมนุษย์ เมื่อผ่านกาลเวลาหรือสถานที่ต่างก็จะมีเหตุการ์ณที่ต่างกันอาจมีการเพิ่มหรือลดตอนเรื่องลงแล้วแต่นักเล่านิทานจะเล่านอกจากจะสามารถบอกความเป็นรากเหง้าเดียวกันแล้วเรื่องราว เหล่านี้สามารถบอกได้ถึงเสียงสะท้อนเรื่องราวที่แฝงความคิดของคนในอดีตที่ถ่ายทอดลงในเรื่องเล่าต่างๆด้วย ดังนั้นเรื่องราวคติชนจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจความเป็นพวกพ้องเดียวกันของชาติพันธุ์เพียงแต่พูดคนละภาษาและมีวิถีวัฒนธรรมของตนเอง(ศิวาพร ณ ถลาง, 2557)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสร่งกู่ในจังหวัดมหาสารคามเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา
 - 1.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการวิจัยเรื่องความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสร่งกู่ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเนื้อหาการวิจัยในครั้งนี้จะทำการสืบค้นข้อมูลตามประเด็นความมุ่งหมายของงานวิจัยซึ่งประกอบด้วย

1. เพื่อประวัติและพัฒนาการของประเพณีสร่งกู่ในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อต้องการทราบถึงความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆกู่ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนั้นอย่างไร
3. เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสร่งกู่

1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) โดยเลือกพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ 1. กุ้งสันตรัตน์ บ้านกู่ ตำบลสันตรัตน์ อำเภอนาดูน 2. กุ้งบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอกวาปีปทุม 3. ปรากฏ์กู่กูตรัง ตำบลกูดร้าง อำเภอกูดร้าง จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ทั้ง 3 แห่งมีการจัดงานประเพณีสร่งกู่และงานบวงสรวงกู่ที่มีผู้คนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากซึ่งมีทั้งคนในชุมชนและชุมชนรอบๆกู่รวมไปถึงผู้ที่มีความศรัทธาต่อโบราณสถานแห่ง

ต่างๆ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ทั้ง 3 แห่งมีความสำคัญต่อความเชื่อ ความศรัทธาและความทรงจำของผู้คน โดยสาเหตุในการเลือกพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้เพื่อเป็นการศึกษาบริบทความทรงจำของคนในชุมชนว่ามีความรู้สึกต่อสถานที่แห่งนั้นอย่างไร

1.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชน รวมไปถึงคนในชุมชนรอบๆ รวมถึงไปถึงประชาชนที่มีความศรัทธาต่อภู่แห่งนี้เช่น คนจากบ้านการแอน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้เกี่ยวกับกิจกรรมทางความเชื่อของคนในชุมชนและคนทั่วไป โดยพื้นฐานเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชนได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานพิธีกรรมการสร้งภู่เช่น เฒ่าจ๋านางเทียม คนทรงต่างๆ หรืออาจจะเป็นผู้นำพิธีกรรมและรวมไปถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จำนวน 25 คน

3. กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) ได้แก่ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและประชาชนที่อาศัยอยู่ ณ ชุมชน และชุมชนรอบๆรวมไปถึงที่มาร่วมในการจัดงานประเพณีสร้งภู่ จำนวน 25 คน

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยโดยใช้ระยะเวลาเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2561 ถึงเดือนเมษายน 2566

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือโดยทบทวนเอกสารจากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดกรอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยจึงได้ทำการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสำรวจ (Basic Survey) ใช้สำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพื้นที่ ข้อมูลพื้นฐานบางส่วนของผู้ให้สัมภาษณ์และประวัติของภู่และความเป็นมาของชุมชน รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับงานประเพณีสร้งภู่ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาและหาคำตามในประเด็นที่จะศึกษา

2. แบบสังเกต (Observation) โดยเริ่มใช้สังเกตสภาพทั่วไปและการดำเนินงานทางด้านความเชื่อประเพณีพิธีกรรม เช่น ประเพณีการสร้งภู่ พิธีแห่กับแก พิธีการสร้งน้ำค้างคก โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ผู้วิจัยได้กำหนดเค้าโครงไว้ล่วงหน้าโดย

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น นอกจากนั้นเพื่อความถูกต้องและได้ข้อมูลที่มากยิ่งขึ้นจะทำการสังเกตหลายๆครั้งเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของข้อมูล

3.แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มของผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่ม สภาพการณ์ปัจจุบัน ปัญหา และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับกลุ่ม ความสัมพันธ์ของคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ รวมไปถึงรูปแบบทางความเชื่อของคนในชุมชนกับกลุ่ม โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) ในพื้นที่กลุ่มสันตรัตน์ บ้านกลุ่ม ตำบลสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

4. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้บันทึกข้อมูลจากการสนทนาของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาสภาพปัจจุบัน รูปแบบความเชื่อที่ส่งผลต่อสังคมของคนในชุมชน เศรษฐกิจในช่วงการจัดงานประเพณีของชุมชนกลุ่มสันตรัตน์

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนและวิธีการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดมหาสารคาม ประวัติศาสตร์ของชุมชนทั้ง 3 ชุมชนที่เป็นที่ตั้งพื้นที่ศึกษาและประวัติความเป็นมาของกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มสันตรัตน์ บ้านกลุ่ม ตำบลสันตรัตน์ อำเภอนาดูน กลุ่มบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอนาดูน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม ปรากฏกลุ่มครั้ง ตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานในกระบวนการวิจัยให้สอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบันรูปแบบความเชื่อ โครงสร้างทางความเชื่อ การจัดงานประเพณีทางความเชื่อในชุมชนโดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดการประชุมเพื่อวางแผน การจัดทำคำสั่งมอบหมายภารกิจ การดำเนินงาน จนกระทั่งการสรุปประเมินผลและรายงานผลกิจกรรม เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันปัญหาของพื้นที่ที่จะเป็นกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชนและชุมชนรอบๆที่มีต่อกันไปถึงศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความทรงจำที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงอายุว่าแต่ละช่วงวัยมีความทรงจำต่อกันอย่างไรเพื่อให้ข้อมูลสมบูรณ์และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนและสรุปผลการวิจัยตามประเด็นในการศึกษาเพื่อที่จะนำองค์ความรู้ที่ได้มาเรียบเรียงเป็นข้อสรุปในการวิจัยในครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึดหลักเกณฑ์และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตอบคำถามการวิจัยตามที่กำหนดไว้จึงมีวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บรวบรวม การค้นคว้าจากหนังสือ รายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามกล่าวคือเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของพื้นที่ ข้อมูลลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ ประชากร วัฒนธรรมประเพณี เทศกาล ของชุมชนที่ตั้งของหมู่และชุมชนรอบๆ หมู่ ในแต่ละแห่ง

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) จะได้ข้อมูลที่ศึกษามากกว่า แบบสอบถาม(Evans, 1985) ซึ่งต้องใช้เวลามาก จะได้ข้อมูลเฉพาะเจาะจงตามที่ต้องการ สามารถลงรายละเอียดประเด็น สำคัญข้อมูลที่สัมภาษณ์จะช่วยอธิบายสิ่งที่พบเห็นหรือสังเกตแต่ยังไม่เข้าใจทำให้เกิดความเข้าใจ มากยิ่งขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2548) การสัมภาษณ์เป็นแหล่งที่มาและใช้มากที่สุดผู้วิจัยต้องพบปะ ติดต่อกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และมีโอกาสที่จะสำรวจเรื่องที่ศึกษาอย่างลุ่มลึก ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัย ต้องมีทักษะมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่ตีรูปแบบคุณภาพของข้อมูลที่ได้นั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้ให้สัมภาษณ์มี ลักษณะอย่างไร ต้องตัดสินใจหลายอย่างเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เช่น คำถามที่ใช้การถามอะไรก่อนหลัง การใช้ถ้อยคำในคำถาม การถามเจาะลึก การติดตามหลังคำถาม การเตรียมบทบาทและทักษะของผู้ให้สัมภาษณ์ รูปแบบการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจง โดยที่ ไวสท์ (Whitt, 1991) สนับสนุนอย่างมากในการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล ซึ่งลักษณะ การสัมภาษณ์มี 3 ประการ 1)สนทนาอย่างไม่เป็นทางการก่อให้เกิดคำถาม คำตอบอย่างเป็น ธรรมชาติ มีความเคลื่อนไหวของการปฏิสัมพันธ์เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นจากการลงสนามและผู้ให้ข้อมูล จะไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ 2)มีคำถามเป็นเครื่องนำการสัมภาษณ์เค้าโครงหรือประเด็นที่ จะต้องถามก่อนหรือสลับไปมาไม่ต้องเรียงลำดับ และ3)คำถามปลายเปิดคำถามมีไว้ล่วงหน้าตั้งใจให้ ได้คำตอบอย่างมีลำดับ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็น สำคัญ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเตรียมประเด็นที่จะสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลไว้ในใจ

แต่ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับที่จะสัมภาษณ์ เริ่มต้นประเด็นก่อนหลังได้ตามสถานการณ์ที่จะอำนวย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตามที่ต้องการ

2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) บางครั้งเรียกว่าการสังเกตภาคสนาม (Field Observation) หรือการสังเกตเชิงคุณภาพ (Qualitative Observation) เป็นการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน และพยายามให้คนในชุมชนนั้นยอมรับว่า ผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ความสำคัญของผู้สังเกตที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มคนที่ศึกษา ซึ่งสามารถทำได้โดยอาศัยชุมชนนั้น เป็นเวลานานแม้จะเป็นเดือน เป็นปีเรียนรู้วิถีชีวิต การอยู่อาศัยในชุมชน ช่วยให้ผู้สังเกตการณ์ได้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันและกิจกรรมต่างๆ ของคนในสังคม(สุภางค์ จันทวานิช, 2547)

2.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ เสนอแนวทางพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มละประมาณ 5คน ตามกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วางกระบวนการวิเคราะห์ไว้ดังนี้

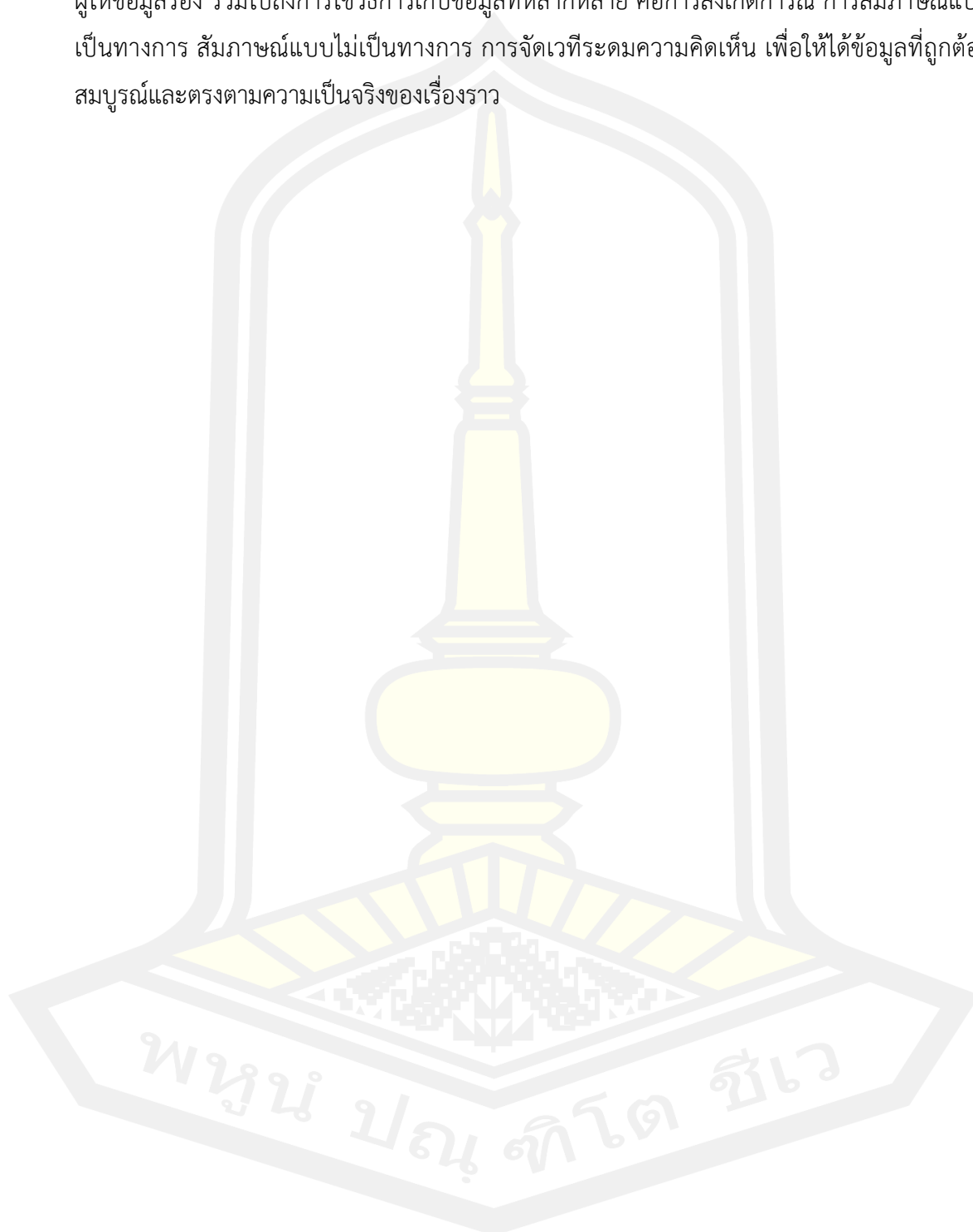
3.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากเอกสารซึ่งประกอบด้วย เอกสารบทความ ตำรา งานวิจัย รายงานการประชุม ทั้งที่เป็นของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

3.2 ข้อมูลจากภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลทำไปพร้อมๆกับการเก็บข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะอาศัยประเด็นคำถามเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาการจัดลำดับความสัมพันธ์และลำดับความเชื่อมโยงข้อมูล จนได้ข้อสรุป

ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินงานไปพร้อมๆกับการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอนตั้งแต่ช่วงเริ่มเก็บข้อมูลจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ในการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมพบว่าข้อมูลหรือประเด็นใดมีความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือข้อมูลไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาที่มีอยู่เบื้องต้น หรือมีการสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลเพิ่มเติมภาคสนามอีกครั้ง

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลหลักฐานและผลการวิจัยที่อาศัยการตีความหมายของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้มีความวางใจได้

ว่าถูกต้องตรงกับความจริงที่ว่างสรรค์ขึ้น โดยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง รวมไปถึงการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย คือการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การจัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สมบูรณ์และตรงตามความเป็นจริงของเรื่องราว

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้จะขอนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ บ้านกู่ ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน, บ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง, บ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอกวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้เห็นการเชื่อมโยงของผู้คนในชุมชนกับโบราณสถานที่ยากูในท้องถิ่นของตน โดยจะขอก้าวถึงความสำคัญของการตั้งถิ่นฐานของผู้คนทั้ง 3 ชุมชนซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกู่หรือปราสาทหินและประเพณี

ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษากรณีบ้านกู่ ตำบลสันตรัตน์ อำเภอนาดูน

มิติเวลาที่ 1 ก่อนตั้งชุมชนบ้านกู่ - พ.ศ. 2416

ก่อนที่ผู้คนที่ตั้งบ้านกู่และชุมชนใกล้เคียงจะมาสร้างบ้านแปงเมืองนั้น บริเวณดังกล่าวได้มีผู้คนอยู่อาศัยมาก่อนหน้าแล้ว โดยหลักฐานทางโบราณคดี และ จากภาพถ่ายทางอากาศจะทำให้เห็นได้ว่า พื้นที่ของชุมชนบ้านกู่ มีผู้คนอยู่อาศัยมาแต่ครั้งวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมทวารวดี วัฒนธรรมเขมร จนมีการตั้งชุมชนขึ้นในปี 2417

มิติเวลาที่ 2 ตั้งชุมชนบ้านกู่ 2417 -2514

ในยุคนี้ผู้คนพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นสำคัญ มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างชุมชน เช่น บ้านกู่เอาปลาไปแลกเปลี่ยนที่บ้านสระบัว บ้านดงสวรรค์ ทำให้เห็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัยของผู้คนระหว่างชุมชน จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศฯ(รัชกาลที่ 9) พระอสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯเสด็จ ณ พื้นที่กู่สันตรัตน์ ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เช่น การจ้างงาน การได้รู้จักความสำคัญในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น

มิติเวลาที่ 3 การพัฒนาและสร้างตัวตน 2514 – 2534

ยุคนี้มีการพัฒนาพื้นที่กู่ และโบราณสถานในอำเภอนาดูน อีกทั้ง ในปี พ.ศ.2522 มีการค้นพบพระพิมพ์ดินเผา และ พระบรมสารีริกธาตุ ณ อำเภอนาดูน ทำให้คนในชุมชนบ้านกู่ ตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นเมืองทวารวดี และสร้างเรื่องราวให้กับพื้นที่ของชุมชน

มิติเวลาที่ 4 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและฟื้นฟูประเพณี(ประดิษฐ์ประเพณี)

พ.ศ. 2536 – 2565

จากการค้นพบพระพิมพ์ดินเผาและพระบรมสารีริกธาตุทำให้เกิดการตื่นตัวของการศึกษา ทั้งจากนักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ ทั้งจากจังหวัดแล้วจากที่ต่างๆ ทำให้จังหวัดได้มีการจัดสรร

งบประมาณในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณ กุ้งสันตรัตน์เพื่อรองรับการเข้ามาจากทั้งคนในและคนนอก และเหตุผลสำคัญคือกระแสของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นนโยบายของประเทศ ทำให้พื้นที่ทรัพยากรที่ชุมชนเคยใช้ในการหาของป่าเพื่อดำรงชีพหายไป อีกทั้งมีการประดิษฐ์ประเพณีใหม่อันเป็นผลมาจากการพยายามสร้างตัวตนของคนในชุมชนกู้งและชุมชนใกล้เคียงนั้นคือ ประเพณี “บวงสรวงกุ้งสันตรัตน์”

บ้านกู้งและบ้านโนนเมือง ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของตำบลกุ้งสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอนาดูน ห่างจากอำเภอนาดูนประมาณ 5 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่างๆ ดังนี้

ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองไผ่ ตำบลหนองไผ่

ด้านทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านดงสวรรค์และบ้านดงน้อย

ตำบลกุ้งสันตรัตน์

ด้านทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านสระบัว ตำบลกุ้งสันตรัตน์

ด้านทิศใต้มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านโพธิ์ทองและบ้านหนองเปื่อย

ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

แต่เดิมทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนเดียวกัน เรียกโดยรวมว่า บ้านกู้ง เมื่อปี พ.ศ. 2539 บ้านโนนเมืองจึงได้ทำการแยกชุมชนออกจากบ้านกู้งด้วยเหตุผลทางด้านการปกครอง แต่ผู้คนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกัน

บ้านกู้ง หรือ บ้านกุ้งสันตรัตน์ เป็นชื่อบ้านนามเมืองที่คนในชุมชนและชุมชนรอบๆข้างเรียกกันตามความเข้าใจ ย้อนกลับไปราวศตวรรษที่ 2400 เมื่อครั้งที่ชุมชนอพยพมาจากเนินบ้านเก่า เพราะหนีจากโรคระบาด(โรคห่า) ลงมาทางทิศใต้(ทิศเหนือของกุ้งสันตรัตน์) ใกล้เคียงชุมชน มีโบราณสถานอยู่ใกล้ๆคนในสมัยนั้นจึงตั้งชื่อบ้านตามโบราณสถานที่เขาใจว่าเป็น กู้ง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเข้าใจของคนในวัฒนธรรมลาวว่า ชุมชนบ้านกู้ง และเรียกชื่อโบราณสถานนั้นอย่างง่าย ๆว่า กู้งได้ หรือ กู้งใหญ่บ้าง

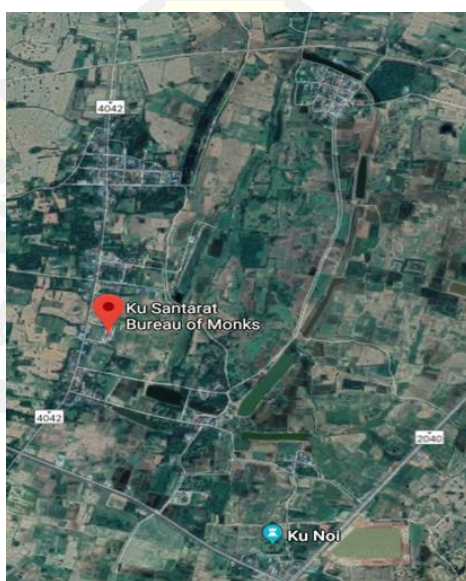
คำว่า “กู้ง” เป็นคำที่คนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยใช้เรียกสถาปัตยกรรมและบางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เรียกปราสาทในวัฒนธรรมเขมร ในที่นี้หมายถึงการเรียกปราสาท(กรมศิลปากร, 2550)รวมถึงการใช้เรียกสิ่งก่อสร้างที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน “กู้ง” ในที่นี้จึงหมายถึงปราสาทหินในวัฒนธรรมเขมร

ส่วนชื่อบ้านโนนเมืองนั้น มาตั้งขึ้นสมัยหลังจากที่แยกการปกครองออกจากบ้านกู่ แต่ผู้คนส่วนมากก็เรียกกันตามความเข้าใจว่า บ้านกู่ เพราะพื้นที่บ้านใกล้เคียงกันมากและคนที่ไปตั้งชุมชนก็เป็นคนจากบ้านกู่ อีกทั้งยังใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น หนองน้ำ ปูตา(ปูโองแดง) ป่าชุมชน เป็นต้น จึงทำให้คนในชุมชนใกล้เคียงเรียกชื่อบ้านทั้งสองรวมเข้าด้วยกันว่า “บ้านกู่” ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านกู่ในที่นี่จะขอแบ่งเป็นมิติเวลาดังนี้

มิติเวลาที่ 1 ก่อนตั้งชุมชนบ้านกู่ - พ.ศ. 2416

พื้นที่บริเวณโดยรอบของชุมชนบ้านกู่และบ้านโนนเมือง เดิมเป็นอาณาบริเวณของเมืองโบราณ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณตำบลกู่สันตรัตน์ เรียกเมืองโบราณแห่งนี้ว่า “นครจำปาศรี” ตามความเข้าใจของคนในชุมชน เมืองแห่งนี้มีอายุอยู่ในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 18 จากการขุดค้นทางโบราณคดีในปี พ.ศ. 2533 – 2534 ทำให้ทราบว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยจากหลักฐานทางด้านโบราณคดี เช่น การพบหลักฐานทางด้านโลหะกรรม และการฝังศพครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2

“ตะกี้ หม่อมตำบलगู่สันตรัตน์นี้เป็นเมืองเก่าผู้เฒ่าเพิ่นว่าให้ฟังว่าเป็นเมืองจำปาศรี มีอายุหลายพันปีแล้ว ตอนสมัยที่กรมศิลป์เพิ่นมาค้น(ขุด)หานั่นเพิ่นกะเห็นของหลายอย่างได้ พวกกระดูกเป็นโครงบ่ได้เฒ่าได้ พวกหม้อพวกไห หมู่นี้ละ” (นายบุญเวิน มาศบั้ง, 2565, สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 1 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงผังเมืองจำปาศรี

นอกจากหลักฐานดังกล่าวที่แสดงให้เห็นทราบว่าพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านคูมีผู้คนอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์แล้ว ยังพบหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีความเจริญมาถึงช่วงสมัยทวารวดี คือราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 ปรากฏร่องรอยคูน้ำคันดินรูปไข่สองชั้นล้อมรอบเมืองปัจจุบันคือ กุดทอง กุดฮีเหนือ กุดฮีใต้ หนองกุดกลาง หนองกุดอ้อ สระบัว เป็นต้น ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้คนในนครจำปาศรีนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักเนื่องจากได้พบซากโบราณสถานในพุทธศาสนา อยู่บริเวณบ้านสระบัว และที่ทำให้ทราบได้อย่างแน่ชัดว่าเมืองคือการขุดค้นในปี 2522 ที่มีผู้พบพระพิมพ์ในวัฒนธรรมแบบทวารวดีเป็นจำนวนมากรวมถึงการพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเทียบเคียงรูปแบบทางศิลปะตรงกับสถูปที่สลักลงในใบเสมาในวัฒนธรรมแบบทวารวดี นักโบราณคดีเชื่อว่าโบราณวัตถุที่พบมีอายุใกล้เคียงกับเมืองฟ้าแดดสูงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 2 พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี กรุนาคูน

จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น

ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เมื่อวัฒนธรรมแบบทวารวดีเริ่มเสื่อมอำนาจลง วัฒนธรรมเขมรที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในอาณาจักรพระนครได้แพร่ขยายเข้ามาทำให้นครจำปาศรีเกิดการปรับตัวและในที่สุดก็มีการรับเอาวัฒนธรรมเขมรเข้ามาในดินแดน หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมดังกล่าวคือ โบราณสถานเช่น กุ๋น้อย ศาลานางขาว(ซึ่งอาจจะเปลี่ยนศาสนสถานเดิมเป็นศาสนสถานในวัฒนธรรมแบบเขมร) กุ๋นสันตรัตน์ โบราณวัตถุต่างๆ เช่น จารึก(ศาลานางขาว) รูปเคารพในศาสนา และการพบ

ภาชนะเคลือบสีน้ำตาล ในช่วงเริ่มแรกศาสนาหรือความเชื่อในวัฒนธรรมเขมรที่เข้ามาก่อนคงจะเป็นความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยหลักฐาน กุ๋นน้อย กล่าวคือบริเวณกุ๋นน้อย มีการขุดคุ้ยน้ำเป็นรูปเกือกม้า และรูปเคารพแบบศิลปะแบบบาปวนซึ่งนิยมทำกันในวัฒนธรรมเขมรราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 (ศุภชัย นวการพิศุทธิ์, 2535) วัฒนธรรมความเชื่อแบบฮินดูเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 17- 18 ความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบมหายานได้แพร่เข้ามาแทนที่ศาสนาฮินดูที่เจริญรุ่งเรือง ทำให้เกิดศาสนสถานในความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบมหายานขึ้นในนครจำปาศรี คือ กุ๋นสังครัตน์ ซึ่งเป็นศาสนสถานประจำโรงพยาบาลในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งพระองค์โปรดให้สร้างตามเส้นทางไปยังเมืองสำคัญของราชอาณาจักรของพระองค์

ภาพประกอบ 3 กุ๋นสังครัตน์ ณ ปัจจุบัน

จากหลักฐานดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ทราบได้ว่าพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านกู๋นมีความสำคัญและมีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และอยู่เรื่อยมาจนถึงวัฒนธรรมเขมรจนเมื่ออาณาจักรกัมพูชาเริ่มเสื่อมอำนาจลงจากการทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยา ทำให้ดินแดนบริเวณดังกล่าวถูกทิ้งให้รกร้าง เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลางในการส่งเครื่องใช้ประจำปีมาให้ และคงจะเป็นเพราะปัจจัยที่ทำให้ผู้คนในเมืองโบราณนครจำปาศรีต้องทิ้งบ้านเมืองไปอยู่ที่อื่น ก่อนที่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 23-24 ผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทำการอพยพเข้ามายังภาคอีสานทำให้

เกิดการสร้างบ้านแปงเมืองโดยกลุ่มวัฒนธรรมลาว ชุมชนบ้านกู่ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ผู้คนได้ทำการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้น ณ บริเวณดังกล่าว

เมื่อผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเคลื่อนย้ายเข้ามายังดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้เกิดเมืองสำคัญๆ หลายเมืองเกิดขึ้น เช่น เมืองสุวรรณภูมิ เมืองร้อยเอ็ด เมืองยโสธร เมืองอุบลราชธานี ฯลฯ ผู้คนจากเมืองใหญ่เหล่านั้น ในบางครั้งก็ต้องการแสวงหาที่ทำมาหากินใหม่ บรรพบุรุษของชุมชนบ้านกู่ นั้น อพยพมาจากเมืองสุวรรณภูมิ และเมืองเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระธุดงค์จากเมืองสุวรรณภูมิ เดินทางมาปักกรดในบริเวณที่ตั้งบ้านเมื่อครั้งเริ่มแรกท่านเห็นว่าพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ใกล้แหล่งน้ำเหมาะแก่การอยู่อาศัยทำเกษตรกรรม ท่านเดินทางกลับจึงไปบอกให้แก่ญาติพี่น้องให้รู้จักได้พากันย้ายมาตั้งบ้านเรือนในที่ทำกินใหม่ ณ บ้านโนนสูง หรือ เนินบ้านเก่า (อยู่ห่างจากที่ตั้งของชุมชนไปทางด้านทิศเหนือราว 1 กิโลเมตร) เหตุที่ชื่อว่า บ้านโนนสูง เพราะ บริเวณนี้เป็นพื้นที่ป่ามีลักษณะเป็นเนินสูงและมีพื้นที่ลาดเหมาะแก่การทำเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ บ้านผู้คนตั้งอยู่บนเนินจึงให้ชื่อว่า “บ้านโนนสูง”

โดยกลุ่มของนายจันดี มาตั้งถิ่นฐานอยู่แถบนี้เป็นครอบครัวแรกๆ และมีครอบครัวอื่นๆ ตามมาอยู่เรื่อย ๆ อยู่ต่อมาได้ประมาณ 30 ปี กว่า ๆ เกิดโรคห่าระบาด ทำให้เกิดการแตกบ้าน อพยพหนีโรคระบาดในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2416 ซึ่งกลุ่มหนึ่งได้อพยพลงมาทางใต้ นำโดย ขุนพันนา พาลูกบ้านมาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ๆ กู่ มีลักษณะเป็นเนินเมืองเก่า เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และห่างไกลพอที่จะหนีโรคระบาดได้ เมื่อตั้งหมู่บ้านจึงเรียกชื่อบ้านตามโบราณสถาน โดยชื่อว่า บ้านกู่ (ในปัจจุบันพื้นที่บ้านโนนสูงเป็นป่ารกเรียกกันอย่างเข้าใจง่ายๆว่าเนินบ้านเก่า)และกลุ่มทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างจากบ้านกู่ประมาณ 500 เมตร เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ เป็นเนินสูงๆ นำโดยนายจ่า และนายจ้อ แยกตัวออกไปตั้งบ้าน เป็นคุ่มบ้านเล็กๆ โดยเรียกว่าคุ่มโนนเหมียดแ่อ ซึ่งเป็นคุ่มน้อย ในเรื่องของกรปกครองนั้นจะต้องขึ้นตรงกับคุ่มใหญ่หรือบ้านกู่ เพราะถึงแม้ทั้งสองคุ่มจะแยกเป็นกันอยู่ แต่ทั้งหมดคือหมู่บ้านเดียวกันนั่นเอง(ซึ่งต่อมาจะแยกออกเป็นบ้านโนนเมืองในปัจจุบัน) (นางพอง ภูมิศักดิ์ ,2565,สัมภาษณ์)

มิติเวลาที่ 2 ตั้งชุมชนบ้านกู่ 2417 -2514

หลังจากที่ผู้คนได้อพยพหนีโรคระบาดจึงทำให้ชาวบ้านโนนสูงแยกออกเป็นหลายกลุ่มหลายหมู่บ้าน หมู่บ้านใหญ่ๆที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น บ้านสระบัว บ้านยางอีลัย(อีไล) และบ้านกู่ สำหรับบ้านกู่อพยพผู้คนจากบ้านโนนสูงลงมาทางทิศใต้ โดยการนำของ ขุนพันนา พาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงบริเวณ กู่สันตรัตน์ และตั้งหมู่บ้านขึ้น ในปี พ.ศ. 2417 การปกครองของบ้านกู่ แบ่งออกเป็น 2 คุ่ม คือ คุ่มใหญ่อยู่บ้านกู่ กับคุ่มน้อย หรือ คุ่มเหมียดแอ่ อยู่ห่างจากคุ่มใหญ่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 500 เมตร ต่อมาได้แยกเป็นโนนเมืองในปัจจุบัน ผู้คนในช่วงนี้ใช้วิธีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายคือ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการหาเลี้ยงชีพ เช่น หาของป่าจากป่าชุมชนบริเวณกู่ และหาปลาจากคูน้ำโบราณ หรือ กุดทอง กุดฮีใต้ หนองกุดกลาง หนองกุดอ้อ ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างชุมชน เช่น บ้านกู่เอาของป่าไปแลกข้าวที่บ้านสระบัว เอาเกลือไปแลกปลากับบ้านหนองเปือยน้อย การช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้มีรากฐานสำคัญอยู่ที่วัฒนธรรมเสี้ยว (มิตรสหาย) และการนับถือผีตัวเดียวกัน คือปู่เจ้าโสมงแดง ผีบรรพบุรุษซึ่งสถิตอยู่ที่กู่สันตรัตน์ชีวิตในช่วงนี้เป็นไปอย่างเรียบง่าย ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ และมีการขยายตัวของชุมชนออกจากบ้านกู่ เพราะพื้นที่ในการอยู่อาศัย แร่อดจนเกินไป อีกทั้งบางส่วนต้องการไปอยู่ตามที่ไร่ที่สวนของตนจึงได้แยกการปกครอง เช่น บ้านดงสวรรค์ ปี พ.ศ 2499 บ้านหนองแคนน้อย ปี พ.ศ. 2454 (นายสมบัติ พิมยัง,2565, สัมภาษณ์)

ความเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านกู่เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2514 เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยือนกู่สันตรัตน์ทำให้พื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชนถูกปรับแต่งจากที่เคยเป็นป่ารกทึบก็เริ่มสะอาดตาและหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เสด็จกลับ กรมศิลปากรได้เข้ามาสำรวจ ศึกษา และทำการบูรณะมีการปรับภูมิทัศน์ให้ร่มรื่น สวยงาม และเกิดการจ้างงานคนในชุมชนในการเป็นแรงงานในการขุดแต่งโบราณสถาน โดยกรมศิลปากรจะจ้างคนในชุมชนชุดหลุมโดยให้ค่าจ้างวันละ 10 บาทต่อคน ทำให้ชุมชนเริ่มมีรายได้เข้ามาในชุมชน ผลจากข้อนี้เองส่งผลให้ชุมชนที่เคยใช้การพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเมื่อถูกปรับแต่งภูมิทัศน์บางส่วนทำให้ทรัพยากรที่ใช้ในการดำรงชีพเริ่มลดน้อยลง และ การจ้างงานของกรมศิลปากรทำให้ผู้คนในชุมชนบ้านกู่เกิดรายได้ เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน (นายใจ ปัสติ,2565,สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 4 ภาพกุสันทรรัตน์ช่วงก่อนบูรณะในปี พ.ศ.2547

มิติเวลาที่ 3 การพัฒนาและสร้างตัวตน 2514 – 2537

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 เสด็จกุสันทรรัตน์ทำให้กุสันทรรัตน์เริ่มได้รับความสำคัญจากส่วนราชการมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนบ้านกุเริ่มได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วยเช่นกัน เช่นเส้นทางคมนาคม ระบบไฟฟ้า ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย ต่างๆ รวมไปถึงการรับรู้ความสำคัญของพื้นที่ของตนเองจากการเริ่มขุดค้นทางด้านโบราณคดี ในปี 2516 เพราะคนแรงงานที่ใช้ในการขุดค้นส่วนใหญ่เป็นผู้คนในชุมชนซึ่งกรมศิลปากรได้จ้างงานวันละ 10 บาทต่อคน จึงทำให้ชุมชนเกิดรายได้และรวมไปถึงการรับรู้ถึงความสำคัญของพื้นที่เมืองโบราณจำปาศรีด้วย การขุดแต่งในปีนั้น ได้ทำการขุดแต่งที่กุสันทรรัตน์ พบหลักฐานพระพุทธรูปนาคปรกหินทราย(จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น) กุ๋นน้อยพบรูปสลักหินทรายพระวิษณุ รูปทวารบาล?(พระอิศวร) ศาลานางขาวพบรูปสลักหิน และจารึกศาลานางขาว ซึ่งกรมศิลปากรได้ทำการนำวัตถุที่พบในครั้งนั้นไปเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น (นายใจ ปัสติ, 2565, สัมภาษณ์) จากการขุดค้นครั้งดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนบ้านกุ และคนในตำบลสันทรรัตน์ ตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ของตน

ราว พ.ศ. 2517-2518 ชุมชนบ้านกุ จึงได้ย้ายวัดไปตั้งยังพื้นที่ปัจจุบันซึ่งใกล้กับกุสันทรรัตน์ ในส่วนนี้สันนิษฐานได้ หลายประการ ประการแรกคือชุมชนต้องการจะแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ต่อโบราณสถานกุสันทรรัตน์ ประการที่สองคือป้องกันการขุดหาสิ่งมีค่าภายในพื้นที่ และประการที่สาม หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจรายปี 2500 คนในชุมชนบ้านกุเริ่มปลูกพืชที่รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกเช่น

ปอ มั่นสันปะหลัง ทำให้ต้องการพื้นที่ในการปลูกมากขึ้นจึงทำการย้ายวัดกุใต้ไปอยู่ใกล้ๆ เพื่อเป็นการจัดการอำนาจเหนือธรรมชาติ (ปู่ขุนศรี) เพื่อจะได้ทำการใช้พื้นที่กุเดิมที่เป็นพื้นที่รกร้าง เป็นป่าชุมชนในการปลูกพืชอื่นๆ แต่จะด้วยเหตุผลประการใดแล้วแต่ ส่งผลให้คนในชุมชนเริ่มขยายพื้นที่ และมีการทำการเกษตรเพิ่มขึ้นไม่ได้รอดแต่เฉพาะการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว (นายบุญเวิน มาศบั้ง ,2565,สัมภาษณ์)

ปี 2522 ได้มีการขุดพบพระพิมพ์ดินเผาและพระบรมสารีริกธาตุในบริเวณเนินเจดีย์ร้างกลางทุ่งนา ทำให้เกิดการตื่นตัวของทางส่วนราชการ สถาบันการศึกษา ปัญญาชน รวมไปถึงคนในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องของ เมืองโบราณ “นครจำปาศรี” สันนิษฐานว่า ชื่อ นครจำปาศรี อาจจะปรากฏในช่วงนี้ ด้วยเหตุว่าจากหนังสือพิมพ์แจกในงานกฐิน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม โดย พระอริยานุวัตร เขมจารี เขียนว่าท่านได้อ่านในหนังสือผูกที่เขียนถึงชื่อเมืองโบราณแห่งนี้ว่า นครจำปาศรี แต่หนังสือผูกฉบับนั้นได้สูญหายไปแล้ว เป็นไปได้ว่าช่วงนี้หรือหลังจากนี้ไม่นานมาก จะมีการแตงนิทานเกี่ยวกับเมืองโบราณแห่งนี้

มิติเวลาที่ 4 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและประดิษฐ์ประเพณี พ.ศ. 2538 – 2565

หลังจากปี 2522 ที่มีการขุดพบพระพิมพ์ดินเผาและพระบรมสารีริกธาตุ ทำให้เกิดการตื่นตัวของทางส่วนราชการ สถาบันการศึกษา ปัญญาชน รวมไปถึงคนในชุมชนเกี่ยวกับความเป็นเมืองโบราณราว ทศวรรษที่ 2530-40 หลังจากที่พระธาตุนาดูนสร้างแล้วเสร็จ กรอบกับในช่วงเวลานั้นประเทศไทยได้มีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวของส่วนราชการท้องถิ่น ทำให้กุสันตรัตน์ ที่อยู่ในพื้นที่บ้านกุได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว จึงมีการปรับปรุงภูมิทัศน์รองรับนักท่องเที่ยว และมีการทำถนนคอนกรีต เพื่อให้สะดวกต่อนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมโบราณสถาน

ปี พ.ศ.2539 คุ่มโนนเหมียดแอจึงได้ขอขึ้นทะเบียนตั้งเป็นหมู่บ้านโนนเมือง ที่มีชื่อบ้านโนนเมืองนั้นบริเวณนั้นเป็นที่สูงติดกับคูเมืองเก่า โดยมีพ่อใหญ่บ้านนนท์ เลิศล้ำ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก แต่ทรัพยากรส่วนใหญ่ วัดและป่าชุมชน กุสันตรัตน์ก็ยังคงใช้กับบ้านกุ เพียงแต่ขอแยกการปกครองไปเท่านั้นด้วยเหตุผลอันมาจากงบประมาณในการปกครองของชุมชน (สัมภาษณ์นางสุกัญญา ปะวินทะ . 2564)

นอกจากประเพณีการสงฆ์ที่จัดขึ้นในทุกๆปีแล้ว ราว ทศวรรษที่ 2530-40 ได้เกิดการสร้างประเพณีเกิดขึ้นใหม่ คือ งานบวงสรวงกุสันตรัตน์ โดยจุดประสงค์ของการจัดงานนี้ เพื่อเป็นการ

บวงสรวงเจ้าเมืองนครจำปาศรี ที่เคยอยู่บนะพื่นที่นี้ได้รับรู้ว่าจะจัดงาน นมัสการพระธาตุนาดูนขึ้น โดยงานดังกล่าวนี้ จะจัดขึ้นในช่วงเดือนสาม(เดือนกุมภาพันธ์ของทุกๆปีด้วย) นอกจากจะสร้างความพึงพอใจให้แก่เจ้าปู่ขุนศรีและบรรพชนของนครจำปาศรีให้งานนมัสการพระธาตุเป็นไปด้วยราบรื่นแล้ว นัยยะหนึ่งก็คือเป็นการเชิญให้คนจากภายนอกเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนของตน ส่งผลให้ร้านค้ามีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนช่วงเทศกาลนี้ด้วย รวมไปถึงการเกิดประดิษฐ์การพื่อนรำใหม่ ชื่อว่า ระบำสันตรัตน์ ซึ่งจะใช้ในงานบวงสรวงกู่สันตรัตน์เท่านั้น โดยนัยยะแล้วคือเป็นการช่วงชิงความเป็นเมืองโบราณกับงานนมัสการพระธาตุด้วย(นายพรมมา มาตบั้ง,2564, สัมภาษณ์)

หลังจากเกิดกระแสการท่องเที่ยวโบราณสถานในนครจำปาศรีส่งผลให้ใน พ.ศ.2547 กู่สันตรัตน์ได้รับการบูรณะอีกครั้ง โดยสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 โดยวิธีการแบบบ่อน้ำโคลน (วิโรจน์ ชิวาสุขถาวร, 2553)การบูรณะแบบบ่อน้ำโคลน คือ เทคนิคการศึกษารูปแบบปราสาท แล้วรื้อของเดิมลงมาโดยทำรหัสหรือหมายเลขกำกับไว้ จากนั้นทำเสริมฐานรากใหม่ให้แข็งแรง เช่น ปูนซีเมนต์ เป็นต้น แล้วนำชิ้นส่วนที่กลับไปก่อใหม่ที่เดิม โดยใช้วิธีการสมัยใหม่ช่วย เทคนิควิธีนี้จะไม่สามารถใช้ได้กับปราสาทที่ทำด้วยอิฐ เพราะเปราะบางแตกง่าย แต่จะทำได้เฉพาะหินที่มีลักษณะเป็นก้อน ทำให้ต้องใช้เวลานานมากกว่าจะได้ปราสาทกลับมา 1 ปราสาท ซึ่งทำให้กู่สันตรัตน์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนส่งผลให้กู่สันตรัตน์เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งการเรียนรู้ของคนในจังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบ 5 ภาพกู่สันตรัตน์ในปัจจุบันหลังถูกบูรณะในปี 2547

หลังจากปี 2547 ที่กู๋สันตรัตน์ได้รับการบูรณะทำให้ผู้คนในจังหวัดมหาสารคาม นักเรียน นักศึกษาจากพื้นที่ใกล้เคียงได้เข้าไปศึกษาหาความรู้โดยใช้กู๋สันตรัตน์เป็นแหล่งศึกษา ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ทางความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มีแต่สถานที่ จากพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งการศึกษาเรียนรู้และยังเป็นพื้นที่ในการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนรวมไปถึงผู้คนในพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้เมื่อปี 2556 องค์การบริหารส่วนตำบลกู๋สันตรัตน์ได้จัดทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์รัตนโกสินทร์ขึ้นทางด้านทิศใต้ของกู๋เพื่อจะได้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับกู๋สันตรัตน์ด้วยในช่วงนี้คนในชุมชนบ้านกู๋จึงเป็นเสมือนผู้ให้ข้อมูลกับนักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชนที่สนใจ เกี่ยวกับความเป็นเมืองโบราณ โบราณสถาน ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนของตนสู่สาธารณชน

ชุมชนบ้านกู๋ เป็นชุมชนที่ต้องทับซ้อนอยู่ในพื้นที่ที่มีผู้คนอยู่มาตั้งแต่วัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ ,ทวารวดี, เขมร คนในชุมชนแต่เดิมมาจากเมืองสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน คนที่มาใหม่กลุ่มนี้เองที่มีความสัมพันธ์กับกู๋สันตรัตน์ โดยเชื่อว่าโบราณสถานดังกล่าวเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษ เหตุนี้เองที่ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์กับกู๋ นอกเหนือจากนนำบริบทดังกล่าวมาตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมือง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกที่มากกระทบ เช่น รัฐเข้ามาพัฒนา หรือเหตุการณ์ต่างๆที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ปัจจุบันนี้ชุมชนทั้งสองเป็นเสมือนคลังความรู้ของนักเรียน นักศึกษานิสิต ทั้งในจังหวัดมหาสารคามและผู้คนที่สนใจในการให้ความรู้ความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ของเมืองโบราณจำปาศรี

เรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับกู๋สันตรัตน์

ตำนานนครจำปาศรี

เมืองนครจำปาศรีในอดีตที่มีความเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้ บรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่ในสมัยนั้น พร้อมกันมานอบน้อมเป็นบริวาร อาณาจักรของเมืองนครจำปาศรีกว้างขวางออกไปหัวเมืองทั้งหลายได้พร้อมกันมาทำการชุกดาบคูเมือง เพื่อป้องกันข้าศึกศัตรูและเพื่อการปกครองบ้านเมืองให้รับความผาสุก ในการใช้ตระพังบึงหนองได้สะดวกและใช้เป็นตระพังชุบศรในเมื่อเกิดศึกสงคราม อันสมมุติเทวราชเจ้าทรงคุ้มครองและให้ความศักดิ์สิทธิ์ ตามคัมภีร์เพทางคศาสตร์ คัมภีร์พระเวทย์ พระนารายณ์อวตาร สมมุติเทวราชเจ้าบนสวรรค์ให้ความเรืองฤทธิ์

พระยศวรราชเจ้า ครองเมืองนครจำปาศรี อันมีพระนางยศรีศมีเป็นพระราชเทวีมีวงศ์ตระกูลมาจากกษัตริย์เจ้าจิตเสนราชา ในการศึกสงครามต่อหัวเมืองต่าง ๆ นั้น พระสมมุติเทวราชทรงให้ความ

คุ้มครองเป็นพิเศษ อันหัวเมืองน้อยใหญ่ทั้งหลายน้อมถวายเมืองขึ้นกับเมืองนครจำปาศรี เพื่อเป็นบริวารต่อสู้ศัตรู ข้าศึกหัวเมืองใกล้เคียงจึงอ่อนน้อม บ้านเมืองมีความสุขปกติดี ตลอดมา จวบกับยอมรับนับพระพุทธศาสนาเป็นราชประเพณี

พระราชอาญาผู้ครองนครจำปาศรี ตั้งแต่พระเจ้ายศวรราชมาโดยลำดับนั้น ได้สร้างเทวาลัยคือปราสาท ซึ่งบางท้องถิ่นเรียกว่า “ปราสาท” เพื่อเป็นสถานที่สักการบูชาในพิธีกรรม ตามธรรมเนียมในศาสนาพราหมณ์ ข้าขอมผู้สร้างเมืองทุกหัวเมือง อันเป็นเมืองใหญ่ๆมีชื่อเสียงจึงได้สร้างปราสาทคู่ประจำเมือง เพื่อเป็นมิ่งขวัญในการนับถือศาสนาสมมุติเทวราชอันเป็นศาสนาในเบื้องต้นของพราหมณ์ ที่เป็นอวตารลงมาสร้างโลกเมืองคนเพื่อปราบยุคเข็ญของประชาชนชาวโลก ให้ได้รับความผาสุก ศาสนาพราหมณ์จึงเป็นศาสนาประจำโลกแต่เบื้องต้น แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยชนิดเป็นโลกานุวัตร

เมืองนครจำปาศรี มีปราสาทคู่ยอดเดียวชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “กุสันดะรัตน” อยู่ทางทิศใต้ของเนินเมืองด้านตะวันออก ก่อด้วยศิลาแลงชนิดเป็นยอดลักษณะยอดจตุรัส ผินหน้าไปทางทิศตะวันออก มีฐานรองด้วยศิลาแลง ก่อกำแพงแก้วล้อมรอบด้วยก้อนหินศิลาแลงวงกบประต้อมีลวดลายดอก แต่ทับหน้าทับหลังไม่มีเหมือนปราสาทคู่แห่งอื่น กำแพงแก้วสลักหักพังเป็นบางแห่ง เฉพาะด้านหน้านั้นพังไปแล้ว เจ้าเมืองได้สร้างอุทิศแบบโพธิสัตว์ จะเห็นมีกระต่าย พญาคางคก(คันทาค) เต่าหิน สิงคต ตั้งอยู่หน้ากุ ล้วนแต่ทำด้วยศิลาแลงทั้งนั้น มีหมาสรวงและงูชวง อยู่ข้างหน้าประดิษฐาน พระวัชรธร(อริยานุวัตร เขมจารี เถระ, 2527)

ตำนานการสร้างกุโดยฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

คำบอกเล่าของชุมชนบ้านกุ เล่าสืบต่อกันมาว่า กุสันดะรัตนนั้นสร้างขึ้นโดยคนแปดศอก ตำนานเรื่องนี้กล่าวว่า มีผู้หญิงและผู้ชายแบ่งกลุ่มกันออกเป็น 2 ฝ่าย เพื่อทำการสร้างกุ/ปราสาทแข่งกัน โดยมีข้อตกลงกันว่า หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสร้างเสร็จก่อนที่พระอาทิตย์จะขึ้นถือว่าเป็นฝ่ายชนะ เมื่อทำข้อตกลงกันเรียบร้อยแล้วจึงเริ่มการก่อสร้างฝ่ายชายเป็นฝ่ายที่มีความทะนงตนว่าตนเองมีความแข็งแรงกว่าเมื่อสร้างไปได้สักระยะหนึ่งจึงพากันดื่มสุราจนเมาและเผลอหลับไป ส่วนฝ่ายหญิงทำการก่อสร้างไปเรื่อย ๆ ทั้งวันทั้งคืน จนในที่สุดเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นในวันถัดไป ปรากฏว่าฝ่ายชายสร้างกุ/ปราสาทไม่แล้วเสร็จตามข้อตกลงทำให้เป็นฝ่ายที่แพ้ไป ส่วนฝ่ายหญิงเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นก็แล้วเสร็จพอดีจึงเป็นฝ่ายที่ได้รับชัยชนะ กุ/ปราสาทที่ฝ่ายหญิงสร้างคือกุสันดะรัตน และกุ/ปราสาทที่ฝ่ายชายสร้างคือกุน้อย เพราะความประมาทจึงทำให้ฝ่ายชายสร้างกุ/ปราสาทได้เพียงแต่ฐานเท่านั้น ดังปรากฏหลักฐานให้เห็นดังปัจจุบัน(นายใจ ปัสติ, 2564, สัมภาษณ์)

ตำนานเจ้าปู่ขุนศรี

ตามความเชื่อของคนในชุมชนบ้านกู่และบ้านโนนเมือง เชื่อกันว่า เจ้าปู่ขุนศรี เป็นผีบรรพบุรุษของคนในชุมชนบ้านกู่และบ้านโนนเมือง ที่ตามมาปกป้องรักษาผู้คนในชุมชนบ้านกู่และบ้านโนนเมือง เมื่อครั้งอพยพมาจากเมืองสุวรรณภูมิ (อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบัน)ตามความเชื่อของคนในชุมชนเชื่อว่าปู่ขุนศรีเป็นผู้ที่มีอำนาจมาก สามารถดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่คนในชุมชนได้ ที่สถิตของเจ้าปู่ขุนศรีคือ กู่สันตริตัน ทุกๆวันเพ็ญ คนในชุมชนจะเห็นแสงสีนวลๆ ลอยจากกู่ขึ้นท้องฟ้า แล้วลอยไปทางที่ตั้งของเมืองสุวรรณภูมิ ปรากฏการณ์เช่นนี้ คนในชุมชนเชื่อว่าปู่ขุนศรีกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่เมืองสุวรรณภูมิ นอกจากนั้นแล้วคนในชุมชนเชื่อว่าปู่ขุนศรีสามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล หรือ หากผู้ใดที่ประสงค์สิ่งใดถ้าขอหรือบนบานกับปู่ขุนศรีจะประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนา เรื่องที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มักจะมาบนบานคือเรื่องสอบเข้ารับราชการของบุตรหลานและเรื่องการเกณฑ์ทหาร หากเป็นไปตามที่บนบานชาวบ้านจะมาทำพิธีแก้บนตามที่ได้ทำการบนหรือ บ่า ไว้ (นายใจ ปีสดี,2562,สัมภาษณ์)

ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนต่อกู่สันตริตัน

กู่สันตริตันนับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของผู้คนในชุมชนบ้านกู่ และชุมชนใกล้เคียง มักมีเรื่องราว เหตุการณ์สำคัญๆเกิดขึ้น อยู่เสมอๆ เรื่องราวความทรงจำร่วมของผู้คนที่มีต่อกู่สันตริตัน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของผู้วิจัย ผู้วิจัยสามารถแบ่งความทรงจำร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อกู่สันตริตันได้ ดังนี้ ความทรงจำร่วมอันสัมพันธ์กับมิติของความเชื่อและประเพณี, ความทรงจำร่วมอันสัมพันธ์กับมิติด้านนครจำปาศรี, ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ โดยจะกล่าวถึงความทรงจำแต่ละมิติดังนี้

- ความทรงจำร่วมอันสัมพันธ์กับมิติของความเชื่อและประเพณี

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า หลังจากวัฒนธรรมเขมรเริ่มเสื่อมถอยลง โบราณสถานแห่งนี้ คงจะถูกทิ้งร้างไป จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 ผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเริ่มย้ายเขามาอยู่ยังดินแดนภาคอีสาน ผู้คนส่วนหนึ่งจากเมืองสุวรรณภูมิ (อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด)ได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่เป็นเมืองเก่า ไม่เข้าใจการใช้งานของโบราณสถานี่ปรากฏในชุมชน บางก็เข้าใจว่าเป็นวัดในศาสนาพุทธ สำหรับกู่สันตริตันคนชุมชนบ้านกู่เชื่อว่า กู่สันตริตันเป็นที่สถิตของผีบรรพชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็น

ศูนย์กลางทางด้านจิตใจของคนในชุมชนและชุมชนรอบข้าง เรื่องเล่านี้ทำให้คนในชุมชนกู่สันตรัตน์ และชุมชนอื่นๆ เชื่อและให้ความยำเกรงแต่อำนาจเหนือธรรมชาติของปู่ขุนศรีมากดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“ปู่ที่เพ็ญอยู่กู่สันตรัตน์นั้น ไทบ้านเอ็นปู่ขุนศรี สมัยแต่ก็ห่มงั้นไผสิ กล้าเขาไป เป็นป่าฮก มีพวกสัตว์ป่า ไทบ้านเอ็นว่าโคกผีป่าหลอก สิเข้าไป เฉพาะยามมีงานสร่งกู่ หรือว่ามีหมู่หลายคนเท่านั้น ยามแลงถ้ากลับจาก ทางอื่น ฮอดหม่องกู่ สิแล่นเลยละ ย่านหลาย” (สัมภาษณ์นายสมบัติ พิมยัง. 2558)

ความทรงจำเรื่องปู่ขุนศรีถูกใช้อธิบายความเป็นมาของสถานที่ในช่วงก่อนที่กรมศิลปากร จะเข้ามาทำการขุดค้นและบูรณะโบราณสถานภายในเมืองโบราณจำปาศรี เมื่อภาครัฐเข้ามาจึงทำให้เกิดชุดความทรงจำชุดใหม่ขึ้น ทั้งนี้ชุดความทรงจำเรื่องปู่ขุนศรียังส่งผลทำให้เกิดพิธีกรรมที่สำคัญ อย่างหนึ่งของชุมชนคือ บุญสร่งกู่ ที่ชุมชนบ้านกู่และชุมชนใกล้เคียง รวมไปถึงชุมชนอื่นๆ เช่นชุมชน ที่มาจากอำเภอขามเฒ่า สิบสองราชนครินทร์ ชุมชนบ้านการแอน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ชุมชนกู่บ้านแดง อำเภอวาปี ปทุม เป็นต้นจะเดินทางมาร่วมบุญสร่งกู่ในทุกๆปี

“บุญสร่งกู่ตะกี้ ม่วนกว่าสมัยนี้ ไทบ้านอยู่ทางโคกสิมา ซ่อยกัน ขึ้นว่าฮอดมือ บุญสร่งกู่แล้ว กะสิเตรียมลงไปช่วยกันเตรียมงาน แต่สถานที่ จัดหม่องเวທີหมอลำ เวທີมวย แล้วแต่ปี บ้านยางอีไล บ้านสระบัว บ้านดงสวรรค์ บ้านโนนเมือง กะสิมาช่วยกันจัดงานสร่งกู่พอปู่ ฮอดมือสร่งแล้วเพ็ญกะสิเอาต้นเงิน มาช่วยงาน ” (สัมภาษณ์นายสุภาพ บุตรวิเศษ.2564)

บุญสร่งกู่ในความทรงจำของผู้คนบ้านกู่ในช่วงก่อน ปี พ.ศ. 2514 เป็นบุญที่มีความสำคัญกับคนในชุมชนและคนในชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่นๆมาก กล่าวคือ เมื่อจะถึงงานบุญทุกคนจะพร้อมกันมาเตรียมสถานที่ ประดับตกแต่ง ทำความสะอาด เมื่อถึงวันจัดงานผู้คนจากชุมชนต่างๆที่เคยมาร่วมงานจะเดินทางมาร่วมงานเองโดยที่ไม่ต้องมีการประชาสัมพันธ์การจัดงานเลย นอกจากนั้นแล้ว งานสร่งกู่ยังเป็นการขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลอีกด้วย จากคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชนกล่าวว่า ในทุกๆปีหลังจากการสร่งกู่แล้วเสร็จฝนจะตกทุกๆครั้ง หากบ้านในเมืองใดเกิดฝนฟ้าไม่ตก จะเดินทางมาขอฝนกับกู่สันตรัตน์(ปู่ขุนศรี) เมื่อกลับไปยังชุมชน 1-2 วันฝนก็จะตกลงมายังชุมชนทันที ทำให้ในงานบุญสร่งกู่ ผู้คนที่อยู่ในเขตอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอขามเฒ่า และวันเสาร์พุมฤตน์ นำสิ่งของร่วมบุญมาในการสร่งกู่ในทุกๆปี เพราะเชื่อว่าปู่ขุนศรีเป็นผู้บันดาลให้ฝนตกในชุมชนของตน

“บุญสรงกู๋ คนจากบ้านอื่นกะมาร่วมนำ เขาเคยมาขอฟ้าขอฝนอยู่กู๋
 นิ บอกละแลงกะสิมา บอกละแลงกะสิมา บอกละแลงกะสิมา บอกละแลงกะสิมา บอกละแลงกะสิมา บอกละแลงกะสิมา
 มาทันที ฮอดยามสรงเขากะแห่ตั้นเงินมาเอาของมาร่วมงานนำเฮา”
 (สัมภาษณ์นายใจ ปีสดี.2563)

เรื่องราวปู่ขุนศรีเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงเมื่อมีการอธิบายพื้นที่ และ ความเชื่อของชุมชนในช่วง
 ก่อน 2514 สืบมาถึงปัจจุบัน ความเชื่อดังกล่าวนั้นทำให้เกิดความทรงจำของผู้คนเกี่ยวกับพื้นที่
 พิธีกรรม อันผูกพันกับวิถีชีวิต และส่งผลให้เกิดงานบุญสรงกู๋ นอกจากจะเป็นการเคารพต่อปู่ขุนศรีใน
 ฐานะของผีบรรพชนแล้ว จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือการขอให้ฝนตกตามฤดูกาล จากคำให้สัมภาษณ์
 ส่วนใหญ่กล่าวถึง บุญสรงกู๋ไว้ว่า ทุกครั้งที่จัดบุญสรงกู๋จะมีฝนตกในทุกๆครั้ง นั้นทำให้มีชุมชนจากทั้ง
 พื้นที่ใกล้และไกลเดินทางมาเพื่อขอให้ฝนฟ้ากับกู๋สันตรัตน์(ปู่ขุนศรี)ในช่วงที่พื้นที่ชุมชนนั้นๆเกิด
 ความแห้งแล้ง เกิดเป็นเรื่องเล่าและความทรงจำอ้อมอย่างเกี่ยวกับปู่ขุนศรีและงานประเพณี การไปมา
 หาสู่กันระหว่างคนในชุมชนและคนต่างชุมชน อันเกิดจากงานบุญสรงกู๋ แต่สิ่งเหล่านี้ จะเลือนหายไป
 เนื่องจากการจัดงานโดยภาครัฐเขามามีส่วนร่วม

- ความทรงจำร่วมอันสัมพันธ์กับมิติตำนานนครจำปาศรี

ความทรงจำของผู้คนกับนครจำปาศรี นั้น เริ่มเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. เท่าที่ไม่สามารถระบุได้
 ชัดเจน ผู้วิจัยตั้งของสมมุติฐานว่า ประการแรก เกิดขึ้นช่วงหลังปี 2514 ที่กรมศิลปากรเข้ามา
 ตรวจสอบ ขุดแต่งโบราณวัตถุสถาน หรือ ประการที่สอง อาจเกิดขึ้นหลังปี 2522 หลังจากมีการขุด
 พบพระพิมพ์ดินเผาและสลูปลัสมฤทธิ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานทอดผ้า
 พระกฐินพระราชทาน ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 3 พฤศจิกายน 2527 ณ วัดมหาชัย อำเภอ
 เมือง จังหวัดมหาสารคาม ของพระอริยานุวัตร เขมจารี ระบุเรื่องตำนานนครจำปาศรี ว่าท่านได้
 ต้นฉบับ มาจากผู้เฒ่าบ้านสระบัว เมื่อครั้งที่ท่านไปทำการฉลองวัด เป็นหนังสืออ้อม เขียนเล่าประวัติ
 นครจำปาศรีกับกู๋สันตรัตน์(สันตรัตน์) ไว้ ท่านจึงได้ฝากท่านพระครูอนุรักษบุญเขต เก็บไว้ แต่เมื่อ
 กลับไปถามหลังจากที่พระครูอนุรักษบุญเขตมรณะภาพ ต้นฉบับดังกล่าวได้สูญหายไปแล้ว พระอริยา
 นุวัตร จึงได้เขียนเรื่องนี้จากเนื้อเรื่องบางตอนเท่าที่ท่านจำได้จากหนังสืออ้อมเล่มนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐาน
 ว่า ความทรงจำเกี่ยวกับเมืองโบราณจำปาศรีที่ชุมชนมีต่อกู๋สันตรัตน์คงจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่พระอา
 รียนุวัตร เขียนหนังสือเล่มดังกล่าวขึ้นและทำการเผยแพร่ ออกไปทำให้ผู้คนในชุมชนและกลุ่ม
 ข้าราชการผลิตชุดความรู้ความทรงจำเกี่ยวกับกู๋สันตรัตน์ใหม่ว่าเป็นปรางค์กลางนครจำปาศรี แต่จาก
 การลงพื้นที่สัมภาษณ์คนส่วนใหญ่จะเล่าประวัติเมืองจำปาศรีตามหนังสือของพระอริยานุวัตร แต่

เรื่องราวของกู่สันตรัตน์จะเล่าแบบชุดความรู้ของกรมศิลปากร และ เล่าเรื่องปุณศรี มากกว่า ชุดความทรงจำตำนานนครจำปาศรี อาจจะเนื่องจากว่าชุดความความทรงจำชุดนี้มาพร้อมกับการศึกษาวิจัยของสถานศึกษาและการเผยแพร่ชุดข้อมูลของกรมศิลปากร ทำให้ผู้คนเล่าเรื่องราวผสมกัน ทั้งสามเรื่อง แต่ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2522 – 2550 ตำนานเรื่องนี้มีบทบาทอย่างมากในการใช้ต่อรองกับกรมศิลปากรในการเก็บรักษาโบราณวัตถุ ที่ค้นพบที่กู่สันตรัตน์ในปี 2546

- ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ

ความทรงจำของคนในชุมชนบ้านกู่และชุมชนใกล้เคียงอีกอย่างหนึ่ง คือ การเสด็จกู่สันตรัตน์ใน ช่วงปี 2514 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ การเสด็จมาครั้งนั้นทำให้เกิดความปิติยินดีของคนบ้านกู่และคนในชุมชนใกล้เคียงเป็นอย่างมาก รวมไปถึงเกิดการให้ความสำคัญของภาครัฐในการปรับปรุงกู่สันตรัตน์ และทำให้เกิดรายได้ในช่วงที่กรมศิลปากรเข้ามาบูรณะกู่สันตรัตน์

“ตอนที่ในหลวงรัชกาลที่เก้าเสด็จมานั้นบางคนกะบ่รู้ว่าเพื่อนมา แต่ว่าเพื่อนมากะบ่บานเต้ แปปเดียวแล้วเพื่อนกะกลับอยู่ได้ประมาณจัก 10 นาทีได้ละมั้งพอกะจำบ่ได้ปานใด แต่กะได้มารับเสด็จกับเพื่อนอยู่ กะมีอนุสรณ์อยู่เต้ละ เห็นบ่หน้ากู่ันมีบ่บอกว่าเพื่อนมามือใด แต่ว่าสมัยตอนเพื่อนมาอยู่ยังบ่ได้เป็นแบบนี้ดอก กำแพงกะพังๆไปโตสมบูรณปานสุ่มี่อนี้ดอก แต่ช่วงก่อนเพื่อนสิมากะมีนายทหารมาทำความสะอาดรวมเดือนพูนน่า พอเพื่อนเสด็จกลับแล้วบ่โดนปานโตกรมศิลปากรกะโตเข้ามาค้นหาของ ภาษาเพื่อนผัดว่าค้นคว่าทางโบราณคดีบ่สมัยนั้นแรกๆกะบ่ได้กันกูใหญ่หรือกู่สันตรัตน์ก่อนเต้ เพื่อนมากันทางในบ้านนีก่อนอันนี้กันบ่โดนประมาณสองสามอาทิตย์ได้ แล้วกะไปกันต่ออยู่กู่สันตรัตน์อันนี้กันโดนอยู่ ของหลายเต้อยู่กูนี้ พวกพระ พวกเทวรูปอียังแหงฮันละเพื่อนกะเอาไปเก็บรักษา สมัยที่มากันหานั้นเพื่อนกะจ้างคนในบ้านพร้อมจ้างคนละ ๑๐ บาท ”(สัมภาษณ์พ่อใจ ปีศติ.2563)

การเสด็จมาครั้งดังกล่าวปรากฏ การสร้างอนุสรณ์ไว้บริเวณหน้าซุ้มโคปุระ(ประตู)ทางทิศตะวันออก การเสด็จมาเยือนกู่สันตรัตน์ครั้งนั้นก็มีทั้งผลดีและเกิดข้อจำกัดในการใช้พื้นที่กู่ขึ้นด้วย กล่าวคือเมื่อกรมศิลปากรทำการขุดแต่งกู่สันตรัตน์และกำหนดพื้นที่โบราณสถาน การใช้พื้นที่ของคนในชุมชนก็มีข้อจำกัดมาก ด้วย พบ โบราณวัตถุสถานฯ ที่มีการออกข้อบังคับ สิทธิในการใช้

ประโยชน์ของชุมชนแต่เดิมก็ถูกริบรอนไปด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้ก็ทำให้กู่สันตรัตน์ได้กลายเป็นสถานที่ที่ภาครัฐเริ่มให้ความสนใจและถูกกล่าวถึงในฐานะโบราณสถานสำคัญของจังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบ 6 อนุสรณ์การเสด็จกู่สันตรัตน์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

ดังจะเห็นได้ว่าความทรงจำร่วมของคนในชุมชนบ้านกู่และชุมชนใกล้เคียงกับกู่สันตรัตน์มีอยู่หลายส่วนที่มีความน่าสนใจ และความทรงจำบางอย่างก็ถูกใช้ในการเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับจัดการพื้นที่ทางความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมชุมชนด้วย เรื่องราวความทรงจำร่วมที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชนบ้านกู่ คือ เรื่องปู่ขุนศรี เพราะมีความผูกพันด้านความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี ของผู้คนจึงไม่อาจจะแยกหรือเรื่องราวอื่นๆจะแทนที่ได้ แต่เรื่องราวความทรงจำเรื่องอื่นๆก็สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันเพราะถูกสร้างและถูกใช้ในโอกาสที่ต่างกันขึ้นอยู่กับว่า ในช่วงเวลานั้นผู้นำของชุมชนจะนำเรื่องราวใดออกมาเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับการจัดการพื้นที่กู่สันตรัตน์

ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษากรณีบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอนาดูน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านโนนแบ่งช่วงเวลาออกตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนโดย สามารถแบ่งมิติเวลาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนบ้านโนนได้ 4 ช่วง

มิติเวลาที่ 1 การอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ปี 2201 – 2281

ก่อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านโนน แสดงให้เห็นถึงการอพยพและสาเหตุของการอพยพของผู้คนซึ่งที่ เป็นผู้ก่อตั้งชุมชนบ้านโนน โดยมีหลายกระแสทั้งที่เป็นของชาวบ้านและส่วนราชการ จนไปถึงการตั้งชุมชนบ้านโนน

มิติเวลาที่ 2 การตั้งชุมชน ปี 2282 - 2400

ในปี 2282 ได้มีการย้ายชุมชนจากบ้านท่าลาดและบ้านโนนจิว มาตั้งชุมชน ณ พื้นที่ชุมชนบ้านโนนในปัจจุบัน พร้อมทั้งอธิบายสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อ ของผู้คนในชุมชนบ้านโนนในช่วงเวลานั้น จนกระทั่งชุมชนได้มีการขยายและได้ย้ายชุมชนออกเป็น 2 ชุมชน

มิติเวลาที่ 3 มิติเวลาที่ 3 ความเชื่อเรื่องปลาฝา(ตะพาน้ำ) และการขยายตัวของชุมชน ปี 2401 – 2500

นอกจากความเชื่อเรื่องปู่ตาที่คนในชุมชนบ้านโนนให้ความเคารพและเชื่อถือแล้ว ในปี 2484 ยาคูชาดา ได้นำปลาฝาเอามาในชุมชนทำให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องปลาฝา จนท้ายที่สุดปลาฝากลายเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนบ้านโนน คนในชุมชนราวๆข้างเรียกบ้านโนนว่า บ้านโนนปลาฝา จนเมื่อปี 2500 ความเชื่อดังกล่าวเริ่มไม่เป็นที่นิยมและเริ่มจางหายไป

มิติเวลาที่ 4 การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายรัฐและการสร้างสำนึกร่วมของชุมชน ปี 2500 - 2550

เป็นช่วงที่เกิดความเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยของภาครัฐที่มีผลกระทบทำให้ชุมชนเกิดการขยายขยาย และการเข้ามาของระบบเงินตรา การเปลี่ยนแปลงด้านระบบสาธารณูปโภคต่อๆ ส่งผลให้สังคมของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงรวมไปถึงเริ่มเกิดการขยายตัวของชุมชน

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชุมชนบ้านโนนอยู่ในเขตการปกครองของ ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม แบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน คือ ม. 3, ม. 4, ม. 12, ม. 14, ม. 15 ลักษณะทางกายภาพโดยรวมพื้นที่ของชุมชนบ้านโนนเป็นพื้นที่ราบสูง ที่ราบลุ่มทุ่งนา ดินส่วนใหญ่เป็นร่วนปนทราย มีลำห้วยเล็กๆไหลผ่าน มีหนองน้ำนอกหมู่บ้าน ไม่มีพื้นที่ป่าธรรมชาติ ห่างจากตัวอำเภอลำทะเมนชัย 15 กิโลเมตร

มิติเวลาที่ 1 การอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ปี 2201 – 2281

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านโนน มีหลายกระแส 1.ชุดความรู้/ข้อมูลจากปราชญ์ชุมชนหรือผู้รู้ในชุมชน, 2.ชุดความรู้แบบชาวบ้าน 3.เอกสารทางส่วนราชการ โดยข้อมูลในช่วงนี้ผู้วิจัยจะอธิบายดังนี้

ชุดความรู้/ข้อมูลจากปราชญ์ชุมชนหรือผู้รู้ในชุมชน กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านโนนว่า บรรพบุรุษของชาวบ้านโนนนั้นได้อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2244 โดยได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณจังหวัดบุรีรัมย์ก่อนในปี 2246 อยู่ได้ประมาณ 5 ปี เกิดภาวะชุมชนแออัดที่ทำกินไม่เพียงพอจึงได้ ย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ในปี พ.ศ. 2251 หลังจากนั้นเพียง 10 ปี ในปี พ.ศ. 2261 จึงได้อพยพอีกครั้งเนื่องจากที่ตั้งชุมชนในเขตอำเภอพยัคฆภูมิเกิดแห้งแล้ง บรรพบุรุษชาวบ้านโนนจึงย้ายที่ตั้งชุมชนมาอยู่บ้านนาเลา อำเภอวาปีปทุม แต่อยู่ได้ไม่นานมากนักด้วยจำนวนประชากรในชุมชนที่มากขึ้นทำให้เกิดความแออัดขึ้นจึงทำให้ราว ปี พ.ศ. 2270-2280 ได้ย้ายจากเขตบ้านนาเลาไปอยู่บริเวณบ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว และบางส่วนได้กระจัดกระจายออกไปตามความเหมาะสมของการตั้งถิ่นฐานของแต่ละครัวเรือน ส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ไปตั้งบ้านอยู่ที่บ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว ได้มาตั้งชุมชนที่บ้านหนองใต้ นำโดยนายเมฆ ขวาเรียง แต่อยู่ได้ไม่นานก็มีเหตุการณ์เสื่อกินเณรเพราะที่ตั้งบ้านหนองใต้มีสภาพเป็นปรกทึบ จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ได้ออกสำรวจพื้นที่ใหม่ และได้บนบริเวณที่ตั้งบ้านโนนในปัจจุบันมีความเหมาะสมในการตั้งชุมชนจึงได้ย้ายจากบ้านหนองใต้มาตั้งชุมชนบริเวณบ้านโนน ในปี พ.ศ. 2282 ในช่วงแรกนั้นเรียกโนนตาล มีประชากรราว 80 คน(พิพิธภัณฑน์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2556)

ชุดความรู้แบบชาวบ้าน การอพยพของผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของชุมชนบ้านโนนตามความเชื่อแบบชาวบ้านโดยทั่วไปเชื่อกันว่า ผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของคนในชุมชนบ้านโนนในปัจจุบันนั้น อพยพมาจากบ้านตากแดดหัวโทน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในปี พ.ศ. 2185 สาเหตุของการอพยพในครั้งนั้นเนื่องจากเกิดภาวะความแห้งแล้ง ความอดอยาก จึงได้อพยพมาตั้งชุมชนอยู่ที่บ้านโนนจั่ว (ผู้วิจัยเข้าใจว่าคงจะเป็นบ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่วตามชุดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน) เมื่อมาอยู่ที่บ้านโนนจั่ว 3-4 ปี เกิดโรคระบาดขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดต้องอพยพหนีโรคระบาดมาที่บ้านหนองใต้ อยู่ได้ราว 4-5 ปี ก็ต้องทำการอพยพอีกครั้งเนื่องจากเกิดเหตุการณ์เสื่อกินเณร จึงทำให้ได้พากันมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโนน ในปี พ.ศ. 2185 โดยมียาครูลกแก้วเป็นผู้พาอพยพมาตั้งถิ่นฐานพื้นที่บริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านโนนแต่เดิมนั้น แต่เดิมเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนเคยอยู่อาศัยมาก่อนแล้ว โดยคนในชุมชนเชื่อว่าชนเผ่าโนนตาลเป็นผู้อยู่อาศัยมาก่อนหน้าและได้หายสาบสูญไปแล้ว จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนพบหลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผาบริเวณวัดบ้านโนนเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นแล้วบริเวณที่นาของชุมชนยังมีการพบภาชนะเครื่องปั้นดินเผา และโครงกระดูกของมนุษย์ที่มีความยาว 8

ศอก วัตถุประสงค์ของมีค่าชาวบ้านก็นำไปขาย ส่วนไหและกระดุกคนในชุมชนก็นำเอาไปทิ้งให้ไกลจากบริเวณชุมชนจนในปัจจุบันไม่มีการค้นพบหลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผา โครงกระดูกของมนุษย์อีกเลย จากหลักฐานที่ค้นพบตามคำบอกเล่าของคนในชุมชน คนส่วนใหญ่เชื่อว่าบ้านโนนคงจะเป็นชุมชนโบราณมาแต่เดิม ส่งผลให้ในปี 2550 ได้มีการสร้างพิพิธภัณฑสถานขึ้น เนื่องจากคนในชุมชนเกิดสำนึกร่วมและห่วงหาพันสิ่งที่มีเพื่อเก็บไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา(พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม , 2556)

เอกสารทางส่วนราชการ ข้อมูลการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านโนนจากเอกสารแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ข้อมูลจากเอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อมและข้อมูลจากเอกสารที่ว่าการอำเภอลำปำ จัหวัดมหาสารคาม กล่าวคือ

ข้อมูลจากเอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม กล่าวว่า เมื่อประมาณ 500 – 700 ปีที่ผ่านมาบรรพบุรุษของชาวบ้านโนนตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอลำปำ ซึ่งคนกลุ่มนี้อพยพมาจากชุมชนบ้านตากแดด ศรีภูมิ(อำเภอสวรรณภูมิในปัจจุบัน) เมื่อเจ้าเมืองสุวรรณภูมิเสียชีวิตลงทำให้เกิดการอพยพเกิดขึ้น กลุ่มคนส่วนหนึ่งได้อพยพมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงบ้านโนนจั่ว พื้นที่บ้านโนนจั่วมีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นศูนย์กลางประเพณีสำคัญ ชุมชนรอบๆข้างจะมารวมตัวเพื่อจัดประเพณีดังกล่าวที่บ้านโนนจั่ว ปัจจัยด้านความอุดมสมบูรณ์นี้เองเป็นเหตุให้เกิดการอพยพเข้ามาเรื่อยๆของผู้คนทำให้ชุมชนบ้านโนนจั่วเริ่มแออัด อีกทั้งเกิดภัยแล้ง ความอดอยาก โรคระบาด ผู้คนล้มตายจึงได้มีการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อขึ้นเพื่อทำการปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และคนที่รอดชีวิตพากันถางป่าปลูกบ้านเรือน สร้างป้อมบ้าน ตั้งชื่อบ้านว่าบ้านขามป้อม และแยกออกจากบ้านขามป้อมโดยมีพ่อกวบ้านเม็ก ขวัญเรือนเป็นผู้นำตั้งบ้านโนน และเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกเมื่อปี พ.ศ. 2180

ข้อมูลจากเอกสารที่ว่าการอำเภอลำปำ จัหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า บรรพบุรุษของชุมชนบ้านโนนได้อพยพมาจากอุบลราชธานีได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนจั่ว ในตำบลขามป้อมก่อนจึงแยกออกมาตั้งบ้านโนนขึ้นมาใหม่เพราะเกิดปัญหาชุมชนบ้านโนนจั่วแออัด ผู้ที่นำมาคือพ่อกวบ้านเม็ก ขวัญเรือน เป็นผู้ใหญ่บ้านโนนคนแรก ที่อพยพมาอยู่บ้านโนนก็เพราะว่าเห็นเป็นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนพร้อมทั้งมีหนองน้ำ ที่ราบสูง ที่นา สลับกัน จึงเรียกชื่อชุมชนว่า ชุมชนบ้านโนน ตั้งแต่ปี 2180 จนถึงปัจจุบัน (พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2556)

จากข้อมูลทั้งสามแหล่งข้อมูลจะเห็นได้ว่า มีข้อมูลในบางส่วนที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ชุดข้อมูลในส่วนของปราชญ์ชุมชนเป็นชุดข้อมูลที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดเกี่ยวกับที่มาของบรรพบุรุษชาวบ้านโนน เนื่องจากปี พ.ศ.ที่มีความเป็นไปได้ ในขณะที่ชุดความรู้ของชาวบ้านระบุปี พ.ศ. ที่มีความขัดแย้งกับเนื่องจากว่าเมืองสุวรรณภูมิตั้งเมืองปี 2345 ซึ่งในชุดความรู้ของคนในชุมชนระบุว่า

ย้ายมาเมื่อ ปี 2180 ซึ่งมีความขัดแย้งกันอยู่ รวมไปถึงข้อมูลจากเอกสารก็ระบุปี 2180 ซึ่งอาจจะมีความเป็นไปได้ไม่น้อยกว่าชุดความรู้ของปราชญ์ชุมชน ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่า ทั้งชุดความรู้แบบชาวบ้าน และในส่วนของเอกสารราชการที่มีการเขียนประวัติของชุมชนบ้านโนนนัน เนื้อหาส่วนใหญ่พยายามอธิบายความสำคัญของสถานที่และสร้างตัวตนของคนบ้านโนนเพียงเท่านั้น ดังนั้นอาจจะสรุปที่มาของบรรพบุรุษชุมชนบ้านโนน ดังนี้

“บรรพบุรุษของชาวบ้านโนนนันได้อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2244 โดยได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณจังหวัดบุรีรัมย์ก่อนในปี 2246 อยู่ได้ประมาณ 5 ปี เกิดภาวะชุมชนแออัดที่ทำงานไม่เพียงพอจึงได้ ย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ในปี พ.ศ. 2251 หลังจากนั้นเพียง 10 ปี ในปี พ.ศ. 2261 จึงได้อพยพอีกครั้งเนื่องจากที่ตั้งชุมชนในเขตอำเภอพยัคฆภูมิเกิดแห้งแล้ง บรรพบุรุษชาวบ้านโนนจึงย้ายที่ตั้งชุมชนมาอยู่บ้านนาเลา อำเภอวาปีปทุม แต่อยู่ได้ไม่นานมากนักด้วยจำนวนประชากรในชุมชนที่มากขึ้นทำให้เกิดความแออัดขึ้นจึงทำให้ราว ปี พ.ศ. 2270-2280 ได้ย้ายจากเขตบ้านนาเลาไปอยู่บริเวณบ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว และบางส่วนได้กระจัดกระจายออกไปตามความเหมาะสมของการตั้งถิ่นฐานของแต่ละครัวเรือน ส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ไปตั้งบ้านอยู่ที่บ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว ได้มาตั้งชุมชนที่บ้านหนองใต้ นำโดยนายเมฆ ขวาเรียง แต่อยู่ได้ไม่นานก็มีเหตุการณ์เสียถิ่นเพราะที่ตั้งบ้านหนองใต้มีสภาพเป็นปรักทาบ จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ได้ออกสำรวจพื้นที่ใหม่ และได้บนบริเวณที่ตั้งบ้านโนนในปัจจุบันมีความเหมาะสมในการตั้งชุมชนจึงได้ย้ายจากบ้านหนองใต้มาตั้งชุมชนบริเวณบ้านโนน ในปี พ.ศ. 2282 ในช่วงแรกนั้นเรียกโนนตาล มีประชากรราว 80 คน”

มิติเวลาที่ 2 การตั้งชุมชน ปี 2282 - 2400

ชุมชนบ้านโนน ตามคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้านและคนในชุมชนกล่าวว่า ตั้งขึ้นในปี 2282 โดยย้ายมาจากบ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว ผู้นำในการก่อตั้งบ้านคือ นายเมฆ ขวาเรียง สาเหตุของการย้ายมาตั้งชุมชนอยู่บริเวณบ้านโนน เพราะชุมชนบ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว มีความแออัดกัน และพื้นที่ในการทำมาหากินไม่เพียงพอ จึงได้ทำการสำรวจพื้นที่ตั้งชุมชนและทำมาหากินใหม่ เหตุที่เลือกที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านโนนเพราะ มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและที่ทำกิน รวมไปถึงพื้นที่ตั้งชุมชนเหมาะสม นายเมฆ ขวาเรียงจึงได้ พาครัวเรือนโยกย้ายมาตั้งชุมชนอยู่ ณ บริเวณบ้านโนน เมื่อครั้งมาตั้งชุมชน ให้ชื่อว่า บ้านโนนตาล เพราะบริเวณตั้งบ้านเป็นที่โนน มีต้นตาลเยอะ แต่ไม่ปรากฏว่าเรียกชื่อบ้านโนน มาตั้งแต่ปี พ.ศ.ใด

“คนที่มาตั้งบ้านเฮา เพ็นย้ายบ้านมาตั้งบ้านจากบ้านท่าลาดกับบ้านโนนจั่ว พ่อแม่เมฆ ขวาเรียง เป็นผู้พามาตั้ง สาเหตุที่ได้ย้ายกะย่อนว่า บ้านนั้นแออัด

แล้วบ้านเฮานิ อุดมสมบูรณ์ กะเลยเลือกบ้านโนนปัจจุบันนี้เป็นหม่องตั้งบ้าน ตะกี้ชื่อบ้านโนนตาลเต้ ย้อนว่ามีต้นตาลหลาย บ้านกะเป็นเนินๆ กะเลยตั้งชื่อตามนั้น แล้วมาเปลี่ยนเป็นบ้านโนน นี้ พอกะบ่รู้ว่า เพิ่นมาเอ็นช่วงใด บ่มีหลักฐาน” (นายหลั่น นามปักข์ใต้,2565,สัมภาษณ์)

หลังจากตั้งบ้านเมื่อปี 2282 ชุมชนบ้านโนนก็มีการพัฒนา เริ่มขยายพื้นที่ทั้งที่อยู่อาศัยแล้วที่ทำกิน เกิดการขยายตัวออกไปบริเวณ รอบๆ หมู่บ้าน และได้มีการตั้งวัดขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนบ้านโนน ในปี 2292 โดยตั้งอยู่บริเวณจุดศูนย์กลางของบ้านปัจจุบันก็คือหมู่ที่ 3 ชื่อวัดบ้านโนน โดยมียาครูเสนาราชเป็นผู้ก่อตั้งวัดและเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก

“บ้านโนน ตั้งเมื่อปี 2282 โดยมีนายเมฆ ขวาเรียง พามาตั้ง ตะกี้ ศูนย์กลางของบ้านคือวัดบ้านโนนเต้ ชาวบ้านยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางใจ บ้านแรกๆอยู่แถวๆหมู่สาม พอปี 2292 สิบปีหลังจากตั้งบ้าน กะเริ่มมีคนหลาย กะขยายออกด้านข้างไปเรื่อยๆ” (นางพิชญ์พัฒนา นามสมบูรณ์ ,2564,สัมภาษณ์)

อาชีพหลักของชาวบ้านโนนในช่วงนี้คือ อาชีพทำนา หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็จะทำการปลูกพืชตามความถนัดของตน เช่น ปลูกถั่ว พืชผัก ต่างๆ การค้าในชุมชนไม่มี จะเป็นการแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน การปกครองเป็นแบบการปกครองแบบเครือญาติ การรักษาโรคจะเป็นการพึ่งหมอยาสมุนไพร เป็นส่วนใหญ่

กล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้คนในชุมชนคงพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพ กล่าวคือทำการปลูกข้าวโดยร่อนน้ำฝนธรรมชาติ หาปลาในแหล่งน้ำรอบ ๆชุมชน หาเห็ด สัตว์ป่าในป่าที่ใกล้ชุมชน และค่อยๆพัฒนาขยายชุมชน

มิตินเวลาที 3 ความเชื่อเรื่องปลาฝา(ตะพานน้ำ) และการขยายตัวของชุมชน ปี 2401 – 2500

นอกจากความเชื่อเรื่องปู่ตา ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมและมีความสำคัญต่อคนในชุมชนบ้านโนนแล้ว ในช่วง ปี 2484 ได้เกิดความเชื่อใหม่ขึ้นในชุมชน คือ ความเชื่อเรื่องปลาฝา (ตะพานน้ำ) ความเชื่อดังกล่าวนี้ เริ่มเกิดขึ้นเมื่อ ยาครูซาดา อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านโนนได้นำเอาปลาฝาหรือตะพานน้ำมาเลี้ยงอยู่ภายในวัด เดิมปลาฝาไม่เป็นที่นิยมเลี้ยงแต่ยาครูซาดาท่านมีความชอบส่วนตัวท่านจึงไปขอปลาฝาหรือตะพานน้ำมาจากหลวงพ่ที่วัดหนองหว้า ซึ่งเป็นเพื่อนของท่านมาเลี้ยงจำนวน 1 คู่ โดยยาครูซาดา ท่านเชื่อว่าปลาฝาเป็นสัตว์ที่มีเชื้อสายของพระพุทธเจ้า หากใครเลี้ยงก็จะ

เป็นสิริมงคล และจะทำให้หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อที่จะให้ปลาผามีการขยายพันธุ์ท่านจึงนำปลาผาไปเลี้ยงไว้ที่ “สิม” (จ.อ.บุญเลิศ วรรณศรี,2564,สัมภาษณ์)

ปี 2486 หลังจากที่นำปลาผา มาเลี้ยงแล้ว บ้านโนนเกิดฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ภายในหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ด้วยเหตุนี้เองชาวบ้านจึงคิดว่าปลาผาสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน (ข้อความในวรรคดังกล่าวนี้ ผู้เขียน สันนิษฐานว่า ในช่วงก่อนปี 2486 บ้านโนนอาจจะเกิดประสบกับภัยแห้ง เมื่อയാครุชาดานำปลาผามาเลี้ยง และ สร้างความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับพระศาสนา ผนวกกับเหตุการณ์ที่ฝนตกตามฤดูกาล ทำให้คนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องปลาผาว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์)

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับฝนฟ้าแล้ว ยังมีเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของปลาผา ว่ารถหมอลำที่จะมาทำการแสดงหรือหมอลำจากบ้านโนนจะไปทำการแสดงที่ใด ไม่มีการบอกกล่าวปลาผาก่อน รถของคณะหมอลำจะติดๆขัดๆเกิดปัญหา ไปไหนไม่ได้ หรือในบางครั้ง รถก็สตาร์ทเครื่องยนต์ไม่ได้เหมือนรถเสียทั้งที่รถไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่เมื่อทำการขอขมาปลาผาก่อนจึงจะเดินทาง และทำการแสดงได้ หรือ มีใครที่ลบลู่ไม่เชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของปลาผาก็จะมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ต้องไปขอขมาก่อนจึงจะหายป่วย

จากเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนเล่าสืบต่อกันมา ทำให้ปลาผากลายเป็นสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนบ้านโนน เป็นสัตว์น้ำที่ไม่สามารถแตะต้องได้ และไม่สามารถลบลู่ได้ หากมีคนลบลู่ก็จะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต แต่ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวกับปลาผาเริ่มเลือนหาย ประมาณ ปี 2500 ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ ประการแรกหลังจากที่เริ่มมีระบบสาธารณสุขโรค และนโยบายพัฒนาจากภาครัฐที่มาช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน เรื่องราวอาถรรพ์ต่าง ๆ ก็ไม่เกิดขึ้นอีกเลย ประการที่สองฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทั้ง ๆ ที่ภายในวัดมีปลาผายู่นทำให้คนเริ่มเชื่อเกี่ยวกับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องปลาผาน้อยลง ชาวบ้านจึงเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อทำมาหากินไม่ได้สนใจเรื่องตำนานปลาผาอีก ประการที่สามหลังจากที่ยาครุชาดา มรณภาพลง เด็กวัยรุ่นในชุมชนก็จับเอาปลาผามาประกอบอาหารแต่ก็ไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น ยิ่งทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ลดน้อยลง จนท้ายที่สุดความเชื่อดังกล่าวก็เลือนหายไป (นางสมพร ประสีระเก,2564,สัมภาษณ์)

อาจจะสรุปได้โดยย่อว่า ในช่วงมิตินี้ เกิดความเชื่อใหม่ที่เป็นเครื่องมือที่ใช้จัดการชุมชน โดยพยายามที่จะสร้างสำนึกร่วม ในชุมชนร่วมกันโดยผ่านเรื่องราวของปลาผา ที่ยาครุชาดานำมาเลี้ยง และถือว่าความตั้งใจของยาครุชาดาประสบผลสำเร็จ เพราะชาวบ้านโนนเอง และชุมชนรอบ ๆ บ้านโนนเกิดความเชื่อและปลาผาก็เป็นเครื่องมือที่สร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับชุมชนด้วย เช่น หากไปถามชุมชนรอบ ๆ หรือใกล้เคียงว่าเพิ่งมาจากบ้านโนน คนส่วนใหญ่ก็จะพูดต่อว่า อ้อ บ้านโนนปลาผาใช้ใหม่ แต่ความเชื่อดังกล่าวก็เลือนรางลงในช่วงเวลา ปี 2500 เนื่องจากความศักดิ์สิทธิ์ของปลาผาถูก

พิสูจน์ว่าไม่มีอยู่จริง ดังเหตุผลที่ผู้วิจัยอธิบายไว้แล้วข้างต้น ทำให้จำนวนปลาฝาลดน้อยลงจากการถูกจับไปทำอาหาร และ ไม่ได้ได้รับความใส่ใจดูแลจากคนในชุมชนดังเช่นที่ตอนยุคครุชาดาอยู่ จนปัจจุบันเหลือปลาฝาเพียงไม่กี่ตัว นำไปสู่การอนุรักษ์ปลาฝาของคนในชุมชน

มิติเวลาที่ 4 การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายรัฐและการสร้างสำนึกร่วมของชุมชน ปี 2500- 2550

นับตั้งแต่ที่ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 นั้น ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมอยู่ไม่น้อย โดยรัฐบาลได้พยายามที่จะพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมชนบท และหมู่บ้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาเผยแพร่ให้กระจายในทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลให้นำไปสู่การปรับตัวในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมขึ้นในสังคมชนบท (สุวิทย์ ธีรศาสด์, 2545)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่รัฐบาลได้ให้ความสนใจในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากในภาคนี้ประชากรมีฐานะความเป็นอยู่ยากจนกว่าภาคอื่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาก็ย่อมจะมีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากรในภาคนี้ไม่มากนักน้อย ในการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ทำให้เกิดการขยายตัวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น รัฐมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลมักจะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงด้วยการพยายามวางแผนพัฒนาประเทศโดยมีเป้าหมายที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าเดิม นั่นก็คือ ความอยู่ดีกินดีของประชาชน การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ตลอดจนมีเครื่องอุปโภคและบริโภคเพิ่มขึ้น ผลของการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาประเทศ ได้ทำให้เกิดการเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับรัฐที่ได้ลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น สร้างถนนเชื่อมหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลกับเมืองต่าง ๆ และเป็นพื้นที่ทราบกันดีว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาดังกล่าวนี้นำให้หมู่บ้านจากเดิมที่เคยมีสภาพความเป็นอยู่เรียบง่าย และมีเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ ให้กลายมาเป็นหมู่บ้านที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า และถึงแม้ว่าถนนจะช่วยให้ชาวบ้านเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ สะดวกสบาย และการติดต่อค้าขายก็ง่ายขึ้น รวมทั้งเทคโนโลยีและความคิดใหม่ๆ ก็ได้เข้ามาพร้อมกับถนน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กัน คือ การดูถูกสินทรัพย์กรชนบทเพื่อประโยชน์ของเมืองมีมากขึ้น และชาวบ้านเองก็เริ่มตระหนักในความแตกต่าง

ระหว่างเมืองและชนบทมากขึ้น นอกจากนี้ถ้ามีโครงสร้างมากขึ้นเท่าไรปริมาณเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องเข้าไปปฏิบัติการก็มีเพิ่มมากขึ้น อำนาจของรัฐแพร่กระจายเข้าสู่ชนบทกว้างขวางขึ้น แต่ในขณะเดียวกันเรื่องของสำนึก ความรู้สึกเป็นอิสระ และการพึ่งพาตนเองของก็มีน้อยลง ซึ่งเป็นธรรมดาที่ปัจจัยต่าง ๆ นี้ย่อมจะมีผลกระทบต่อชาวบ้านในด้านวิถีชีวิต(สุวิทย์ ชีรสาคัด, 2545)

ชุมชนบ้านโนน หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงจากนโยบายของรัฐส่งผลให้ชุมชนบ้านโนนขยายและแบ่งเขตการปกครองออก จากเดิม 3 หมู่บ้าน เป็น 5 หมู่บ้านคือ ปี 2532 ได้ทำการแยกการปกครองหมู่ที่ 13 ออกจาก หมู่ที่ 3 อันเนื่องมาจากการจัดสรรงบประมาณในการปกครองของภาครัฐหากเป็นหมู่บ้านเดียวจะได้งบที่สนับสนุนต่าง ๆ น้อย จึงได้แยกชุมชนออกจากหมู่ที่ 3 เพื่อเป็นการจัดสรรงบประมาณ และปี 2533 แยกหมู่ 15 ออกจากหมู่ 12 ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน ส่งผลให้ชุมชนบ้านโนน มีเขตการปกครอง 5 หมู่บ้านสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี 2550 ชุมชนบ้านโนนได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น โดยใช้เรื่องเล่าในท้องถิ่นเพื่อเป็นการสร้างสำนึกให้กับคนในชุมชน ผลของการจัดทำพิพิธภัณฑ์ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักในท้องถิ่น และมีการออกกฎเพื่อที่จะอนุรักษ์ปลาซึ่งเป็นสัตว์ที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมก่อนที่ระบบสาธารณสุขปโภคจะเข้ามาในชุมชน และถูกลดบทบาทด้านความเชื่อลง หลังจากที่ยาครุชาตามรณภาพลง ทำให้ปลาถูกจับเอามาทำเป็นอาหาร หลังจากที่มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นโดยจากเรื่องเล่าในความเป็นชุมชนโบราณ ของชาวบ้าน ทำให้มีการออกกฎเพื่อที่จะอนุรักษ์ปลา และเก็บรักษากระดองของปลาหรือตะพาน้ำตัวที่ตาย ให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ถึงรากเหง้า และ เรื่องราวของชุมชน(จ.อ.บุญเลิศ วรรณศรี,2564,สัมภาษณ์)

ดังจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านโนนมีหลายกระแส แต่ละแสดงถึงความเป็นมา เป็นไปของชุมชน และแสดงถึงการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตด้านความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่เรื่องราวของชุมชนบ้านโนนก็ไม่ได้มีการอธิบายถึงคู่หรือร่องรอยของโบราณวัตถุที่เกี่ยวกับปู่เลย แสดงให้เห็นว่า เรื่องการสร้างปู่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง หลังจาก que ชุมชนได้รับผลกระทบจากนโยบายการ ท้องเที่ยวจึงทำให้เกิดความคิดในการสร้างปู่ขึ้นมา เพราะทั้งนี้เรื่องราวบางกระแส ถูกสร้างหรือเขียน ขึ้นมาเพื่อจะอธิบายเรื่องราว ที่ชุมชนต้องการที่จะสร้างสำนึกร่วมกันให้กับคนในชุมชน จึงนำมาสู่การ สร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านโนน ที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางด้านความเชื่อของชุมชน

เรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับภูบ้านโนน

ตำนานคนเฝ้าโนนตาล

การอพยพของผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของชุมชนบ้านโนนตามความเชื่อแบบชาวบ้านโดยทั่วไป เชื่อกันว่า ผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของคนในชุมชนบ้านโนนในปัจจุบันนั้น อพยพมาจากบ้านตากแดดหัว โทน อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในปี พ.ศ. 2185 สาเหตุของการอพยพในครั้งนั้นเนื่องจากเกิด ภาวะความแห้งแล้ง ความอดอยาก จึงได้อพยพมาตั้งชุมชนอยู่ที่บ้านโนนจั่ว (ผู้วิจัยเข้าใจว่าคงจะเป็น บ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่วตามชุดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน) เมื่อมาอยู่ที่บ้านโนนจั่ว 3-4 ปี เกิด โรคระบาดขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดต้องอพยพหนีโรคระบาดมาที่บ้านหนองใต้ อยู่ได้ราว 4-5 ปี ก็ต้อง ทำการอพยพอีกครั้งเนื่องจากเกิดเหตุการณ์เสื่อกินแฉะ จึงทำให้ได้พากันมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโนน ในปี พ.ศ. 2185 โดยมียาครูลกแก้วเป็นผู้พาอพยพมาตั้งถิ่นฐาน พื้นที่บริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านโนนแต่เดิมนั้น แต่เดิมเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนเคยอยู่อาศัยมาก่อนแล้ว โดยคนในชุมชนเชื่อว่าคนเฝ้าโนนตาลเป็นผู้อยู่อาศัย มาก่อนหน้า และได้หายสาบสูญไปแล้ว จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนพบหลักฐานประเภท เครื่องปั้นดินเผาบริเวณวัดบ้านโนนเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นแล้วบริเวณที่นาของชุมชนยังมีการ พบภาชนะเครื่องปั้นดินเผา และโครงกระดูกของมนุษย์ที่มีความยาว 8 ศอก วัตถุประเภทของมีค่า ชาวบ้านก็นำไปขาย ส่วนไหและกระดูกคนในชุมชนก็นำเอาไปทิ้งให้ไกลจากบริเวณชุมชนจนใน ปัจจุบันไม่มีการค้นพบหลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผา โครงกระดูกของมนุษย์อีกเลย จากหลักฐาน ที่ค้นพบตามคำบอกเล่าของคนในชุมชน คนส่วนใหญ่เชื่อว่าบ้านโนนคงจะเป็นชุมชนโบราณมาแต่เดิม ส่งผลให้ในปี 2550 ได้มีการสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้น เนื่องจากคนในชุมชนเกิดสำนึกร่วมและห่วงหาอาลัยที่ ตนมมีเพื่อเก็บไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา(นายหลั่น นามปักษีใต้,2564,สัมภาษณ์)

ความเชื่อเรื่องปลาผา

นอกจากความเชื่อเรื่องปู่ตา ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมและมีความสำคัญต่อคนในชุมชนบ้านโนน แล้ว ในช่วง ปี 2484 ได้เกิดความเชื่อใหม่ขึ้นในชุมชน คือ ความเชื่อเรื่องปลาผา (ตะพานน้ำ) ความ เชื่อดังกล่าวนี้ เริ่มเกิดขึ้นเมื่อ ยาครู ขาดตา อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านโนนได้นำเอาปลาผาหรือตะพานน้ำ มาเลี้ยงอยู่ภายในวัด เดิมปลาผาไม่เป็นที่นิยมเลี้ยงแต่ยาครูขาดตาท่านมีความชอบส่วนตัวท่านจึงไปขอ ปลาผาหรือตะพานน้ำมาจากหลวงพ่ที่วัดหนองหัว ซึ่งเป็นเพื่อนของท่านมาเลี้ยง จำนวน 1 คู่ โดย ยาครูขาดตา ท่านเชื่อว่าปลาผาเป็นสัตว์ที่มีเชื้อสายของพระพุทธเจ้า หากใครเลี้ยงก็จะเป็นสิริมงคล

และจะทำให้หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อที่จะให้ปลาผามีการขยายพันธุ์ท่านจึงนำปลาผาไปเลี้ยงไว้ที่ “สิม”

ปี 2486 หลังจากที่นำปลาผา มาเลี้ยงแล้ว บ้านโนนเกิดฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ภายในหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ด้วยเหตุนี้เองชาวบ้านจึงคิดว่าปลาผาสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน (ข้อความในวรรคดังกล่าวนี้ ผู้เขียน สันนิษฐานว่า ในช่วงก่อนปี 2486 บ้านโนนอาจจะเกิดประสบกับภัยแห้ง เมื่อยาคูรอดานำปลาผามาเลี้ยง และ สร้างความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับพระศาสนา ผนวกกับเหตุการณ์ที่ฝนตกตามฤดูกาล ทำให้คนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องปลาผาว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์)

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับฝนฟ้าแล้ว ยังมีเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของปลาผา ว่ารถหอมลำที่จะมาทำการแสดงหรือหอมลำจากบ้านโนนจะไปทำการแสดงที่ใด ไม่มีการบอกกล่าวปลาผาก่อน รถของคณะหอมลำจะติดๆขัดๆเกิดปัญหา ไปไหนไม่ได้ หรือในบางครั้ง รถก็สตาร์ทเครื่องยนต์ไม่ได้เหมือนรถเสียทั้งที่รถไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่เมื่อทำการขอขมาปลาผาก่อนจึงจะเดินทาง และทำการแสดงได้ หรือ มีใครที่ลบลู่ไม่เชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของปลาผาก็จะมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ต้องไปขอขมาก่อนจึงจะหายป่วย

จากเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนเล่าสืบต่อกันมา ทำให้ปลาผากลายเป็นสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนบ้านโนน เป็นสัตว์น้ำที่ไม่สามารถแตะต้องได้ และไม่สามารถลบลู่ได้ หากมีคนลบลู่ก็จะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต แต่ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวกับปลาผาเริ่มเลือนหาย ประมาณ ปี 2500 ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ ประการแรกหลังจากที่เริ่มมีระบบสาธารณสุขปโภค และนโยบายพัฒนาจากภาครัฐที่มาช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน เรื่องราวอาถรรพ์ต่าง ๆ ก็ไม่เกิดขึ้นอีกเลย ประการที่สองฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทั้ง ๆ ที่ภายในวัดมีปลาผาอยู่ทำให้คนเริ่มเชื่อเกี่ยวกับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องปลาผาน้อยลง ชาวบ้านจึงเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อทำมาหากินไม่ได้สนใจเรื่องตำนานปลาผาอีก ประการที่สามหลังจากที่ยาคูรอดา มรณภาพลง เด็กวัยรุ่นในชุมชนก็จับเอาปลาผามาประกอบอาหารแต่ก็ไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น ยิ่งทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ลดน้อยลง จนท้ายที่สุดความเชื่อดังกล่าวก็เลือนหายไป(นางสมพร ประสิทธิ์ระเก,2564,สัมภาษณ์)

ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนต่อหมู่บ้านโนน

ความทรงจำร่วมของชุมชนบ้านโนนที่มีต่อการสร้างกุ สืบเนื่องมาจากการที่ชุมชนบ้านโนน มีความคิดริเริ่มต้องการสร้างหลักปี่วัด สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ โดยการสร้างเลียนแบบมาจาก กุบ้านแดง เพื่อที่ 1.ต้องการสร้างปี่วัดซึ่งแต่เดิมเคยเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ 2.ชุมชนต้องสร้างสถานที่ เพื่อที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและมีประเพณีโดยการเลียนแบบกุบ้านแดง ทำให้ในช่วงทศวรรษที่ 2550 ทางวัดบ้านโนน และ ชุมชนบ้านโนนเริ่มสร้างอาคารที่เลียนแบบ กุบ้านแดง และได้นำพระพุทธรูปองค์สำคัญและหลักปี่วัด ที่แต่เดิมเคยฝังอยู่บริเวณสร้างกุนำขึ้นมาแล้วสร้างกุใหม่ทับลงบริเวณเดิม เพราะฉะนั้น ความทรงจำร่วมของผู้คนในชุมชน ณ ขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษา จึงอาจจะมีไม่เท่ากัน สันตรัตน์ และ ปรากฏ์กุตรง ซึ่งทั้งสองพื้นที่ มีเรื่องเล่าและประเพณี พิธีกรรม มาแต่เดิม ความทรงจำของผู้คนในชุมชนบ้านโนนและชุมชนอื่นส่วนใหญ่ เมื่อกล่าวถึงบ้านโนนจึงเป็นเรื่องของ ความเชื่อเรื่องปลาผา ความศักดิ์สิทธิ์ของปลาผา ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานอีกหนึ่งประการว่า เป็นเพราะเรื่องเล่าเกี่ยวกับปลาผา ลดบทบาทลง ทำให้คนในชุมชนบ้านโนนต้องการสร้างสถานที่ที่สามารถทำให้คนในชุมชนบ้านโนนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยผ่านการสร้างกุประจำชุมชนนี้ขึ้นมา แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปความทรงจำร่วมของชุมชนบ้านโนน ออกเป็น 2 เรื่อง คือ ความเชื่อเรื่องปลาผา ซึ่งเป็นความเชื่อโดยพื้นฐานที่มากับกลุ่มคนในวัฒนธรรมเดิม และความเชื่อเรื่องปลาผา ที่เริ่มมีบทบาทมาในช่วงที่ยาครุชาดา นำปลาผามาเลี้ยงในปี พ.ศ. 2484 และเริ่มลดบทบาทลงในปี 2550 หลังจากนั้นไม่นานนักชุมชนจึงได้เริ่มสร้างกุบ้านโนนขึ้นมา เพื่อจุดประสงค์ดังเช่นผู้วิจัยได้กล่าวแล้วข้างต้น และอาจจะเป็นการสร้างตัวตนของคนในชุมชนบ้านโนนด้วยเช่นกัน

ประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของพื้นที่ศึกษากรณีบ้านกุตรง ตำบลกุตรง อำเภอกุตรง

ชุมชนบ้านกุตรงตั้งอยู่ในเขตการปกครองของตำบลกุตรง อำเภอกุตรง จังหวัดมหาสารคาม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนกุตรงสามารถแบ่งออก 4 ช่วง คือ

มิติเวลาที่ 1 ก่อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนปี พ.ศ. 2411

จากคำสัมภาษณ์ ของพ่อล้วน มัชฌิมา และชาวบ้าน เล่าว่าประมาณปี พ.ศ.2388 ได้มีพระภิกษุอาวสุรูปหนึ่ง ชื่อว่า หลวงพ่อสำเร็จจุนเดินธุดงค์มาจากทางทิศตะวันตกจะเดินทางต่อไปจำ

พระราชอยู่บ้านเกิดที่บ้านผำใหญ่ เมืองสุวรรณภูมิ เมื่อถึงบริเวณนี้เกิดป่วยหนักหลวงพ่ोजึงจำพระราชอยู่บริเวณนี้ เห็นว่าบริเวณแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อออกพระราชจึงเดินทางกลับไปที่บ้านผำใหญ่ เมืองสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และชักชวนลูกหลานให้อพยพมาอยู่บริเวณแห่งนี้ คนกลุ่มแรกที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ที่คือกลุ่มที่มาจากบ้านผำใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้พามาตั้งบ้านเรือนบริเวณ“โคกบักแก้ว” และต่อมาก็ได้มีกลุ่มคนจากอำเมืองชลบท จังหวัดขอนแก่น เข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณ “โคกบักเค็ง” ต่อมาบริเวณที่กลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มเข้ามาตั้งบ้านเรือนนั้นได้เกิดโรคระบาด จึงพากันอพยพหนีออกมาเพื่อไปหาที่ตั้งบ้านเรือนใหม่ ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มได้อพยพเข้ามาารวมกันอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “ดอนหัน”

มิติเวลาที่ 2 การตั้งถิ่นฐาน ระหว่างปี พ.ศ.2411- 2493

เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในบริเวณเดิมนั้น ในปี พ.ศ. 2411 ชาวบ้านต่างพากันอพยพเข้ามาตั้งบ้านขึ้นในบริเวณใหม่ในบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า ดอนหัน โดยการนำของกลุ่มสายตระกูลมัชฌิมา และตระกูลศรีหนองโคตร หมู่บ้านโดยเริ่มแรกมีอยู่ประมาณ 20 ครัวเรือน ในระยะแรกชาวบ้านมีวิถีตามสังคมชนบทของไทยคือมีลักษณะเป็นสังคมเกษตร โดยการเกษตรที่สำคัญคือการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ การผลิตก็เป็นการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีแผนพัฒนาชนบทเกิดขึ้น ก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในปี พ.ศ.2493 เงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต ทำให้จากชาวบ้านเคยผลิตเพื่อยังชีพ ก็กลายมาเป็นการผลิตเพื่อขาย

มิติเวลาที่ 3 การพัฒนา: การเข้ามาของระบบสาธารณูปโภค ระหว่างปี พ.ศ. 2494 – 2536

ในปี พ.ศ. 2494 การผลิตเพื่อการขายทำให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เงินเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จึงต้องดิ้นรนหาเงินมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเองให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ.2528 มีโครงการสารคามพัฒนาเข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ภาครัฐได้เข้ามาพัฒนาระบบสาธารณูปโภคของบ้านกุดรัง เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และถนนเส้นต่าง ๆ และมีการก่อตั้งสถานที่ราชการทั้ง สถานีตำรวจภูธรตำบลกุดรัง สถานีอนามัยตำบลกุดรัง การศึกษาเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นจึงมีการขยายระดับการศึกษา โดยการสร้างโรงเรียนเพิ่ม หลังจากนั้นเมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ ในปีพ.ศ.2537 รัฐจึงขยายตำบลเพิ่มขึ้นอีก 4 ตำบล คือ ตำบลเลิงแฝก ตำบลนาโพธิ์ ตำบลหนองแวง และห้วยเตย รวมทั้งตำบลที่มีอยู่แต่ก่อนคือตำบลกุดรังเป็น 5 ตำบล เมื่อตำบลมีมากขึ้น ในปี พ.ศ 2538 รัฐจึงยกฐานะกุดรังขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ

มิติเวลาที่ 4 การขยายตัวของอำเภอกุดรัง : จากสังคมชนบทสู่สังคมกึ่งเมือง ระหว่างปี พ.ศ.2538 - 2557

หลังจากตั้งขึ้นเป็นกิ่งอำเภออุดรฯในปีพ.ศ.2538 ชาวบ้านก็ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยเป็นอยู่ เกิดการสร้าง ตึกแถว และขยายกิจการการค้าออกไปอย่างมากมาย เมื่อมีการเพิ่มขึ้นของประชากร และเกิดการ ขยายตำบลเพิ่มขึ้นอีก กระทรวงมหาดไทยจึงได้มีนโยบายเสนอร่างพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่ง อำเภอขึ้นเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2550 จึงเกิดการสร้างสถานที่ทางราชการขึ้นใหม่ให้มีความสะดวก กว่าเดิม เช่นที่ว่าการอำเภออุดรฯ โรงพยาบาล สถานีตำรวจ มีการเข้ามาของพวกนักลงทุน เช่น มีการตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มีศูนย์ฮอนด้า ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มิติเวลาที่ 1 ก่อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนปี พ.ศ. 2411

จากคำสัมภาษณ์ ของพ่อล้วน มัชฌิมา และชาวบ้าน เล่าว่าในปี พ.ศ.2388 นั้นได้มี พระภิกษุอาวสุรูปหนึ่ง ชื่อว่า หลวงพ่อสำเร็จลุน หรือชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อใหญ่” เดินธุดงค์ มาจากทางทิศตะวันตก ซึ่งหลวงพ่อก็จะเดินทางไปจำพรรษาอยู่บ้านเกิดของหลวงพ่อบ้านผำใหญ่ เมืองสุวรรณภูมิหรือเมืองศรีภูมิ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด) หลวงพ่อได้เดิน ธุดงค์มาเรื่อยๆพอมายังบริเวณนี้เกิดป่วยหนักหลวงพ่อก็จำพรรษาอยู่บริเวณแห่งนี้ (บริเวณบ้านกุด รังในปัจจุบัน) ในขณะที่หลวงพ่อบ้านผำใหญ่นั้นก็ได้รักษาอาการป่วยไปด้วยจนหลวงพ่อดี เมื่อหลวงพ่อดีแล้วจึงเดินสำรวจบริเวณรอบๆ ซึ่งในขณะนั้นบ้านเรือนคนยังมีน้อยมากหลวงพ่ เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์มีทรัพยากรมากเหมาะแก่การทำไร่ทำนา และการเพาะปลูก เมื่อออกพรรษาหลวงพ่อก็เดินทางกลับไปที่บ้านผำใหญ่ เมืองสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อชักชวนลูกหลานให้อพยพมาอยู่บริเวณแห่งนี้ ทำการตั้งบ้านเรือนและจับจองพื้นที่ ที่เหมาะสมในการทำนาของตนเองเพื่อใช้ในการปลูกข้าวและบุกเบิกพื้นที่ที่เป็นป่ากร้างใช้เป็นพื้นที่ใน การทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ

“.... ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีนี้ มีพระองค์หนึ่งธุดงค์มาจากทิศตะวันตกพุ่ม เ็นชื่อว่าหลวงพ่อดีลุน แต่ชาวบ้านนั้นเอ็นพื่นว่าหลวงพ่อดีใหญ่ สียงธุดงค์ ไปจำพรรษาอยู่บ้านเกิด บ้านผำใหญ่ เมืองสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดพุ่มหม่ม แต่พ่อดีพื่นมาฮอดบริเวณนี้ม่งบ้านกุดฮัง สุ่มื่อณี เ็นแหล่วป่วยหนักกะเลยจำ

พระราชายุ่ม่องนี้เลยชั้นเด้ พอหลวงพ่อเพิ่นเซา เพิ่นกะเลยหย่างสำรวจ บริเวณรอบๆ เห็นว่ามันอุดมสมบูรณ์ เป็นตาเฮ็ดไฮ่เฮ็ดนาดี พอออกพระราช หลวงพ่อกะเลยกลับไปบ้านผำใหญ่ ชวนลูกชวนหลานเพิ่นอพยพมาอยู่ม่อง นี้....” (นายล้วน มัชฌิมา, 2564, สัมภาษณ์)

คนกลุ่มแรกที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ที่คือกลุ่มที่มาจากบ้านผำใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ดมี พ่อจำปา เป็นผู้นำเดินทางมา ซึ่งในขณะนั้นมีอยู่ไม่ถึง 10 หลังคาเรือน ได้พามาตั้งบ้านเรือนบริเวณ “โคกบกแกว” (อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านกุดรัง ปัจจุบันคือที่ตั้งของบริเวณกู่กุดรัง) และต่อมาก็ได้มีกลุ่มคนจากอำเภอเมืองชลบท จังหวัดขอนแก่น เข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณ “โคกบกเค็ง” (อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านกุดรัง) การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนั้นมีปัจจัยสำคัญในการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนอกจากจะมีทำเลที่เหมาะสมแล้วนั้น ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญ คือ หนองน้ำ ซึ่งหนองน้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทั้งในการอุปโภคและบริโภค อีกทั้งยังต้องอาศัยน้ำในการทำนา การเพาะปลูกต่างๆ หนองน้ำที่คนชาวบ้านใช้ในการอุปโภคและบริโภค ในขณะนั้นชาวบ้านเรียกหนองน้ำนี้ว่า “หนองใหญ่” (ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นชื่อ ลำห้วยกุดรัง)

ต่อมาบริเวณที่กลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มเข้ามาตั้งบ้านเรือนนั้นได้เกิดโรคระบาด จากความเชื่อชาวบ้านเชื่อว่าการตั้งหมู่บ้านขวางดวงอาทิตย์ทำให้เกิดความเดือดร้อนผู้คนล้มตายอยู่ไม่เป็นสุข ดังนั้นการเกิดโรคระบาดนั้นจึงเป็นความเชื่อที่ชาวบ้านเชื่อที่เกิดจากการตั้งบ้านเรือนไม่ถูกที่ถูกทาง หรือคนอีสานมักเรียกกันว่าไม่ “ชะล่า” จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคระบาดขึ้น การเกิดโรคระบาดนั้นได้มีการแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากไม่ค่อยมีหมอและยารักษา การรักษาก็อาศัยยาสมุนไพรที่หาได้ตามพื้นที่นั้นๆ รักษาเท่าที่จะรักษาได้ เมื่อได้เกิดโรคระบาดขึ้นชาวบ้านจึงพากันอพยพหนีออกมาเพื่อไปหาที่ตั้งบ้านเรือนและที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกและทำการเกษตรใหม่

จากการสัมภาษณ์แม่กองศรี รัฐอาจ ได้เล่าว่า...

“....พอมาตั้งบ้านแล้วน้อ มันกะเลยเกิดโรคระบาด โรคห่า โรคอหิวา นั้นแหล่ ตามความเชื่อ ตะกีน้อเพิ่นกะว่าบ่พากันชะล่าไปตั้งบ้านเฮือนขวางทาง ตะเวน เลยเกิดโรครบาดเฮ็ดให้คนล้มตาย ชาวบ้านนิกะเลยพากันอพยพไปอยู่ม่องใหม่มันกะบ่แม่นแนวนั้นแหล่ว มันกะเป็นความเชื่อมานือมุเตมาเก่าเพิ่นกะเว้าต่อกันมาแม่กะเลยว่าน้าเพิ่นชั้นเด้ กะแนวว่าตะกีน้อพ้อแม่เว้ามาจั่งได้กะพากันเชื่อเปิด

แล้วกะสอนกันมาแต่ว่ามันสิแท้แท้แม่กะบรู๋นเพิ่นพาเฮ็ดพาจะลำจั่งได้กะเฮ็ดนำเพิ่น.....” (กองศรี รัฐอาจ, 2558, สัมภาษณ์)

ในการอพยพพาที่ตั้งบ้านเรือนใหม่นั้น ชาวบ้านที่อยู่บริเวณทิศตะวันตกหรือที่เรียกว่า “โคกหนองบักแก้ว” อพยพมาทางทิศตะวันออก ส่วนชาวบ้านที่อยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เรียกว่า “โคกหนองบักเค็ง” อพยพลงมาทางทิศใต้ ต่อมาชาวบ้านทั้งสองกลุ่มได้อพยพเข้ามารวมกันอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า ดอนหัน และก่อตั้งให้เกิดเป็นชุมชนขึ้น (ดอนหัน คือบริเวณที่ตั้งของบ้านกุตรังในปัจจุบัน)

ภาพประกอบ 7 แผนที่ก่อนการก่อตั้งชุมชน

มิติเวลาที่ 2 การตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2411-2493

การอพยพเข้ามาตั้งในบริเวณที่เรียกว่าดอนหันนี้ อพยพเข้ามาโดยการนำของกลุ่มสายตระกูลหม่มชมิมา และตระกูลศรีหนองโคตร ซึ่งพาชาวบ้านประมาณ 20 หลังคาเรือนเข้ามาจับจองพื้นที่อยู่อาศัย โดยการชักชวนชาวบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณแห่งนี้เนื่องจากเห็นว่าบริเวณนี้มีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นเนินสูง เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน จึงได้ตั้งบ้านเรือนขึ้นในบริเวณนี้ และเรียกบริเวณใหม่นี้ว่า บ้านกุตรัง ซึ่งที่มาของคำว่ากุตรัง มาจากสิ่งแรกที่ชาวบ้านเห็นภายในหมู่บ้าน ซึ่งก็คือ บริเวณแม่น้ำที่มีลักษณะเป็นกุดที่ชาวบ้านเชื่อว่ามิ่งรังของจระเข้อยู่ เมื่ออพยพเข้ามาชาวบ้านต่างก็จับจองพื้นที่ในการตั้งบ้านเรือนของตนเอง การตั้งบ้านเรือนในระยะแรก

นั้น เป็นการตั้งบ้านเรือนแบบกระจัดกระจายกันอยู่ตามที่ดินที่ตนจับจอง โดยชาวบ้านส่วนใหญ่จะยึดบริเวณใกล้หนองน้ำเป็นหลัก ซึ่งการก่อสร้างบ้านเรือนในระยะแรกนั้นเป็นลักษณะคล้ายกับบ้านอีสานโดยทั่วไป โดยมีลักษณะเป็นบ้านยกพื้นสูงจากพื้นดิน ใต้ถุนบ้านจะปล่อยโล่งเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ทั้งยังช่วยป้องกันน้ำท่วม อีกด้วยและใต้ถุนบ้านยังสามารถใช้สำหรับนั่งเล่น ใช้เป็นคอกเลี้ยงโค กระบือ หรือทอผ้า การสร้างบ้านเรือนก็จะใช้วัสดุที่หาได้จากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหลังคาที่ทำจากหญ้าคา ฝาผนังของบ้านก็ทำจากไม้ หนองน้ำจะสร้างแยกออกจากตัวบ้าน มีฝูงจิ้งจอกอยู่บริเวณใกล้บ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าบ้านเรือนสมัยก่อนจะใช้ไม่เป็นการสร้างตัวบ้านแทบทั้งหมด เมื่อการตั้งบ้านเสร็จเรียบร้อย ชาวบ้านมีความเห็นร่วมกันว่า ภายในหมู่บ้านจะต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองหมู่บ้าน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2436 ชาวบ้านจึงเกณฑ์แรงงานผู้ชายมาช่วยกันก่อสร้างวัด ซึ่งเป็นวัดแรกภายในชุมชนโดยให้ใช้ชื่อว่า วัดกลางกุดรัง วัดแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านในการยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นสถานที่ในการนัดประชุม ปรึกษาหารือของคนในหมู่บ้าน อีกทั้งวัดยังเป็นสถานที่ศึกษาให้กับเด็กๆ เนื่องจากตอนนั้นยังไม่มี การจัดตั้งโรงเรียนขึ้น ชาวบ้านจึงต้องส่งลูกหลานไปเรียนที่วัด(นายราชันย์ ไชยะดา, 2565, สัมภาษณ์)

การดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นแบบเรียบง่าย มีการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านอาศัยพึ่งพาธรรมชาติ ชาวบ้านมีอาชีพทำนาเป็นหลัก เพราะข้าวคือปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ซึ่งนาในสมัยก่อนเป็นนาดำ วิธีการทำนามีลักษณะลำหลังมาก ต้องอาศัยแรงงานคน สัตว์ จอบ คราด และน้ำฝนเป็นหลัก เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะไปบอกกล่าวให้เพื่อนบ้านมาลงแขกเกี่ยวข้าวช่วยกัน ในสมัยก่อนยังไม่มีโรงสี ชาวบ้านจะใช้วิธีฟาดข้าว เมื่อได้ข้าวมาชาวบ้านก็จะนำข้าวไปเก็บไว้ในเล้าข้าว เวลาจะนำมาหุงก็จะใช้วิธีตำข้าวและฝัดข้าว ในช่วงก่อนนั้นยังคงมีการผลิตที่เป็นแบบดั้งเดิมใช้เพียงแรงงานและสัตว์ไม่มีเทคโนโลยีที่ช่วยในการผลิตแต่อย่างไร การทำนาในช่วงนี้เป็นเพียงการทำนาไว้กินในครัวเรือน โดยเป้าหมายของการผลิตยังไม่ใช่ว่าจะทำเพื่อขาย อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตถูกทำขึ้นโดยฝีมือของชาวบ้าน ไม่ใช่สารเคมีในการผลิต มีเพียงแค่มูลวัวมูลควายเพียงเท่านั้น

การดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านบ้านกุดรัง การผลิตทางการเกษตรจะมีเป้าหมายเพียงเพื่อการยังชีพและการแบ่งปันในหมู่เครือญาติ ในส่วนของการแลกเปลี่ยนนั้นมีเพียงเล็กน้อยส่วนมากจะเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนในส่วนของสิ่งที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้ เช่น เกลือ อาหารที่ใช้ในการบริโภคประจำวัน ชาวบ้านจะเป็นผู้ผลิตเอง เช่น การทำนาปลูกข้าวไว้บริโภค มีการปลูกผักสวนครัวไว้ในบริเวณรอบบ้านเรือน สำหรับอาหารอื่น ๆ ก็จะได้จากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อป่าสัตว์ต่าง

ๆ ปลาหรือเห็ดชนิดต่าง ๆ ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการดักจับนั้นก็จะเป็นทำขึ้นเอง ส่วนผักที่หามาได้จากทุ่งนาตามธรรมชาติหรือป่าบริเวณรอบ ๆ และผลไม้ส่วนใหญ่ก็จะปลูกกินเองและได้จากธรรมชาติเช่นกล้วย มะพร้าว เป็นต้น ด้านการแต่งกายมีลักษณะเหมือนกับชาวอีสานทั่วไป โดยผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นผู้ชายจะนุ่งผ้าขาวม้าซึ่งได้จากการทอใช้กันเองภายในครัวเรือน ซึ่งจะใช้อุปกรณ์ที่ทำมาจากธรรมชาติและกระบวนการผลิตยังใช้แรงงานมนุษย์เป็นหลัก ต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติเป็นหลัก เพราะขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัย

เมื่อก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านก็ใช้วิธีการจุดตะเกียงน้ำมันก๊าด นอกจากนี้ชาวบ้านก็จุดธูปเทียนในอดีตนั่นส่วนใหญ่อาศัยเชื้อเพลิงและแสงสว่างจาก “ไต้” ซึ่งจัดเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ชาวบ้านจุดธูปผลิตไต้จากน้ำมันยางของต้นพลวงที่ไหลออกมา โดยนำยางของต้นพลวงไปผึ่งแดดให้แห้ง หลังจากนั้นจึงนำไม้ฝุๆ มาผสมใส่น้ำมันยางที่ตากแห้งแล้ว แล้วจึงนำไปพลวงมาทอให้เรียบร้อย ก่อนนำไปเก็บให้ไกลจากเชื้อเพลิงพอได้เวลาพบค่าชาวบ้านก็นำไต้ที่ผลิตขึ้นมาจุดเพื่อให้แสงสว่างภายในครอบครัว หรือใช้เป็นแสงสว่างในขณะเดินทางในเวลากลางคืนอีกทั้งนำไต้มาใช้น้ำใช้ชาวบ้านก็ต้องไปหาน้ำจากบ่อในวัด หรือบ่อน้ำจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาใช้ โดยนำน้ำที่ไปหามาเก็บไว้ในตุ่ม ไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค

“...แต่ก็ไฟฟ้ามันยังไม่มาเนาะ ก็ทำ ไต้ไฟใช้กัน เอ็ดมาจากต้นยางเอามาเอ็ดใช้กัน เวลาไปไสมาไสตอนกลางคืน กะพอให้มีแสงสว่าง หลังๆก็มีน้ำมันก๊าดนำบ้านไม่มีเงิน ก็ใช้น้ำมันก๊าดน้ำแต่ก็ ก็ใช้น้ำตามคลอง หนองแถวนี้ละ แล้วกะซุดหลุม สามสี่เมตร ใช้น้ำ ไกล ๆ หมู่บ้าน หาบกันมาใช้ อาบ รดน้ำผักกัน น้ำกินก็องน้ำฝนเอา...” (นางสมจิตร รัฐอาจ, 2565, สัมภาษณ์)

ในด้านการรักษาโรคเมื่อก่อนนั้น ชาวบ้านจะมีการรักษาตามแบบเดิมที่รักษากันมาตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือเมื่อเกิดการเจ็บป่วยชาวบ้านก็จะไปรักษาตัวกับหมอพื้นบ้าน โดยการรักษาส่วนใหญ่จะให้การรักษาด้วยยาสมุนไพร ซึ่งได้มาจากจากธรรมชาติและพื้นป่าในชุมชน สมุนไพรที่ใช้นั้นบางชนิดจะใช้ได้แค่ใบ บางชนิดใช้ลำต้น บางชนิดใช้ผล บางชนิดใช้ราก หรือบางชนิดใช้ได้ทุกส่วนตั้งแต่ใบถึงราก การที่จะรู้ว่าชนิดไหนควรใช้อย่างไรนั้น หมอพื้นบ้านต้องอาศัยการสืบทอดและการเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยสมุนไพรส่วนใหญ่วิธีใช้ก็จะนำสมุนไพรที่มีมาบด มาต้ม ให้ผู้ป่วยดื่ม นอกจากการรักษาด้วยวิธีของหมอพื้นบ้านแล้ว ยังมีวิธีการรักษาอีกอย่างหนึ่งซึ่งแทบจะมีในหลาย ๆ พื้นที่ของชาวอีสาน นั่นก็คือการรำผีฟ้า โดยผู้ที่เป็นผีฟ้าคือ นางโส ไชยชิ และมีนาง

ทอง รัตนชูลี นางสงวน จันทรเทศ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดต่อกันมา การรำผีฟ้าจะเป็นการรักษาโรคอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านจะใช้รักษาโรคหลังจากที่ทำการรักษาตามแบบหมอพื้นบ้านแล้วไม่หาย ในบางมุมมองผู้คนอาจจะคิดว่าการรำผีฟ้า นั้น เป็นเพียงการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย เพื่อที่จะให้ผู้ป่วยนั้น มีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคที่ป่วยอยู่ บางรายก็หาย บางรายก็ไม่หาย เป็นเพียงความเชื่อที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ การรักษาในสมัยก่อนหมอพื้นบ้านหรือหมอผีที่รำผีฟ้าจะไม่รับเรียกเก็บเงินจากผู้ป่วย แต่จะตั้งราคาการรักษาไว้เพียงราคาเดียวไม่ว่าโรคนั้นจะเล็กน้อยหรือร้ายแรงก็ตาม ค่ารักษานี้จะรู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “ค่าคาย” เป็นค่ารักษาที่ผู้ป่วยจะจ่ายให้หมอพื้นบ้าน เพราะหมอพื้นบ้านนั้นจะไม่ค่อยมีค่าใช้จ่ายในการรักษามาก เนื่องจากสมุนไพรที่ใช้ในการรักษานั้นจะเก็บมาจากป่าเถว ๆ หมูบ้านไม่ได้ซื้อ

“...การรำผีฟ้านี้เป็นการรักษาแบบนี้จะมีร่างทรงเป็นผู้ทำพิธี มีหมอแคนที่คอยเป่าเพื่อที่จะให้จังหวะ ซึ่งเป็นพิธีที่เฮ็ดให้คนป่วยมีขวัญกำลังใจดีขึ้น พร้อมทั้งจะสู้กับโรคต่าง ๆ ซึ่งคนในอดีตจะมองว่าเมื่อมีขวัญกำลังใจที่ดี เฮ็ดหยังกะสิประสบความสำเร็จ เหตุนี้ละที่เฮ็ดให้มีการรักษาแบบนี้ โดยการรักษานี้กะสิขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละคน....” (คำพอง รัตนชูลี, 2564, สัมภาษณ์)

ชุมชนได้เกิดการขยายครอบครัวเพิ่มมากขึ้นด้วยการแต่งงาน โดยการแยกออกมาสร้างครอบครัวใหม่ นอกจากนี้คนภายนอกชุมชนเห็นว่าบริเวณที่ตั้งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์จึงได้พากันอพยพเข้ามาที่ละเล็กละน้อย จึงทำให้เกิดเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลทำให้ประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ปรากฏว่ามีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นถึง 100 กว่าหลังคาเรือน เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดความแออัด เนื่องจากพื้นที่ที่มีความหนาแน่นส่งผลทำให้ที่ดินไม่เพียงพอแก่การทำมาหากิน ประชาชนบางส่วนจึงขยายกันออกไปแสวงหาพื้นที่ทำมาหากินแห่งใหม่ที่มีพื้นที่กว้างขวางกว่าเดิม มีผลทำให้เกิดหมู่บ้านใหม่ คือบ้านหัวช้าง และบ้านหนองบัว เมื่อจากหมู่บ้านเล็กๆได้ขยายเป็นหมู่บ้านใหญ่ ต่อมา ในปีพ.ศ.2457 มีการพัฒนาทางการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาสู่ชุมชน การแพทย์สมัยใหม่ที่มีการรักษาได้ตรงกับโรค ทำให้ลดอัตราการตายของประชากรลงเป็นอย่างมาก และยังมีเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ทำให้บ้านกุดรังมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเกิดการขยายตัวของชุมชนและพื้นที่การทำมาหากินเพื่อรองรับการเพิ่มอย่างต่อเนื่องของคนในชุมชน เมื่อประชากรเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีหมู่บ้านเพิ่มจำนวนขึ้นกว่า 10 หมู่บ้าน จึงได้รวมหมู่บ้านทั้งหลายนี้เข้ามาไว้ในตำบลกุดรัง เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ดังนั้นบ้านกุดรังจึงมีสภาพเป็นเสมือนหมู่บ้านแม่ โดยการยุบรวมหมู่บ้านนั้นมี

ส่วนจากโครงการการปฏิรูปตามการแบ่งเขตการปกครองของรัชกาลที่ 5 เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง และการจัดสรรเรื่องงบประมาณการพัฒนาให้กับหมู่บ้าน จากการปฏิรูปการปกครองนั้น จำเป็นต้อง มีการเลือกผู้นำขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ. 2457 ชาวบ้านได้เลือกให้นายสิมมา มัชฌิมา เป็นกำนันคนแรก เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ หลังจากการขยายตัวของชุมชนเพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ.2458 ชาวบ้านได้ช่วยกันย้ายวัดกลางกุตุรง ซึ่งเดิมตั้งอยู่กลางหมู่บ้านออกมาตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าของหมู่บ้าน เนื่องจากจำนวนเด็กนักเรียนได้เพิ่มมากขึ้น จึงได้ใช้สถานที่ตั้งของวัดกุตุรงเดิม เปลี่ยนมาสร้างเป็นโรงเรียน ชื่อว่าโรงเรียนบ้านกุตุรง(นายสมัย อันทอง, 2565,สัมภาษณ์)

ถนนที่ใช้ภายในหมู่บ้านนั้น เป็นเส้นทางสัญจรที่ยังไม่เป็นรูปเป็นร่างสักเท่าไร เป็นแค่เส้นทางที่ชาวบ้านใช้เดินเท้าไปมาเท่านั้น ลักษณะทางเดิน เป็น ทราบ้าง โคลนตมบ้าง ดินเหนียวบ้าง แปรสภาพไปตามฤดูกาล ซึ่งการเดินทางในขณะนั้นยากลำบากและยังไม่มียานพาหนะใช้ ยังใช้สัตว์และเท้าเดินทางอยู่หรือใช้เกวียนในการเดินทาง หรือหรือเกวียนสำหรับบรรทุกสิ่งของ ถนนที่ใช้สัญจรในขณะนั้น แต่จะมีถนนอยู่เส้นหนึ่งถนนเส้นแรกภายในหมู่บ้านคือเส้นจากบ้านกุตุรงไปอำเภอชลบท จังหวัดขอนแก่น และเป็นเส้นกุตุรงไปอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยเป็นเส้นทางที่ใช้เพื่อติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง และไปค้าขายเล็กๆน้อยๆเท่านั้น

“..แต่ก่อนถนน ก็บ่ตีปานไต่ เป็นทางเกวียน บ่ทันได้ลาดยาง เป็นแค่ถนนดิน ถนนลูกรัง มีแต่ฝุ่น ยามฝนตกถนนกะลิกกลายเป็นถนนตมเห็ดให้การสัญจรไปมาลำบาก ไปค้าขายกะลำบาก รถกะบ่มีต้องย่างไปขายของไกลบ้าน ใช้เวลาเปิดมือ....” (นายธาดา ศรีหนองโครต, 2558,สัมภาษณ์)

ในเรื่องของการนัดประชุมชาวบ้านนั้น เมื่อมีการประชุมชาวบ้านแต่ละครั้ง ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันจะตีเกราะที่ทำจากไม้ประดู่ เพื่อส่งสัญญาณให้ชาวบ้านได้รับทราบว่ามีประเด็นอะไรบ้างที่ทุกคนจะทราบร่วมกัน หรือหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยใช้บริเวณกลางหมู่บ้านเป็นสถานที่ ผู้ใหญ่บ้านจะตีเกราะบอกล่วงหน้าประมาณ 1 ชั่วโมง เมื่อได้เวลาชาวบ้านเริ่มทยอยเข้าสู่บริเวณที่ประชุม มีการจับกลุ่ม พูดคุยระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้าน เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (วีรพล มณพงษ์, 2531)

การเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานเริ่มเกิดขึ้น หลังจากที่ยอมพลสฤษดิ์ธนะรัตต์ ทำรัฐประหารจอมพล ป.พิบูลสงคราม และให้จอมพลถนอม กิตติขจร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในช่วงระยะแรกภายหลังรัฐประหารอีกทั้งจอมพลสฤษดิ์ธนะรัตต์ มีปัญหาด้าน

สุขภาพจึงต้องไปรักษาตัวที่สหรัฐอเมริกา ทำให้จอมพลสฤษดิ์ธนะรัชต์ ได้มีโอกาสรับแนวคิดแบบเสรีนิยมในการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจากนักการเมืองระดับสูงของอเมริกา ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของระบบทุนนิยมในประเทศไทย ภาครัฐส่งเสริมให้เกิดการลงทุนภายในประเทศทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมากมาย ความต้องการวัตถุดิบในการผลิตก็เพิ่มขึ้น รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ภาคอีสานเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจ เพราะเป็นพืชที่สามารถขายได้ราคาดี วิถีชีวิตของคนอีสานจึงเปลี่ยนไปจากที่เคยปลูกพืชเพื่อเลี้ยงชีพก็เปลี่ยนเป็นการปลูกเพื่อการค้า เศรษฐกิจเริ่มดีขึ้น เศรษฐกิจในช่วงนี้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือเศรษฐกิจดีขึ้นจากการขายพืชเศรษฐกิจ พืชเศรษฐกิจที่หมู่บ้านกุดรังปลูกในช่วงนี้ได้แก่ ปอ แต่เมื่อสภาพสังคมเริ่มเปลี่ยนไป เงินเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต จึงทำให้ในปี พ.ศ. 2494 วิถีชีวิตของชาวบ้านกุดรังได้เริ่มเปลี่ยนไป ชาวบ้านเริ่มจากการผลิตเพื่อยังชีพ เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขายมากขึ้น

มิติเวลาที่ 3 การพัฒนา : การเข้ามาของระบบสาธารณูปโภค พ.ศ. 2494 – 2536

บ้านกุดรังได้รับการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคจากรัฐ เช่น ถนน ไฟฟ้า จึงทำให้การติดต่อซื้อขายระหว่างหมู่บ้านกับ อำเภอโกสุม บรบือ บ้านไผ่ มีความสะดวกสบาย ร้านค้าในหมู่บ้านเกิดขึ้นมาหลายร้าน อาชีพอิสระเกี่ยวกับการค้าการบริการและเทคโนโลยีได้ขยายเข้าสู่หมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น เรียกได้ว่าเป็นยุคที่เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขาย โดยมีปอเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่เข้ามา ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวบ้านกุดรังพยายามปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่การปรับตัวบางครั้งก็ไม่ได้มีความสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนในอดีตแบบพื้นบ้าน

อาชีพหลักของชาวบ้านรายได้หลักขึ้นอยู่กับการทำนา เมื่อก่อนการทำนาต้องใช้ทั้งแรงงานคน และแรงงานสัตว์ แต่ในปี พ.ศ. 2494 มีการนำรถไถเข้ามาในหมู่บ้านโดย นายคุณ รัชชบุรี ชื้อมาจากอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นการทุ่นแรงในการทำนา เมื่อชาวบ้านเห็นว่ารถไถย่นระยะเวลาในการทำนาได้ จึงนำวัวควายของตนที่เลี้ยงไว้นั้นไปขายเพื่อซื้อรถไถ แต่เมื่อพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่เข้ามา ชาวบ้านก็หันไปปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดนั้นมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของบ้านกุดรังเริ่มจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า ปอ ชาวบ้านได้เริ่มปลูกปอกันอย่างกว้างขวาง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2495- 2500 ซึ่งปลูกเป็นเวลา 5 ปี จะเห็นได้ว่าอาชีพหลักของคนในหมู่บ้าน คือการทำนา และอาชีพเสริมของคนในหมู่บ้านคือ การปลูกปอแก้ว

(นายพรหมมา ไชยชิน, 2565, สัมภาษณ์) ซึ่งเมื่อนำปอมาแช่น้ำจะสามารถนำมาทำเชือกและเย็บทำเป็นกระสอบได้ การผลิตเพื่อการขายของชาวบ้านกุดรังจึงได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2494 โดยมีนาย นวล มัชฌิมา ได้ทำการรับซื้อปอจากคนในหมู่บ้านเพื่อนำไปขายต่อให้พ่อค้าที่อำเภอบ้านไผ่ โดยปอที่รับซื้อในช่วงนั้นยังไม่ได้แช่น้ำ ราคา กิโลกรัมละ 25 สตางค์ เมื่อชาวบ้านเห็นว่าปอสามารถทำรายได้ให้แก่ครอบครัว จึงเริ่มนิยมปลูกกันมากขึ้น มีการนำปอพันธุ์ใหม่ ๆ เข้ามาปลูก เช่น ปอจีน ปอเขียวใหญ่ ปอกระเจา การปลูกปอของชาวบ้านในช่วงนี้ปรากฏว่าปอจีนและปอเขียวใหญ่ เป็นปอที่เติบโตได้ดี ส่วนปอกระเจาเป็นปอที่ขายได้ราคาดีเพราะเป็นปอที่ปลูกยากและทำการลอกลำบาก สำหรับปอแก้วที่ปลูกกันมาตั้งแต่เริ่มปลูกใหม่ ๆ ในหมู่บ้านชาวบ้านยังคงนิยมปลูกกันมากที่สุด พืชชนิดนี้ได้ทำให้ชาวบ้านกุดรังเริ่มทำการเกษตรเพื่อการขาย ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีรายได้กันมากขึ้น นอกจากรับซื้อปอแล้วนั้น นาย นวล มัชฌิมา ยังเป็นผู้นำเครื่องสีข้าวมาติดตั้งภายในหมู่บ้านด้วย ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้ชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันก็จะทำให้ชาวบ้านประหยัดเวลาและทุ่มเทไปกับการปลูกปอได้มากยิ่งขึ้น

เมื่อชาวบ้านมีรายได้ จึงเกิดธุรกิจภายในครอบครัวขึ้น นั่นก็คือการค้าขาย ร้านค้าร้านแรกเกิดขึ้นในปีพ.ศ.2498 เป็นของนายพินิจ ปะพะกิจ ซึ่งขายสินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไปให้แก่ชาวบ้าน ในปี พ.ศ. 2500 มีการนำเอาจักรยานและมอเตอร์ไซค์เข้ามาในหมู่บ้าน โดยจักรยานคันแรกเป็นของ นายทองใบ อินทวัน และรถมอเตอร์ไซค์คันแรกเป็นของ นายสมบุญ บัวลาย ทำให้การเดินทางของชาวบ้านเปลี่ยนจากที่เคยเดินทางด้วยการเดินเท้าและใช้เกวียนเป็นพาหนะ ได้เริ่มเปลี่ยนหันมาใช้จักรยานและมอเตอร์ไซค์ ในปี พ.ศ.2501 นาย นวล มัชฌิมา และนายจันทร์ บัวเพื่อน ได้นำรถยนต์บรรทุกคันแรกเข้ามาในหมู่บ้านพร้อมกัน เพื่อรับจ้างบรรทุกผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านไปขายยังตลาด แต่การขนส่งในขณะนั้นใช้เวลานานพอสมควร เพราะถนนมีสภาพเป็นทางเกวียนที่เต็มไปด้วยดินทราย ในปี พ.ศ.2504 -2508 เริ่มมีสิ่งใหม่ๆเข้ามาให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้ เช่น มีการนำปุ๋ยวิทยาศาสตร์เข้ามาทดลองใช้ในหมู่บ้าน โดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่วนราชการและพ่อค้าในตลาด ทำให้ชาวบ้านที่ไม่เคยใช้เกิดความสนใจจึงซื้อมาใช้บ้าง ต่อมาได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ และในปี พ.ศ.2508 ได้เกิดสถานที่ราชการขึ้นในหมู่บ้าน 2 แห่ง ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรตำบลกุดรัง และสถานีอนามัยตำบลกุดรัง เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานทั้งสองได้เข้ามามีส่วนรวมทำงานกับบรรดาผู้นำหมู่บ้านรวมทั้งชาวบ้านกุดรังด้วย ส่วนผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านบางคนก็ถือได้ว่าเป็นผู้นำถูกเปลี่ยนให้เป็นผู้นำทางพิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีเจ้าอาวาสวัดกลางกุดรังซึ่งขณะนั้นคือ พระครูพิพัฒน์ศีลคุณ เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของชาวบ้าน ฉะนั้นเมื่อมีการประชุม

วางแผนหรือกิจกรรมต่าง ที่เกี่ยวข้องกับงานส่วนรวมของหมู่บ้าน ส่วนมากได้ประสานงานกับเจ้าอาวาสวัดกลางกุฎรังมาโดยตลอด(นายทรงศักดิ์ สิทธิพรมา,2564,สัมภาษณ์)

ในช่วงปี พ.ศ. 2511 – 2517 เป็นช่วงที่ประสบกับปัญหาภัยแล้งนานติดต่อกันถึง 7 ปี ทำให้ไม่สามารถทำนา และทำการเกษตรได้ ชาวบ้านจึงพากันออกไปรับจ้างหารายได้นอกหมู่บ้าน บางกลุ่มไปรับจ้างก่อสร้างที่อำเภอโกสุมพิสัย บางกลุ่มไปรับจ้างหักข้าวโพดที่อำเภอปากช่อง จังหวัดโคราช (นครราชสีมา) นอกจากการไปรับจ้างนอกหมู่บ้านแล้ว ในช่วงที่ชาวบ้านประสบปัญหาภัยแล้งยังส่งผลให้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านจากที่เคยปลูกปอเป็นอาชีพที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ แต่เนื่องจากประสบภัยแล้งไม่มีน้ำมาปลูกปอ ชาวบ้านก็ได้เปลี่ยนจากที่เคยปลูกปอหันมาปลูกมันสำปะหลังแทน

แม้ว่าปอจะจัดเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวบ้านกุฎรังในช่วงแรกที่ทำให้ชาวบ้านมีเงินใช้จ่ายในครอบครัวกันมากขึ้น แต่การผลิตปอได้สร้างความยุ่งยากให้แก่ชาวบ้านพอสมควร อีกทั้งทำให้สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านเกิดมลภาวะ เช่น น้ำที่แช่ปอส่งกลิ่นเหม็น ทำให้ปลาตายและทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน อย่างไรก็ตามได้มีพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่กระบวนการปลูกไม่ยุ่งยากเท่าไฉนนัก เข้าสู่หมู่บ้าน จึงทำให้ชาวบ้านหันความสนใจจากการปลูกปอมาปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ นั่นคือ มันสำปะหลัง เนื่องจากมันสำปะหลังเป็นพืชที่ทนความแล้ง แม้จะไม่มีฝนตกติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน แต่ลำต้นจะหยุดการเจริญเติบโตชั่วคราว แต่เมื่อมีฝนตกลงมาจะเกิดกระบวนการลำเลียงอาหารจากหัวมันสำปะหลัง ไปสร้างยอดและใบ เพื่อให้เจริญเติบโตต่อไปได้ ชาวบ้านได้เริ่มมีการปลูกมันสำปะหลังครั้งแรกในปี พ.ศ.2515 ทำให้ระยะนั้นเป็นช่วงที่ปลูกลดความนิยมลง ประกอบกับราคาของมันสำปะหลังในช่วงนั้นค่อนข้างดี และได้ผลคุ้มค่ากว่าการปลูกปอเมื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่ได้ ไรต่อไร่ เมื่อชาวบ้านกุฎรังได้ทราบข่าวคราวเกี่ยวกับมันสำปะหลังจึงเริ่มมีความสนใจและพากันจ้างเหมารถยนต์เพื่อเดินทางไปซื้อถึงจังหวัดระยอง ในช่วงที่ได้พันธุ์มันสำปะหลังมาปลูกในหมู่บ้านระยะแรกๆ ชาวบ้านได้มีการขยายพื้นที่เพื่อปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2520-2521 เป็นปีที่มีราคามันสำปะหลังขึ้นสูงถึงกิโลกรัมละ 1 บาท ดังนั้นพื้นที่ที่ขยายอยู่ก่อนแล้วจึงขยายไปอีก สำหรับตลาดที่ชาวบ้านกุฎรังนิยมนำมันสำปะหลังไปขายมากที่สุด ได้แก่ ตลาดอำเภอบ้านไผ่ เพราะเป็นแหล่งรับซื้อมากกว่าแหล่งอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับบริเวณใกล้เคียง ชาวบ้านกุฎรังที่มีประสบการณ์ในการปลูกมันสำปะหลังว่า ปีใดที่ฟ้าฝนดี มันสำปะหลังสามารถให้ผลผลิตได้ถึง 2-3 ตันต่อไร่

“.....ปลุกมันนี้ไฮดกันหลังปลุกปอ เพราะแฉนี้มันแก้ง น้ำตามหนองที่ใช้ประจำ มันแห้งไปเหมอด บ่อยมีให้ใช้ เลยบมีน้ำไว้แช่ปอ ก็เลยพากันลองปลุกอย่างอื่นเหมอง เลยได้ปลุกมัน มันทนแล้งดี บมีน้ำกะอยู่ได้ เลยเปลี่ยนกันมาปลุกมันหลายขึ้น เพิ่นพากันซัปรถไปเอาพันมาแต่ระยของพุ่น ปลุกแล้วกะเอา ไปส่งขายที่บ้านไผ่ ราคาตอนนั้นดีหลาย” (บุพผา ทาโครต, 2558, สัมภาษณ์)

ชาวบ้านกุดรังนิยมปลุกมันสำปะหลังแทนการปลุกปอ เพราะมันสำปะหลังเป็นพืชชนิดใหม่ ของชาวบ้านกุดรังที่ตลาดกำลังต้องการ มีขั้นตอนการปลุกและการผลิตง่ายกว่าปอ ผลที่ตามมาจากการปลุกมันสำปะหลังได้ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นป่าหรือเป็นโคกที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงโค กระบือ ถูกเปลี่ยนสภาพเป็นไร่มันเกือบหมด เพราะในช่วงนั้นชาวบ้านกุดรังเห็นว่ามันสำปะหลังเป็นพืชที่มีความสำคัญรองลงมาจากข้าว อีกทั้งในช่วงนั้นชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นในการคมนาคมเนื่องจากมีถนนสายโกสุมพิสัยถึงบ้านโสกซุ่น ซึ่งถนนสายดังกล่าวได้ตัดผ่านบ้านกุดรังด้วย ชาวบ้านจึงสามารถเดินทางติดต่อซื้อขายกับชุมชนภายนอกได้สะดวกกว่าเดิม เส้นทางคมนาคมระหว่างบ้านกุดรังกับชุมชนภายนอกได้รับการก่อสร้างขึ้นใหม่ บางสายได้รับการซ่อมแซมจนอยู่ในสภาพใช้การได้อย่างสะดวก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้การขนส่งมันสำปะหลังจากบ้านกุดรังไปยังตลาด เป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น ชาวบ้านกุดรังมีเงินใช้จ่ายเพียงพอต่อการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้นจากการปลุกมันสำปะหลังขาย จึงมีร้านค้าบริการต่างๆเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในหมู่บ้านมากขึ้นเช่น ร้านเสริมสวย ร้านซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ ร้านซ่อมรถจักรยานและจักรยานยนต์ เป็นต้น การใช้จ่ายใช้ในหมู่บ้านเป็นไปอย่างคึกคัก เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป เงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต แม้แต่พืชที่เคยปลุกรับประทานเอง ยังต้องซื้อหาจากร้านค้าในหมู่บ้าน เช่น พริก มะเขือ หอม กระเทียม มะละกอ ฯลฯ (นายราชันย์ ไชยะดา, 2565, สัมภาษณ์)

ชาวบ้านกุดรังเน้นความสะดวกรวดเร็วมากขึ้นโดยอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นหลัก ทำให้กิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ เช่น การลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว และนวดข้าวมีปรากฏให้เห็นน้อยลง กิจกรรมการทอผ้าไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากคนรุ่นหลังแม้ว่าจะเป็นกิจกรรมที่แต่ละครัวเรือนทำในเวลาว่างอยู่แล้ว และยังสามารถทำรายได้เป็นอย่างดีก็ตามการมีกระแสไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน มีส่วนทำให้ชาวบ้านกุดรังรับเอาเทคโนโลยีต่างๆ เข้าสู่หมู่บ้านอย่างมากมาย มีโรงสีข้าวขึ้นในหมู่บ้าน 3 - 4 แห่ง ใช้ระบบไฟฟ้าในการสีข้าวนอกจากนี้ยังมีเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ช่วยสร้างความรู้ ความบันเทิง และช่วยอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม หมอหุงข้าวไฟฟ้า เตารีด ฯลฯ มีใช้กันทั่วไปในหมู่บ้าน แม้กระทั่งสินค้าที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น น้ำอัดลม เครื่องดื่มชูกำลัง

ไอศกรีม บุหรี่ ฯลฯ มีขายกันอย่างมากมายในร้านค้าของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับอิทธิพลจากการโฆษณาที่มีลักษณะจูงใจก็มีส่วนสำคัญในกระตุ้นให้ชาวบ้านนิยมบริโภคสิ่งของเหล่านั้น ฉะนั้นในแต่ละปีจึงทำให้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวของชาวบ้านถูกรังสีนเปลืองไปกับสินค้าฟุ่มเฟือยเหล่านี้เป็นจำนวนเงินมากพอสมควร ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่เคยมีอยู่ในอดีตก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นเศรษฐกิจทุนนิยมแบบพึ่งพาทายนอกมากขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั่วไปในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย (นายราชันย์ ไชยะดา, 2565, สัมภาษณ์)

การศึกษาเริ่มมีบทบาทสำคัญต่อลูกหลาน ชาวบ้านได้ส่งบุตรหลานของตนเข้าไปศึกษาต่อยังตัวเมือง เพื่อที่จะให้ลูกหลานของตนได้เข้ารับราชการ ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง และมีสวัสดิการดี เมื่อชาวบ้านเห็นว่าต้องให้ความสำคัญต่อการศึกษาของบุตรหลาน ในปี พ.ศ.2515 จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อยื่นคำร้องให้มีการสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษาขึ้นในตำบลกุดรัง คือโรงเรียนกุดรังประชาสรรค์ ในปี พ.ศ.2519 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติให้เปิดการสอนได้แก่ โรงเรียนกุดรังประชาสรรค์ โดยชาวบ้านบริจาควัสดุอุปกรณ์ และก่อสร้างอาคารเรียนชั่วคราวให้ ต่อมาภายหลังกรมสามัญศึกษาจึงจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างอาคารเรียนเป็นการถาวร การมีโรงเรียนแห่งนี้ทำให้เยาวชนบ้านกุดรัง และจากหมู่บ้านใกล้เคียง ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นโรงเรียนใกล้

ในอดีตผู้คนในหมู่บ้านต้องใช้เท้าหรืออาศัยสัตว์เป็นพาหนะในการเดินทาง โดยผ่านป่าหรือท้องทุ่งเพื่อไปมาหาสู่กัน ต่อมามีการขยายทางเท้าให้กว้างพอที่จะให้กองเกวียนคาราวานผ่านไปได้ในที่สุดมีการพัฒนาจนกระทั่งทางเกวียนกลายเป็นถนนที่มีรูปร่างสมบูรณ์แบบ มีการอัดหรือถมด้วยดินลูกรัง และการพัฒนาเป็นถนนลาดยางหรือคอนกรีต ปี พ.ศ. 2516 เริ่มมีการนำรถยนต์วิ่งรับส่งผู้โดยสารบนเส้นทางสายนี้ โดยนายอุทัย เรืองสุวรรณ เป็นผู้วิ่งรถคนแรก ได้แบ่งรับผู้โดยสารออกเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ ช่วงแรก เป็นการรับส่งผู้โดยสารจากปากทางบ้านโสกขุนผ่านบ้านหัวช้าง บ้านสว่าง บ้านหนองบัว บ้านกุดรัง และสุดปลายทางที่บ้านทัน รวมระยะทาง 7 กิโลเมตร ช่วงที่สองเป็นการรับผู้โดยสารจากบ้านทันถึงอำเภอโกสุมพิสัย รวมระยะทาง 17 กิโลเมตร การเดินทางในระยะนั้นเสียค่าโดยสารค่อนข้างแพงมาก โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2520-2523 บรรดาเจ้าของรถสองแถวขึ้นค่าโดยสารเนื่องมาจากน้ำมันมีราคาสูงขึ้น (นางคำบัง เหนือศรี, 2564, สัมภาษณ์)

หลังจากถนนเส้นนี้ลาดยางเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บริษัทโกสุมขนส่งได้เป็นผู้รับสัมปทานในการรับส่งผู้โดยสารตลอดเส้นทาง จากอำเภอโกสุมพิสัยถึงอำเภอบ้านไผ่โดยวิ่งรับผู้โดยสาร ส่วนรถสองแถวที่เคยวิ่งอยู่ก่อนหน้านั้น ได้หันไปรับจ้างบรรทุกสิ่งของอย่างอื่นแทน

เมื่อถนนเส้นนี้ได้เปลี่ยนเป็นถนนลาดยาง ทำให้การคมนาคมที่มีอยู่เดิมสะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นจึงปรากฏว่าบรรดาข้าราชการและผู้มีฐานะค่อนข้างดีของหมู่บ้าน พวกนี้ซื้อพาหนะส่วนตัวเข้ามา เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการเดินทางและประกอบกิจการค้า ซึ่งรถยนต์คันแรกเป็นของ ฟอนวล มัชชิตมา และนายขันต์ บัวเผื่อน ผลจากความสะดวกและรวดเร็วของการคมนาคมจึงส่งผลให้เกิดการธุรกิจต่างๆเพิ่มตามมาด้วย ได้แก่ ร้านค้า ร้านขายอาหาร ร้านเสริมสวย ร้านซ่อมจักรยานและจักรยานยนต์ ร้านซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ และร้านตัดเสื้อผ้า เป็นต้น การเกิดกิจการร้านค้าดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านกุดรังเริ่มพึ่งพิงระบบการค้ามากขึ้น ตามลำดับโดยเฉพาะอำเภอบ้านไผ่คือศูนย์รวมรับซื้อขายที่สำคัญของชาวบ้านกุดรัง ก่อนที่จะมาสู่ระบบการค้าภายในหมู่บ้าน

มีถนนที่ใช้สัญจรภายในหมู่บ้านทั้งสิ้น 3 สาย กล่าวคือ เส้นทางจากหน้าวัดกลางกุดรังไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เส้นทางที่สองได้แก่ เส้นทางจากหน้าวัดกลางกุดรังไปผ่านคุ้มหัวหน้าไปทางทิศเหนือ และเส้นทางที่สามได้แก่ เส้นทางจากประตูทิศเหนือวัดกลางกุดรังไปทางทิศตะวันออก โดยบรรจบกับเส้นทางที่หนึ่งที่ปลายสุดของบ้านกุดรัง ฉะนั้นเส้นทางสำคัญ ที่ชาวบ้านใช้สัญจรจึงมีอยู่เพียง 3 สายเท่านั้น ส่วนการไปมาหาสู่กันในบ้านแต่ละหลัง อาจใช้ทางเท้าแคบๆ ต่อมา พ.ศ.2495 จึงมีการตัดถนนภายในหมู่บ้าน และถนนจากหน้าวัดกลางกุดรังไปทางทิศตะวันออก และถนนจากหน้าวัดกลางกุดรังไปทางทิศเหนือ ได้รับการถมด้วยดินลูกรัง โดยได้รับงบประมาณเป็นค่าบำรุงท้องที่จากทางราชการ ในปี พ.ศ.2514 และต่อมามีบ้านกุดรังได้รับเงินผันจากทางรัฐบาล ชาวบ้านจึงใช้เงินจำนวนนี้ปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน โดยการถมดินลูกรังทุกๆ สาย ขยายถนนออกให้กว้างมากขึ้น เพื่อให้สะดวกต่อการสัญจรไปมา (เสถียร ชัยอุย, 2564, สัมภาษณ์)

ไฟฟ้าเริ่มเข้ามา ในปี พ.ศ.2514 นายเหลียม จันทน์เทศ กำนันตำบลกุดรังในขณะนั้น ได้เรียกประชุมชาวบ้านเพื่อปรึกษาถึงการติดตั้งไฟฟ้าในหมู่บ้าน หลังจากนั้นกำนันตำบลกุดรังและชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ยื่นคำร้องขอติดตั้งไฟฟ้าต่อสำนักงานไฟฟ้า จังหวัดมหาสารคาม ปรากฏว่าสำนักงานการไฟฟ้าอนุมัติให้ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด 25 กิโลวัตต์ ในหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ชาวบ้านต้องสร้างโรงเก็บเครื่องกำเนิดไฟฟ้าและบ้านพักของเจ้าหน้าที่ด้วย ต่อมาชาวบ้านกุดรัง บ้านดอนโฆง

และบ้านหนองบัว ได้ช่วยกันบริจาคไม้เพื่อนำมาก่อสร้าง ประกอบกับในปีนั้นบ้านกุดรังได้รับเงินบำรุง
 ท้องที่จำนวน 2,000 บาท ดังนั้นจึงนำเงินจำนวนดังกล่าวเป็นค่าจ้างช่างไม้ที่ก่อสร้างบ้านพักให้
 เจ้าหน้าที่และโรงเก็บเครื่องกำเนิดไฟฟ้า หลังจากสร้างบ้านพักและโรงเก็บเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเสร็จ
 แล้ว ชาวบ้านได้ช่วยกันนำไม้มาติดตั้งเสาไฟฟ้าแรงต่ำ ในจำนวน 1 เสาต่อ 3 ครอบคร้ว และต้อง
 ติดตั้งตามแบบที่สำนักงานการไฟฟ้าจังหวัดมหาสารคามกำหนดเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว สำนักงานการ
 ไฟฟ้าจังหวัดมหาสารคามจึงจัดส่งพนักงานมาติดตั้งสายไฟฟ้าและนำเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเข้ามาใน
 หมู่บ้าน (บุญเหลียม นามวงษา, 2564, สัมภาษณ์)

ในปี พ.ศ.2524 สถานีแลเครื่องปั่นไฟซึ่งตั้งอยู่ที่หน้าโรงเรียนบ้านกุดรังได้มีพิธีเปิดหน่วย
 บริการไฟฟ้ากุดรังขึ้นเป็นครั้งแรกท่ามกลางความยินดีของชาวบ้านทุกๆ คน เมื่อชาวบ้านใช้ไฟฟ้า
 จากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าไปได้สักระยะหนึ่งก็ประสบปัญหา เครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่ส่งมานั้นติดขัดอยู่เป็น
 ประจำจึงต้องอาศัยกำลังคนช่วยติดเครื่องอยู่เสมอ บางวันไฟดับหลังจากการใช้ไปเพียง 1-2 ชั่วโมง
 ดังนั้นจึงมีการซ่อมเครื่องและแก้ไขกันอยู่บ่อยๆ

บ้านกุดรัง บ้านดอนโหมง และบ้านหนองบัว นับว่าเป็นหมู่บ้านแรกๆ ที่ได้ใช้ไฟฟ้าในเขตตำบล
 กุดรัง เปิดบริการตั้งแต่เวลา 17.00-22.00 น. จึงหยุดเดินเครื่อง ต่อมาในปี พ.ศ.2523 ได้มีการ
 เปลี่ยนแปลงการใช้ไฟฟ้ามาเป็นการใช้กระแสไฟฟ้าแรงสูงแทน โดยรัฐบาลเป็นผู้จ่ายค่าติดตั้ง
 กระแสไฟฟ้าให้ครึ่งหนึ่ง และให้ชาวบ้าน บ้านกุดรัง บ้านดอนโหมง และบ้านหนองบัว ออกสมทบอีก
 ครึ่งหนึ่ง ทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้ใช้เงินบำรุงท้องที่ที่ได้รับการจัดสรรจากทางราชการเป็นค่าใช้จ่ายสมทบ
 ส่วนค่าอุปกรณ์ไฟฟ้าภายในบ้าน ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง จากการที่ชาวบ้านมีกระแสไฟฟ้าใช้
 ทำให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น

“...ไฟฟ้า เข้ามาอะปี 2514 นี้ละ กำนันเหลียม จันทน์เทศ ก็ไปขอกับ
 สำนักงานไฟฟ้า แต่ต้องหางบสร้างโรงไฟฟ้ากับที่พักให้กับเจ้าหน้าที่กันเอง มี
 ไฟฟ้ามันกะเห็ดให้การดำเนินชีวิตในแต่ละมือง่ายขึ้น ถนนทางกะสว่างขึ้น ไป
 ไสมาใส่ก็สะดวก ปลอดภัย...”(นายกมล สายหยุด, 2564, สัมภาษณ์)

เมื่อไฟฟ้าเข้ามาสู่หมู่บ้านทำให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีความสะดวกสบายมากขึ้น
 สินค้าต่างๆที่คอยให้ความสะดวก ได้หลั่งไหลเข้าสู่หมู่บ้านเป็นจำนวนมาก เช่น โทรทัศน์ สินค้า
 บางอย่างซื้อเพื่อใช้ทุนแรง ใช้เพื่อความบันเทิง แต่สินค้าบางอย่างซื้อไว้เพื่อให้ความทันสมัยตาม
 ระบบค่านิยมอย่างสังคมเมือง แม้ว่าไฟฟ้าจะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน ทำให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ต่างๆ

แต่ผลจากที่ไฟฟ้าเข้ามาก็ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น ชาวบ้านต้องดิ้นรนหาเงินมาใช้จ่ายกับสิ่งอำนวยความสะดวกนี้

ในการนัดประชุมชาวบ้านนั้นในปี พ.ศ.2526 นายอุทัย เรืองสุวรรณ และรองศาสตราจารย์ไชยยศ เรืองสุวรรณ หัวหน้าภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม ได้ร่วมปรึกษารื้อถอนและเล็งเห็นว่า บ้านกุดรังได้ขยายตัวมากขึ้น การใช้สัญญาณจากการตีเกราะดังไม่ทั่วถึง ดังนั้นจึงได้ประสานงานในการจัดทอดผ้าป่า เพื่อนำเงินไปซื้ออุปกรณ์ติดตั้งหอกระจายข่าวขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เครื่องขยายเสียง ลำโพงฮอร์น สายไฟฟ้า ไมโครโฟน เป็นต้น โดยรองศาสตราจารย์ไชยยศ เรืองสุวรรณ เป็นผู้ประสานงานกับทางมหาวิทยาลัยในการทอดผ้าป่าครั้งนั้น และนายอุทัย เรืองสุวรรณ เป็นผู้ประสานงานในส่วนของชาวบ้าน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องไฟฟ้า เป็นแรงงานในการติดตั้ง โดยมี นายทรงศักดิ์ ภักดียา นายประสงค์ ไกรพล ฯลฯ เป็นผู้ช่วย

หอกระจายข่าวเริ่มเปิดกระจายเสียงครั้งแรก เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2526 โดยใช้บ้านของนายอุทัย เรืองสุวรรณ เป็นสถานที่เก็บรักษาเครื่องขยายเสียงเรื่อยมา จนกระทั่งในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2529 ได้มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่หลวงพ่อกษ ฐิตปุญโญ (หลวงพ่อกกลาง) ที่วัดกลางกุดรัง บรรดาญาติๆ ของหลวงพ่อกษ ได้ร่วมทำบุญเพื่อนำไปซื้อโครงเหล็กติดตั้งลำโพงฮอร์นขึ้นในกลางกุดรัง โดยว่าจ้าง นายคะนอง ศรีอาจ ครูโรงเรียน, กุดรังประชาสรรค์ เป็นผู้ทำการก่อสร้าง และได้ย้ายเครื่องขยายเสียงจากบ้านของกำนันตำบลกุดรัง มายังศาลาการเปรียญวัดกลางกุดรัง เพราะนอกจากจะสะดวกต่อการใช้แล้ว วัดกลางกุดรังยังเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้านอีกด้วย(นายมังกร บุรินอก, 2558,สัมภาษณ์)

ในช่วงปี พ.ศ.2528 เมื่อนายไสว พรหมณี ย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคามนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดท่านนี้ได้มีแนวคิดในการพัฒนาชนบท โดยให้ชื่อว่า “โครงการสารคามพัฒนา” เพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่และประชาชนในเขตจังหวัดมหาสารคาม ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โครงการนี้มีภูมิหลังจากเหตุผลที่ว่า การพัฒนาประเทศที่เริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 ไม่สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานของประชาชนในชนบทได้เท่าที่ควร ผลของการพัฒนายังคงไม่ถึงมือประชาชนได้เท่าที่ควร ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 ได้เริ่มนำเอาความคิดของการพัฒนาโดยการกระจายบริการสังคมในรูปที่สร้างความ เป็นธรรมและเสมอภาคแก่ประชาชนทั่วทั้งประเทศพร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน

การพิจารณาคัดเลือกและแก้ไข้ปัญหาของตัวเอง นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาแบบผสมผสานมีการระดมและจัดสรรทรัพยากรไปสู่ชนบท และมีการจัดการองค์กรที่เหมาะสมตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศ

จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ประการ เช่น รัฐบาลได้เข้ามาให้ความรู้ทางวิชาชีพแก่ชาวบ้านมีการอบรมกลุ่มแม่บ้านเกี่ยวกับโภชนาการของเด็ก มีการบริการรักษาโรคสัตว์ให้แก่ชาวบ้าน บ้านกุดรังยังได้รับงบประมาณจากงานในชนบท (ก.ส.ช.) จัดตั้งโรงแ้งน้ำขนาดใหญ่ (ขนาด 100 ปีบ) เมื่อระบบสาธารณสุขปโภค ดีขึ้นคุณภาพชีวิตของประชาชนดีตามไปด้วย โครงการสารคามพัฒนาได้เข้ามาสู่บ้านกุดรังในปี พ.ศ. 2529 เหตุที่ต้องเลือกเอาบ้านกุดรังเพราะคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทตำบลกุดรัง ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่จาก 4 กระทรวงหลัก และบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องการให้บ้านกุดรังเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการพัฒนาชนบทในเขตตำบลกุดรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้จัดให้มีการอบรมชาวบ้านทั้งบ้านกุดรัง

ถึงแม้ว่าโครงการสารคามพัฒนาได้ส่งผลในทางที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านกุดรัง แต่ก็ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านมากนัก การพัฒนาหมู่บ้านมักเป็นการร่วมมือกันระหว่างคนจนกับคนมีฐานะปานกลางของหมู่บ้าน ส่วนคนรวยกลับไม่ให้ความรู้มือเท่าที่ควร เช่น คนที่มีตำแหน่งหน้าที่ มีเงิน มีร้านค้า มีรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ส่วนตัว ไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาถนนภายในหมู่บ้าน แต่ใช้ยานพาหนะบนถนนหมู่บ้านมากกว่าคนอื่นๆ หรือไม่ชอบมีส่วนร่วมทางด้านแรงงาน เช่น ขุดสระ ปั่นฝาย แต่กลับใช้ประโยชน์จากสาธารณะสมบัติมากกว่าคนอื่น นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังกล่าวว่า คนที่มีฐานะดี มีการศึกษาสูงของหมู่บ้าน ชอบเอาตนเองเป็นที่ตั้งจนเกินไป

“โครงการนี้รัฐบาลเฟ้ลเฮดเข้ามาช่วยปรับความฐู่ในชุมชน ให้ชุมชนเป็นตาอยู่หลายขึ้น เรื่องการกิน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนพร้อม อาชีพเฟ้ลกะเข้ามาแนะนำให้ การเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานเฟ้ลกะสอนให้ ปรับระบบสาธารณสุขปโภคในชุมชน การเลี้ยงจ้ว เลี้ยงควย เฟ้ลก็มาสอน เวลาจ้วควยป่วยจะต้องเฮดจ้งไต พอเฟ้ลเข้ามา ปรับสภาพชุมชนให้ใหม่ ชุมชนมันก็เป็นสีเป็นตาอยู่ขึ้นหลาย อาชีพก็มันคงขึ้น อี้ยังมันกะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มาถึงตอนนีละ” (นายไพฑูรย์ ภูวงศรี, 2558,สัมภาษณ์)

พอมิโครงการสารคามพัฒนา ก็ทำให้หมู่บ้านมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น เมื่อก่อนการใช้น้ำของชาวบ้านขณะที่น้ำประปายังไม่ได้เข้ามาในชุมชนนั้น ชาวบ้านต้องใช้น้ำจากหนองหรือสระใกล้บ้าน

หลังจากการใช้น้ำบ่อไม่นานก็มีการทำน้ำบาดาลขึ้นทำให้ชาวบ้านจากเดิมที่เคยใช้น้ำบ่อก็ตกหันมาใช้น้ำบาดาลทำให้สะดวกขึ้นมาจากที่เคยตักน้ำมาอาบทุกวันก็ไม่ได้ตักแล้วชาวบ้านจึงมีน้ำกินน้ำใช้ที่สะดวกสบายมากขึ้นมีการนำน้ำไปอุปโภคบริโภคเพื่อความอยู่รอดในครัวเรือน และใช้น้ำมาประกอบอาชีพในด้านการเกษตร ด้านการเลี้ยงสัตว์ ไม่ลำบากเหมือนแต่ก่อน จากนั้นในราวปี พ.ศ. 2536 ประปาได้เข้ามาในชุมชน โดยกำนันอุทัย เรืองสุวรรณ เป็นผู้ริเริ่มในการวางท่อน้ำประปาในตำบลกุตรัง ในตอนนั้นยังเป็นประปาแรงดัน ที่คนส่วนใหญ่เรียกว่า *ประปาหมู่บ้าน* หลังจากนั้นก็มีน้ำประปาเข้ามา ก็ส่งผลดีให้แก่ชาวบ้านมีความต้องการใช้น้ำอย่างรวดเร็วและทันสมัยทำให้คนในหมู่บ้านมีชีวิตที่ดีขึ้นและทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายกว่าแต่ก่อนและทำให้คนในหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ แต่เมื่อน้ำประปาเข้ามาก็ส่งผลทำให้ชาวบ้านต้องมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าน้ำเพิ่มขึ้น ไม่เหมือนแต่ก่อนที่ใช้น้ำฟรี

“... เดียวนี้ตั้งแต่มีประปาเข้ามาให้ใช้กะติขึ้นจากแต่กี้แล้ว มีมาตามบ้าน ก็บ่ต้องฮาบคือแต่กี้ บ่ต้องใช้น้ำบาดาลแล้ว น้ำฝนกะไม่ต้องฮองมีให้กินถึงบ้าน น้ำที่ได้กะสะอาด บ่มีฝุ่น แต่ว่าต้องค่าน้ำให้รัฐเพิ่นเอา แต่มันกะดี เฮ็ดให้เฮาสะดวกสบายขึ้น มีเวลาไปเฮ็ดอย่างอื่น...” (นายเสถียร ชัยอุย, 2564, สัมภาษณ์)

หลังจากหมู่บ้านพัฒนาและเริ่มขยายออกไปอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลทำให้เกิดการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจากคนภายนอก อีกทั้งเมื่อชาวบ้านเมื่อมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการขยายพื้นที่ของตนโดยการซื้อที่ดินจับจองที่ทำมาหากินมากขึ้น ทำให้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2537 รัฐจึงขยายตำบลเพิ่มขึ้นอีก 4 ตำบล คือ ตำบลเลิงแฝก ตำบลนาโพธิ์ ตำบลหนองแขว และห้วยเตย รวมทั้งตำบลที่มีอยู่แต่ก่อนคือตำบลกุตรังเป็น 5 ตำบล เมื่อตำบลมีมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2538 รัฐจึงยกฐานะนະกุดรังขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ

มิติเวลาที่ 4 การขยายตัวของอำเภอกุตรัง : จากสังคมชนบทสู่สังคมกึ่งเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2538 – 2557

จากการเพิ่มของจำนวนประชากรในพื้นที่เขตการปกครองตำบลกุตรัง ตามมาตรา 64 และ 65 พระราชบัญญัติการปกครองส่วนท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2457 ตามกระทรวงมหาดไทย ได้จัดให้มีการแบ่งแยกเขตการปกครองเพื่อการดูแลการปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างทั่วถึง โดยในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2538 กุดรังได้แยกการปกครองเป็นกิ่งอำเภอกุตรัง และขึ้นตรงการปกครองต่ออำเภอบรบือ

สำนักงานกิ่งอำเภอภูคัง ตั้งอยู่ที่ศูนย์พัฒนาที่ดินเขต 5 ในบริเวณพื้นที่บ้านภูคัง มีนาย สังคม อุตถากร เป็นหัวหน้าปลัดกิ่งอำเภอภูคังคนแรก

“...ที่ได้ตั้งเป็นกิ่งอำเภอภูคังยังกะย้อนว่าคนมันหลายการปกครองมันกะบ่ทั่วถึง ทางกระทรวงมหาดไทยเพิ่นกะเลยมีคำสั่งมาให้แบ่งเขตการปกครองออก ปลัดกิ่งผู้แรกกะนายสังคม อุตถากร พ่อจำได้ยู ม่องเฮ็ดสำนักงานที่ทำการ กะอยู่ข้างสถานีตำรวจเก่าหละอยู่ติดกันเลย พวกโตขับรถไปซอຍข้างวัดกลาง กะเห็นโลดดอก อยู่ทางขวามือนั้น...” (นายดล จินารักษ์. 2564 ,สัมภาษณ์)

ในปีพ.ศ. 2540 มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมขึ้นที่บ้านภูคังหมู่ที่ 1 มีอาจารย์จากอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นมาเป็นครูสอนให้ลายที่เป็นกลายมาเป็นเอกลักษณ์ผ้าไหมของบ้านภูคัง ก็คือ ลายสร้อยดอกหมาก ซึ่งถือได้ว่ากลุ่มทอผ้าไหมบ้านภูคังนี้เป็นจุดเริ่มต้นของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากก็ว่าได้ นอกจากนี้ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากยังได้กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดมหาสารคามด้วย ด้วยเหตุนี้ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากจึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนและเป็นอาชีพเสริมให้กับกลุ่มแม่บ้านในเขตตำบลภูคังด้วย ในปีเดียวกันนี้เองได้มีการสร้างตึกแถวตึกแรกขึ้นที่บ้านโสกขุน หมู่ที่ 10 คนที่เป็นเจ้าของตึกแห่งแรกคือ นางบุญหนา ชาสมบัติ ซึ่งได้ให้คนมาจากโกสุมมาสร้างตึกให้แต่สร้างไม่เสร็จก็ขายให้นายหน้าแล้วก็หายเงียบไปเลยทำให้เจ้าของที่มาซื้อไม้คั้นและได้สร้างต่อเติมต่อ หลังจากที่ดินแถวสร้างเสร็จก็มีผู้คนเข้ามาเช่าตึกแถวอยู่คนที่เข้ามาเช่าก็มาจากที่อื่นที่เข้ามาเช่าอยู่ เขาไว้เปิดร้านขายของ ส่วนมากมีแต่คนจากทางอื่นเข้ามาอยู่ ส่วนคนในพื้นที่ก็ไม่ค่อยได้อยู่บ้านพากันออกไปทำไร่นา พอมิตึกแถวขึ้นก็มีการสร้างตึกอื่น ๆ ขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจชุมชน และผู้คนเข้ามาลงทุนมากๆทำให้พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่เจริญและเป็นชุมชนที่ทันสมัยถึงปัจจุบัน ต่อมามีการเข้ามาตั้งธนาคาร ธ.ก.ส. (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) ขึ้นด้วย ต่อมาในปีพ.ศ. 2546 มีการสร้างศาลหลักเมืองขึ้นที่บ้านโสกขุน ในช่วงนี้มีการเริ่มการขยายความเจริญเข้าสู่โสกขุนบ้างแล้ว (นางบุญหนา ชาสมบัติ, 2565, สัมภาษณ์)

“...ศาลหลักเมืองที่ตั้งอยู่โสกขุนกะแมนพอนั้นละพาไปเฮ็ดพิธีต่างๆ แม้แต่ตัดไม้กะแมนพอพาไปตัด ไม้มันเป็นไม้แก่นคุณอยู่แถวโรงเรียนนี่ละ ที่เอาไปสร้างเป็นศาลหลักเมืองหลักนั้น พิธีตัดไม้แก่นคุณ พอกะพาไปทำพิธีตัดไม้ให้มันล้มไปทางใต้มันจั่งสติจั่งเป็นมงคล ฟังแต่ว่าไม้แก่นคุณ มันค้ำมันคุณ ไม้แก่นคุณนั้นละคือเพิ่นว่าละว่า มันแก่นมันคุณ ช่วงพอพาหมู่

คนในบ้านไปตั้งศาลหลักเมืองช่วงพ่อประมาณ 70 ปี ทางอำเภอมาบอกให้พ่อไปทำพิธีเปิดทะเลย์ได้นิมิตพระมาจากตำบลหนองแวง พระมา 4 วัด มาโหมกันเที่ยงหลวงพ่อรองเจ้าคณะอำเภอเพ็ญเป็นเจ้าอาวาสอยู่วัดมาทำพิธีแล้วจะได้ตั้งศาลหลักเมืองเท่าสู่มือนี้ละ...” (นายสมัย อันทอง, 2558, สัมภาษณ์)

จากจำนวนของประชากรที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นทำให้การดูแลและปกครองไม่ทั่วถึง ทางรัฐบาลกระทรวงมหาดไทยได้มีนโยบายเสนอร่างพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอเมื่อต้นปี พ.ศ. 2550 ได้มีมติเห็นควรอนุมัติหลักการให้ยกฐานะจากกิ่งอำเภอเป็นอำเภอ เฉพาะที่มีศักยภาพสูง จำนวน 20 แห่ง ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการตั้งอำเภอภูตรังด้วย อำเภอภูตรังได้ยกฐานะจากกิ่งอำเภอเป็นอำเภอภูตรัง ในวันที่ 8 เดือนกันยายน พ.ศ. 2550 ผู้นำในชุมชนได้ร่วมลงประชามติสถานที่ตั้งอำเภอในที่ประชุม ประชามติส่วนใหญ่ลงความเห็นให้บ้านโสกขุน หมู่ที่ 10 เป็นที่ตั้งตัวอำเภอภูตรัง เนื่องจากมีสภาพพื้นที่เหมาะสมในการคมนาคมที่สะดวกตั้งอยู่ติดกับถนนสายหลัก บ้านไผ่ – บรบือ (ถนนแจ้งสนิท) มีนายอำเภอคนแรก คือ นายปิยะวัฒน์ แก้วจินดา ได้สร้างที่ว่า การแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2550 สำหรับพื้นที่ของบ้านโสกขุนเองในขณะนั้นเป็นเพียงป่าละเมาะและพื้นที่เป็นที่นาของชาวบ้านเมื่อที่ตั้งของตัวอำเภอย้ายไปโสกขุนความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชาวบ้านโสกขุนคือ กลุ่มชาวบ้านโสกขุนมีการหันมาประกอบอาชีพ ค้าขายตามอย่างนักลงทุนมีการนำเงินออกมาลงทุนทำให้ชีวิตจากเคยอยู่ด้วยกันอย่างที่เคยพึ่งพาอาศัยกัน เปลี่ยนแปลงมาเป็นการลงทุนและเงินตราเป็นส่วนใหญ่ นอกจากอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ตามนักลงทุนแล้ว การจัดตั้งโรงพยาบาลประจำอำเภอภูตรัง เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 ก็มีส่งผลให้ชีวิตประชาชนเกิดความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเพราะประชาชนบ้านโสกขุนได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นในระบบสาธารณสุขโรคต่างๆมากขึ้น และโรงพยาบาลแล้วเสร็จปี พ.ศ. 2556 การขยายตัวของอาคารพาณิชย์และย่านการค้าของบ้านโสกขุนก็เกิดการเปลี่ยนแปลงคือมีร้านขายรถจักรยานยนต์ ฮอนด้า ยามาฮา ร้านถ่ายเอกสารต่างๆเป็นต้น เพราะช่วงนี้เริ่มมีผู้คนจากข้างนอกเข้ามาทำธุรกิจเปิดกิจการต่างๆผู้คนที่เริ่มเห็นความเจริญหันมาสนใจและใช้ของที่ทันสมัยมากขึ้นทำให้ชีวิตผู้คนเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆทำให้ชีวิตผู้คนแตกต่างมากจากแต่ก่อนและมีเทคโนโลยีเข้ามาทำให้บ้านเมืองรวมทั้งตัวอำเภอเจริญและเป็นแหล่งที่เจริญมีเศรษฐกิจการค้ามากมายเข้ามาทำให้ผู้คนเริ่มหลั่งไหลเข้ามาในตัวอำเภอโสกขุนมากเพราะที่นี่เหมือนเป็นจุดศูนย์กลางทางการค้าของผู้คนในอำเภอภูตรัง (องค์การบริหารส่วนตำบลภูตรัง, 2553)

ชุมชนกุฎร้างเริ่มตั้งบ้านประมาณปี พ.ศ.2388 โดยกลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดเข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณ “โคกบกเค็ง” ต่อมาบริเวณที่กลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มเข้ามาตั้งบ้านเรือนนั้นได้เกิดโรคระบาด จึงพากันอพยพหนีออกมาเพื่อไปหาที่ตั้งบ้านเรือนใหม่ ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มได้อพยพเข้ามารวมกันอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “ดอนหัน” เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในบริเวณเดิมนั้น ในปี พ.ศ. 2411 ชาวบ้านต่างพากันอพยพเข้ามาตั้งบ้านขึ้นในบริเวณใหม่ในบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า ดอนหัน โดยการนำของกลุ่มสายตระกูลมีชฌิมา และตระกูลศรีหนองโคตร หมู่บ้านโดยเริ่มแรกมีอยู่ประมาณ 20 ครัวเรือน ในระยะแรกชาวบ้านมีวิถีตามสังคมชนบทของไทยคือมีลักษณะเป็นสังคมเกษตร โดยการเกษตรที่สำคัญคือการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ การผลิตก็เป็นการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีแผนพัฒนาชนบทเกิดขึ้น ก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เงินเข้ามามีบทบาทมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จึงต้องดิ้นรนหาเงินมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเองให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ.2528 มีโครงการสารคามพัฒนาเข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ภาครัฐได้เข้ามาพัฒนาระบบสาธารณูปโภคของบ้านกุฎร้าง หลังจากตั้งขึ้นเป็นกิ่งอำเภอกุฎร้างในปีพ.ศ.2538 ชาวบ้านก็ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยเป็นอยู่ เกิดการสร้างตึกแถว และขยายกิจการการค้าออกไปอย่างมากมาย เมื่อมีการเพิ่มขึ้นของประชากร และเกิดการขยายตำบลเพิ่มขึ้นอีก กระทรวงมหาดไทยจึงได้มีนโยบายเสนอร่างพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2550 จึงเกิดการสร้างสถานที่ทางราชการขึ้นใหม่ให้มีความสะดวกกว่าเดิม เช่นที่ว่าการอำเภอกุฎร้าง โรงพยาบาล สถานีตำรวจ มีการเข้ามาของพวกนักลงทุน เช่นมีการตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มีศูนย์ฮอนต้า ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

เรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์กุฎร้าง

ตำนานเจ้าเมืองท่าขอนยาง (ฮังแซ่)

ตำนานเล่าว่า กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วเจ้าเมืองท่า (ท่าขอนยาง) มีธิดาสาวโฉมงามพระองค์หนึ่ง เป็นที่รักและโปรดปรานของเจ้าเมืองท่ามากและธิดาสาวองค์นี้ทรงโปรดปรานจระเข้เป็นพิเศษ จนกระทั่งหาจระเข้เข้ามาเลี้ยงไว้ในสระหลวง เพื่อให้ธิดาได้หยอกล้อและเล่นเล่นเป็นเพื่อนโดยการขี่หลังตระเวนไปตามสระรอบ ๆ เมืองอยู่เสมอ ๆ อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่ธิดาเจ้าเมืองท่า หยอกล้อกับจระเข้ จระเข้ได้คาบนางไปกินในน้ำลึกแล้วจระเข้ตัวนั้นก็หนีไป เมื่อท่านทราบข่าวก็รู้สึกเสียพระทัยและโกรธเป็นอย่างมาก จึงได้ประกาศหาหมอจระเข้ ให้จับจระเข้ตัวนี้ให้ได้จระเข้ตัวนั้นได้หนีมายังบึงใหญ่

แห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านได้กลิ่นเหม็นสาบจระเข้ตัวนี้อ่างมากเลยเรียกบึงแห่งนี้ว่า “บึงกุย” ปัจจุบันอยู่บริเวณทิศตะวันออกของอำเภอโกสุมพิสัย อย่างไรก็ตามพอทราบจระเข้สามารถจับจระเข้ตัวนี้ได้ จึงติดตามไปเรื่อย ๆ และได้พบกับขี้ (มูล) ของจระเข้ที่บริเวณห้วยแห่งหนึ่งปัจจุบันชาวบ้านเรียกห้วยนี้ว่า “ห้วยขี้แฉ้” (แฉ้ ในภาษอีสาน หมายถึง จระเข้) แต่ก็ยังไม่พบจระเข้ตัวนั้น จนกระทั่งพวกหมอปราบสามารถตามมาทันจระเข้ ณ ที่แห่งหนึ่ง ปัจจุบันเรียกคือ “หมู่บ้านทัน” อยู่ในเขตอำเภอโกสุมพิสัยถึงหมอปราบจะมาทันแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถฆ่าจระเข้ตัวนี้ได้ แต่การปราบจระเข้ก็ยังไม่ได้ลดความพยายามลง ได้ตามที่หนองน้ำอีกแห่งหนึ่ง หมอปราบได้ไล่จระเข้ตัวนั้นจนกระทั่งลำห้วยนั้นแบน (แบน ในภาษอีสานหมายถึง โลงเตียน) และเรียก ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนั้นว่า “หนองแบน” จนกระทั่งปัจจุบันต่อมาพวกหมอปราบจะเข้าได้ตามมายังที่แห่งหนึ่ง แต่ก็ยังไม่พบจระเข้ตัวนั้นพบแต่รังของจระเข้อยู่บริเวณกุด (กุด ในภาษอีสาน หมายถึง ลำน้ำปลายตัว) บริเวณที่แห่งนั้นจึงถูกเรียกว่า “กุดฮ้าง” ซึ่งนามตั้งบ้านกุดรัง กุดแห่งนี้อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ตั้งหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้าน 2 กิโลเมตร เมื่อถึงเดือนหกของทุกๆปีชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้านนั้นจะมารวมกันเพื่อสร้งน้ำที่กุดรังแห่งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลของคนอำเภอ กุดรังและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในอำเภอ กุดรังด้วย (นายล้วน มัชฌิมา, 2564, สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 8 ปรารงค์กุดรัง

ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนต่อปราสาท์กู่กุดร้าง

ปราสาท์กู่กุดร้าง เป็นหนึ่งในสถานที่ที่มีความสำคัญของชุมชนกุดร้าง และชุมชนใกล้เคียง ในมิติของประวัติศาสตร์สถานที่นี้เป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนบ้านกุดร้างและได้กลายเป็นชื่อของอำเภอกุดร้างในปี 2550 นอกจากมิติทางประวัติศาสตร์แล้วปราสาท์กู่กุดร้างยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงด้วย ผู้วิจัยได้แบ่งความทรงจำร่วมของชุมชนบ้านกุดร้างที่มีต่อปราสาท์กู่กุดร้างออกเป็น 2 มิติ คือ ความทรงจำร่วมอันสัมพันธ์มิติทางประวัติศาสตร์ และ ความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณี โดยจะกล่าวถึงความทรงจำแต่ละมิตินี้

- ความทรงจำร่วมอันสัมพันธ์มิติทางประวัติศาสตร์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ปราสาท์กู่กุดร้างมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งในมิติของประวัติศาสตร์เนื่องจากว่า ชื่อบ้านนามเมือง เกิดขึ้นจากตำนานเจ้าเมืองท่าขอนยาง หรือ ตำนานตามฆ่าจระเข้ที่กินลูกสาวเจ้าเมืองท่าขอนยาง โดยความในตำนานตอนหนึ่งอธิบายว่า

“หลังจากที่จระเข้ได้กิน ลูกสาวเจ้าเมืองท่า(เมืองท่าขอนยาง)แล้ว จระเข้หนีมายังบึงใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านได้กลิ่นเหม็นสาบจระเข้ตัวนี้เป็นอย่างมากเลยเรียกบึงแห่งนี้ว่า “บึงกุก” ปัจจุบันอยู่บริเวณทิศตะวันออกของอำเภอโกสุมพิสัย ใดๆไรหมอปราบจระเข้สามารถจับจระเข้ตัวนี้ได้ จึงติดตามไปเรื่อย ๆ และได้พบกับขี้ (มูล) ของจระเข้ที่บริเวณห้วยแห่งหนึ่งปัจจุบันชาวบ้านเรียกห้วยนี้ว่า “ห้วยขี้แฉ้” (แฉ้ ในภาษาอีสาน หมายถึง จระเข้) แต่ก็ยังไม่พบจระเข้ตัวนั้น จนกระทั่งพวกหมอปราบสามารถตามมาทันจระเข้ ณ ที่แห่งหนึ่ง ปัจจุบันเรียกคือ “หมูบ้านทัน” อยู่ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย ถึงหมอปราบจะมาทันแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถฆ่าจระเข้ตัวนี้ได้ แต่การปราบจระเข้ก็ยังไม่ได้ลดความพยายามลง ได้ตามที่หนองน้ำอีกแห่งหนึ่ง หมอปราบได้ไล่จระเข้ตัวนั้นจนกระทั่งล่าห้วยนั้นแปน (แปน ในภาษาอีสานหมายถึง โลงเตียน) และเรียก ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนั้นว่า “หนองแปน” จนกระทั่งปัจจุบันต่อมาพวกหมอปราบจะเข้าได้ตามมายังที่แห่งหนึ่ง แต่ก็ไม่พบจระเข้ตัวนั้นพบแต่รังของจระเข้อยู่บริเวณกุด (กุด ในภาษาอีสาน หมายถึง ลำน้ำปลายด่วน) บริเวณที่แห่งนั้นจึงถูกเรียกว่า “กุดฮ้าง” (นายล้วน มัชฌิมา, 2564, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าการสร้างความทรงจำร่วม เกี่ยวกับตำนานเรื่องจระเข้กินลูกสาวเจ้าเมืองท่าขอนยาง ผู้สร้างหรือคนเล่าตำนานพยายาม สร้างความทรงจำชุดดังกล่าวเพื่อที่จะอธิบายการเกิดขึ้นของสถานที่ต่างๆ ในชุมชน ว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร โดยใช้ตำนานเป็นตัวอธิบายความเป็นมาของสถานที่

นั้นๆ จนท้ายที่สุดนิทานหรือตำนานเรื่องดังกล่าวก็กลายเป็นความทรงจำร่วมของชุมชนบ้านกุตุรงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนตนเอง

- **ความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณี**

นอกจากปรากฏกุตุรงจะเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในมิติทางประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นของชื่อบ้านนามเมืองแล้ว สถานที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนบ้านกุตุรงและชุมชนใกล้เคียงด้วย กล่าวคือ ในวันที่ 20 เมษายน ทุกๆปี คนในชุมชนบ้านกุตุรงและใกล้เคียงจะไปประกอบพิธีกรรมสงฆ์ ณ ปรากฏ์กุตุรง โดยจะเป็นการไปเลี้ยงเพลพระสงฆ์และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้วก็มีกิจกรรมเร่ร่อนในชุมชน เช่น หมอลำ มวย เป็นต้น ในที่นี้ จะขอแบ่งความทรงจำร่วมเกี่ยวกับความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณีออกเป็น 2 ส่วนย่อยคือ ความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณีก่อนการเข้ามาของ อบต. และ ความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณีในช่วงหลังการเข้ามาของ อบต. โดยจากการสัมภาษณ์คนในชุมชนบ้านกุตุรงและชุมชนใกล้เคียง สรุปรายละเอียดได้ดังนี้

-**ความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณีก่อนการเข้ามาของ อบต.**

ก่อนการเข้ามาสนับสนุน บุญสงฆ์ปรากฏ์กุตุรง ของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลกุตุรง บุญประเพณีนี้เป็นบุญที่ชุมชนจัดขึ้นในทุกๆหลังจากที่บุญสงกรานต์จบลง โดยเมื่อก่อนชาวบ้านกุตุรงและคนในชุมชนใกล้เคียงเรียกบุญสงฆ์น้ำพุห้วยกุตุรง ชื่อ ปรากฏ์กูมาเรียกสมัยหลังบุญประเพณีนี้จะเป็นการนิมนต์พระมาฉันอาหารเพล ที่ปรากฏ์กูตุรง แล้วก็มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อเสร็จพิธีกรรมทั้งหมดแล้ว คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็จะมีกิจกรรมต่างๆร่วมกัน เช่น การเล่นไฮโล การเล่นไพ่ การแข่งไก่ชน อยู่ ณ บริเวณปรากฏ์กู ส่วนมากนิยมจัดกิจกรรมบุญสงฆ์ให้เสร็จในวันเดียว หลังจากนั้นก็จะปิดปรากฏ์กูไม่ให้ ผู้ได้นำวัวหรือควายเข้าไปเลี้ยงแต่อย่างใด

“สมัยตะกี้ พอเอาบุญสงกรานต์แล้ว ไทบ้านไทเมืองบ้านเฮาแล้วพี่น้องบ้านอื่นๆใกล้เคียงกะสิพากัน เตรียมเครื่องเลี้ยง ญาปูห้วยกุตุรง กะสิเป็นการเลี้ยงเพลพระ แล้วจากเลี้ยงพระ ไทบ้านกะสิเล่นพวกไฮโล, ตีไก่ กะพวกการพนันในสมัยนั้นละ พอตะเวณค่ากะพากันกลับเข้าบ้าน สมัยตะกี้เ็น ญาปูห้วยกุตุรงเฉยแต่ ปรากฏ์กูมาเ็นสมัยหลัง แล้วบุญแล้วงานกะปิดไว้ มีรั้วรอบขอบชิด จัวควายบ่ได้เข้าไปดอก เพราะว่ามันสิไปเฮ็ดให้ของเพิ่นเสียหาย ”(สัมภาษณ์นางไพเราะ ชินสุทธิ.2565)

ภาพประกอบ 9 การร่วมทำบุญของชุมชนในประเพณีสงกรานต์ที่วัดร้าง

-ความทรงจำร่วมอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประเพณีในช่วงหลังการเข้ามาของ อบต.

หลังจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด เริ่มมีการนำวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ที่เป็นทุนเดิมของวัฒนธรรมแต่ละจังหวัดมาสร้างสรรค์เพื่อที่จะเป็นจุดของของแต่ละท้องถิ่น ที่ช่วยกระตุ้น ก็ได้รับการส่งเสริมจาก ภาครัฐด้วยเช่นกัน คือ ราวทศวรรษที่ 2530 หลังจากที่มีการสร้างองค์การบริหารส่วนตำบลกระตุ้นขึ้นมา จากแต่เดิมอยู่ที่ ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์วิจัยแต่ว่านายกในช่วงนั้นไม่เห็นด้วยจึงทำให้ย้ายเอา อ.บ.ต.มาสร้างอยู่ริมถนนในพื้นที่ของบ้านหนองบัวในปัจจุบันแทนเพราะเห็นว่าน่าจะสะดวกสบายในการติดตามทางราชการมากกว่า ทำให้ อบต.กระตุ้นได้เข้ามาส่งเสริมประเพณีที่มีมาแต่เดิม จากเดิมชื่อว่า การทำบุญประเพณีสงกรานต์ที่วัดร้าง กลายมาเป็นประเพณีใหม่ คือ ประเพณีสงกรานต์ และเรียกชื่อ ว่ายกระตุ้นใหม่เป็น ปรารงค์กระตุ้น โดยอ้างอิงมาจากตำนานการสร้างรัง(ฮัง)ของจระเข้ตั้งได้กล่าวไว้แล้ว พร้อมกันนี้ยังกำหนดวันให้ชุมชนทำประเพณีสงกรานต์ปรารงค์ในวันที 20 เมษายน ของทุกๆ ปี

“สมัยตะกี้ ปรารงค์ บ่ได้เอิ้นว่า ปรารงค์ได้ ไทบ้านเอิ้น ว่ายกระตุ้น พอแต่มี อบต ใหม่ มาสร้างอยู่หม่องปัจจุบันนี้ เพิ่นเลยมาเอิ้นชื่อใหม่ ว่า ปรารงค์กระตุ้น เพิ่นว่า สิบได้เป็นมงคลกว่า แล้วกะกำหนดมือเอาบุญ สมัยก่อนเฮาเอาบุญมือหลังจาก สงกรานต์ กำหนดมือเฮาพร้อม พอเพิ่นมากะกำหนดมือว่า ทุกวันที่ 20 เมษายน สิบ

เป็นมือเอาบุญ สรงน้ำปรางค์กู๋ ไทบ้านกะเฮ็ดมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา”
(สัมภาษณ์นายราชันย์ ไชยะดา.2558)

ภาพประกอบ 10การแสดงในประเพณีสรงปรางค์ช่วงหลังทศวรรษที่ 2540

ดังจะเห็นได้ว่าความทรงจำร่วมของคนในชุมชนบ้านกุดรังและชุมชนใกล้เคียงที่มีแต่ปรางค์กู่กุดรังนั้น คือความทรงจำร่วมเรื่องเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองและประเพณีสรงกู่ที่เกิดขึ้นใหม่ ในช่วงทศวรรษที่ 2530 นั้นจะเป็นความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเรื่องรังจระเข้ที่เป็นที่มาของชื่อชุมชน แต่ทั้งนี้เองความทรงจำของคนในชุมชนที่ทำให้เกิดประเพณีการสรงกู่แบบดั้งเดิมนั้นเป็นเรื่องของ ผี (ปู่ห้วยกุดรัง) ที่ทำให้เกิดคนในชุมชนทำประเพณีนี้ขึ้นมา เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า ในงานประเพณีเดิม หลังจากที่มีการทำพิธีกรรม ต่างๆ เสร็จสิ้นแล้ว กิจกรรมที่คนในชุมชนจะทำร่วมกันโดยส่วนมากคือการเล่นการพนัน แต่เมื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐได้ทำการหยิบยกเรื่องบุญสรงกู่แบบชาวบ้านขึ้นมา เพื่อเป็นประเพณีใหม่ กิจกรรมเร่ร่อนแบบชาวบ้านที่มีมาแต่เดิมกลับถูกเบียดขับออกจากประเพณีใหม่ที่ภาครัฐได้สร้างขึ้นใหม่ แล้วชูเรื่องตำนานการเกิดขึ้นของชื่อบ้านนามเมืองขึ้นมาแทนที่ความเชื่อเดิมของคนในชุมชน

การผลิตซ้ำความทรงจำร่วมของชุมชน

การผลิตซ้ำความทรงจำร่วมของชุมชน จากการลงพื้นที่วิจัยพบว่าในชุมชนมีการนำเรื่องราวความทรงจำ มาใช้ในการต่อยอดกับนโยบายของรัฐ, การจัดการพื้นที่และประเพณี รวมไปถึงการนำเรื่องราวความทรงจำมาใช้ในการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการแบ่งการผลิตซ้ำความ

ทรงจำของชุมชนออกเป็นสองส่วนคือ การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการท่องเที่ยว และการผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการต่อรองกับการจัดการพื้นที่

การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการท่องเที่ยว

หลังปี 2523 ภาครัฐได้มีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ พร้อมการจัดงานแสดงวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมและฟื้นฟูการจัดงานประเพณีประจำจังหวัดจึงได้หยิบ/เลือกประเพณีเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว หลายประเพณีได้รับการพัฒนาปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้สามารถสร้างการท่องเที่ยวได้ เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญแห่ผีตาโชน และประเพณีบุญพระเวส

ปี 2545 เกิดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่มีหน้าที่ในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตรง ทำให้ประเทศไทยมีองค์กรหลักที่ขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยว ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นจึงถูกอนุรักษ์ ส่งเสริม รื้อฟื้น เพื่อใช้เป็นรากฐานในการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนท้องถิ่นและภูมิภาค

การส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐจึงเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยนประเพณีให้กลายเป็นสินค้า เพื่อการขยายการท่องเที่ยวฮิตสิบสองของคนอีสานจึงเป็นประเพณีกลุ่มแรกๆ ที่ถูกเลือกพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านการขับเคลื่อนโดยภาครัฐในนามจังหวัดเป็นงานประจำจังหวัด ประเพณีจึงถูกปรับเปลี่ยนเพื่อเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐและพัฒนาเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวข้ามชาติ คือการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างชาติให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย (ปฐม หงส์สุวรรณ.2560)

จากการมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า ปรากฏการณ์นี้ยังเป็นพื้นที่ที่มีการผลิตซ้ำความทรงจำร่วมของผู้คนเพื่อทำให้เกิดประเพณีใหม่ของคนในท้องถิ่น โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้นำเอาบุญสงฆ์ของชุมชน มาปรับปรุง เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการท่องเที่ยวของปรากฏการณ์นี้ จากการศึกษา เรื่องราวความทรงจำร่วมของผู้คนในชุมชนบ้านกุดรังและชุมชนใกล้เคียง ที่มีต่อปรากฏการณ์นี้ อย่างที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า “ปรากฏการณ์นี้” เป็นชื่อที่เรียกกันขึ้นใหม่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลกุดรัง ในอดีตชุมชนบ้านกุดรังเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า ห้วยกุดรัง มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์(ญาปู่)ชื่อ ญาปู่ห้วยกุดรัง เมื่อ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดรังได้เข้ามาส่งเสริม เพื่อที่จะให้เป็นสถานที่/ประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว จึงเกิดการเปลี่ยนชื่อสถานที่เป็นปรากฏการณ์นี้ เพื่อที่จะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยว มาเที่ยวงานประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ภายในชุมชน กรอบกับทางหน่วยงานราชการเมื่อมีการอธิบายที่มา ของชื่อหมู่บ้าน หรือ ตำบล /อำเภอ ก็จะมีการเล่าตำนานเรื่องปรากฏการณ์นี้เสนอ ทำให้สร้างภาพความทรงจำให้กับคนได้อย่างต่อเนื่อง

เกี่ยวกับสถานที่ ความเป็นมาของบุญประเพณี ที่ถูกจัดขึ้นเพื่อที่จะให้บ้านเมืองเกิดความร่มเย็นเป็นสุข หลังจากที่ทำการเลี้ยง บูชาให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ ณ ปรารงค์แห่งนี้

การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการต่อรองกับการจัดการพื้นที่

การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการต่อรองกับการจัดการพื้นที่ กู้/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนที่ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา นั้น ผู้วิจัยพบว่า พื้นที่กู๋สันตรัตน์ มีการผลิตเรื่องราวความทรงจำร่วมของชุมชนเพื่อทำการต่อรองกับภาครัฐเพื่อที่จะแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่กู๋/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนบ้านกู๋ ความทรงจำร่วมที่ถูกผลิตขึ้นโดยชุมชนในการต่อรองกับภาครัฐ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1. การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการต่อรองกับการจัดการพื้นที่กับกรมศิลปากร และ 2. การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการต่อรองด้านประเพณีกับองค์การปกครองท้องถิ่น ซึ่งจะอภิปราย ดังนี้

- การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการต่อรองกับการจัดการพื้นที่กับกรมศิลปากร

อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้นว่า ความทรงจำร่วมที่สำคัญของชุมชนบ้านกู๋คือความทรงจำเรื่อง ปู่ขุนศรี เพราะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีของคนในชุมชนบ้านกู๋ รวมไปถึงชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ที่มีความเชื่อและศรัทธาต่อเรื่องราวของปู่ขุนศรี หลังปี พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา ได้เกิดเรื่องเล่าที่พยายามจะอธิบายสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆชุมชน เรื่องราวความเล่านั้นเป็นความทรงจำที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะแสดงให้เห็นมิตการอธิบายประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้นๆ

ในช่วงที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พร้อมสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยือนกู๋สันตรัตน์ ดังที่มีปรากฏอนุสรณ์สถานการเสด็จกู๋สันตรัตน์ในปี 2514 อยู่ด้านหน้ากู๋สันตรัตน์ ผลจากการเสด็จเยือนกู๋สันตรัตน์ในครั้งนั้นเองทำให้เกิดการให้ความสนใจและเคลื่อนไหวของหน่วยงานภาครัฐ อาทิเช่น หน่วยงานการศึกษา และ กรมศิลปากรที่ดำเนินการขุดแต่งโบราณสถาน การขุดแต่งโบราณสถานในเขตเมืองโบราณในครั้งนั้น อยู่ในระหว่างช่วงปี 2514-2516 ทำการขุดศาลานางขาว กู๋น้อย โบราณสถานในเขตบ้านสระบัว และกู๋สันตรัตน์ การขุดค้นครั้งดังกล่าว กรมศิลปากรได้โบราณวัตถุ ไปหลายชิ้น ดังคำบอกเล่าว่า

“อยู่ศาลานางขาว ได้พวกแผ่นศิลา เศียรพระ อยู่กู๋น้อยยกได้ พระศิลาเขียว อยู่กู๋สันตรัตน์กะได้พระศิลาขาว แล้วก็พวกของอื่นๆ อีก แต่กะเอาไปเปิดเลยได้ บ่ได้เอาไว้อยู่บ้านเฮาเพิ่นเอาไปเลย” (สัมภาษณ์นายพรหม มา มาศบึง.2565)

การค้นพบในปี 2514-2516 สิ่งที่ได้จากโบราณสถานทั้งสามแห่ง คือแผ่นศิลาจารึกสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 และเศียรพระ ที่กู๋น้อยได้เทวรูปพระอิศวร? และรูปเคารพพระนารายณ์ รวมไปถึง

เทวรูปสัมฤทธิ์ ชาวบ้านเรียกหินเขียว ส่วนที่กุสันดรรัตน์ ได้ขุดพบพระพุทธรูปนาคปรก ผู้เขียนสันนิษฐานว่าคงเป็นพระพุทธรูปชัยมหานาคที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สั่งให้สร้างขึ้น และรูปพระโพธิสัตว์วัชรธร โบราณวัตถุที่มีการขุดพบในครั้งนั้น กรมศิลปากรได้นำไปเก็บรักษาและจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น ในปัจจุบัน จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เองทำให้เกิดวาทกรรมขึ้นในชุมชนหลังจากที่กรมศิลปากร นำโบราณวัตถุไป คือ วาทกรรมเรื่องการจะเข้ามาตั้งวัดของกลุ่มคนมุสลิม

“หม่อมป่าช้าบ้านกู่ ที่เป็นป่าสาธณะของไทยบ้านเฮากับบ้านโนนเมืองตะกั่วไทยบ้านเว้ากันว่า สิมมีกลุ่มมุสลิมสิมาสร้างวัด ไทยบ้านไทเมืองเพิ่นกะเลย ย้ายวัดออกไปตั้งอยู่วัดกู่ใต้ ตะกี้วัดสิอยู่หม่อมศาลา SML สิมื้อนี้ละ หน้าบ้านพอใจกะย้ายออกไปประมาณปี 16 นิละ เพิ่นย่านคนมุสลิมมาอยู่” (สัมภาษณ์นายบุญเงิน มาศบึง.2565)

ภาพประกอบ 11 พระพุทธรูปนาคปรก(พระพุทธรูปชัยมหานาค?) พบที่กุสันดรรัตน์ จัดแสดงที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

จากวาทกรรมเรื่องการจะมาตั้งวัดของกลุ่มคนมุสลิม ทำให้ชุมชนบ้านกู่ทำการย้ายวัดไปตั้งอยู่บริเวณวัดกู่ใต้ปัจจุบันและอยู่ใกล้กับกุสันดรรัตน์ ในปี 2516 หากพิจารณาเหตุผลในการย้ายพื้นที่การตั้งวัดออกไป 1.กลัวว่าถ้าเกิดมีวัดของกลุ่มคนมุสลิมมาตั้งจะไม่เป็นการดีกับชุมชนเพราะคน

ส่วนใหญ่ในบริเวณนั้นนับถือศาสนาพราหมณ์ 2. ต้องการช่วยกรมศิลปากรดูแลรักษาปฏิมากรรมเนื่องจากการขุดแต่งคูแล้ว หากมีผู้ไม่หวังดีทำลายลักขุดของมีค่าก็จะหมดไป เหตุผลทั้งสองข้อมีความเป็นไปได้ทั้งสองข้อ แต่หากพิจารณาไปแล้ว หลังจากทีกรมศิลปากรนำโบราณวัตถุส่วนใหญ่ไปคนในชุมชนบ้านกู่ก็ทำการย้ายวัตถุได้โดยทันที ผู้วิจัยตั้งสมมุติฐานว่า นโยบายแห่งของการย้ายวัตถุของชุมชนคือการช่วงชิงพื้นที่กับกรมศิลปากรเป็นการสร้างวาทกรรมทางศาสนาเพื่อเป็นการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ของชุมชน

ในปี 2522 ที่มีการขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาและสลูปลัมฤทธิ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่นอกเขตเมืองโบราณไปราว 2 กิโลเมตรทางทิศตะวันตก การค้นพบครั้งดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เกิดความตื่นตัว ในการศึกษาที่มาที่ไปของเมืองโบราณแห่งนี้ ซึ่งนครจำปาศรีไม่ใช่ชื่อที่มีมาแต่เดิม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าชื่อนครจำปาศรีเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่งานเขียนของพระอริยานุวัตร ได้กล่าวถึงประวัติและชื่อของเมืองโบราณแห่งนี้ว่า นครจำปาศรี ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ตำนานเรื่องดังกล่าวนี้เองที่เป็นเครื่องมือทำให้คนท้องถิ่นตำบลกู่สันตรัตน์ใช้ต่อรองกับกรมศิลปากรเพื่อที่จะรักษาโบราณวัตถุที่กรมศิลปากรทำการขุดพบในการบูรณะปฏิมากรรมด้วยวิธีแบบอนัสติโลซิส ในปี 2546-2547

“การบูรณะครั้งสุดท้าย เพ็นพากันกันลงลึกกว่าเก่า วางรากฐานของคูใหม่ และพอรื้อหินออกกะพ้อ เทวรูป อยู่ประตูทางเข้าองค์หนึ่ง อยู่หอข้างๆ 3 องค์ แต่ครั้งนี้ชุมชนบ่ยอมให้ไป เพราะว่า ถ้าเอาไป กะเปิดแล้วบ่เหลือหยัง หมู่พ้อกะเล่นหา อบต ในการหาหรือว่าเสเอาจังไต เสเอาของไว้ให้บ้านเฮาเอาไว้ เบ็ง กะคุยจนเพ็นยอม เขากะเฮ็ดข้อมตกลง ต่างๆ พอได้แล้วตอนนั้นกะทันได้สร้างพิพิธภัณฑ์เด้อ เอาไว้วัด เฮ็ดลูกกงไว้ แล้วกะจัดเวรนอนเฝ้าทุกมื่อบได้ขาด ” (สัมภาษณ์ นายใจ ปีสดี.2564)

การบูรณะด้วยวิธีการแบบอนัสติโลซิส ในปี 2546-2547 กรมศิลปากรได้ค้นพบประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร รูปพระยมทรงกระบือ รูปพระวัชรปาณีทรงครุฑ รวมไปถึงพระพุทธรูปศิลปะแบบทวารวดีด้วย จากการค้นพบครั้งนี้ทางชุมชนได้ทำการเจรจาและใช้ความทรงจำเกี่ยวกับเมืองนครจำปาศรีเป็นเครื่องมือที่ใช้ต่อรองในการรักษาศิลปโบราณวัตถุ รวมไปถึงองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำข้อตกลงกับกรมศิลปากร ในการดูแลโบราณวัตถุและทำประกันศิลปะโบราณวัตถุที่จะเก็บรักษาไว้ ณ วัดกู่ใต้ และต่อมาได้มีการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกู่สันตรัตน์เพื่อจัดแสดง ศิลปะโบราณวัตถุที่มีการขุดค้นพบในกู่สันตรัตน์ และในพื้นที่เมืองโบราณจำปาศรีด้วย

จะเห็นได้ว่า ความทรงจำร่วมที่ชุมชนมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ปู่ขุนศรี นครจำปาศรี ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่ชุมชนใช้ในการต่อรองกับกรมศิลปากร เพื่อที่จะเก็บรักษาทรัพย์สินสมบัติอันเป็นมรดกที่มีคุณค่าซึ่งพบในพื้นที่ของตน ไว้ให้กับชนรุ่นหลังได้ทำการศึกษา ณ

ปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ความทรงจำของคนในทางถิ่นต่อโบราณสถานเองก็ดี ต่อลักษณะของพื้นที่ก็ดี เรื่องราวเหล่านี้ ไม่ได้ถูกกล่าวถึงในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคู่สังครัตน์ ทั้งที่เรื่องราวเหล่านี้ถูกใช้ในการรักษาสมบัติของท้องถิ่นเอาไว้ ทำยที่สุดเรื่องราวความทรงจำต่างๆอาจจะถูกลืมจากคนรุ่นใหม่

- การผลิตซ้ำความทรงจำเพื่อการท่องด้านประเพณี

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หลังจากการมีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ พร้อมการจัดงานแสดงวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมและฟื้นฟูการจัดงานประเพณีประจำจังหวัดจึงได้หยิบ/เลือกประเพณีเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว หลายประเพณีได้รับการพัฒนา ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้สามารถสร้างการท่องเที่ยวได้ บุญสงฆ์ของชุมชนบ้านกู่เป็นอีก 1 ประเพณีที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาทำการส่งเสริม และได้รวมเอางานบุญสงฆ์และบุญสงกรานต์(วันผู้สูงอายุ)เข้ามาไว้ด้วยกัน ทำให้งานได้รับงบประมาณการจัดงานจากภาครัฐ แต่เดิมจัด 1 วัน 1 คืน เปลี่ยนมาเป็น 1 วัน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งผลให้กลุ่มชุมชนจากอำเภอต่างๆที่มีความเชื่อและศรัทธาต่อปู่ขุนศรีเดินทางมาร่วมงานประเพณีไม่ทัน

“แต่ก็งานบุญสงฆ์ม่วนกว่าทุกมือนี่ ก่อนที่ อบต สิมาร่วมจัด ไทบ้านไท เมืองเฮดเอง กะสิ มื้อเตรียมบุญมือนึง มื้อสงฆ์กะมือนึง ไทบ้านอื่นๆ เฟิ่นเคยมาขอฟ้าฝนกะสิเอาเครื่องบุญตั้นเงินมาร่วมกับเฮา พอ อบต เข้ามาจัดงานร่วมนำ เฮ็ดมื่อเดียว ยามเช้ากะสงฆ์ แล้วกะแล้วเลยไทบ้านไทเมืองกะหนีเข้าบ้านไผ่มัน ไทบ้านอื่นที่เฟิ่นเคยมากะมาบ่ทัน” (สัมภาษณ์ นายใจ ปีสดี.2564)

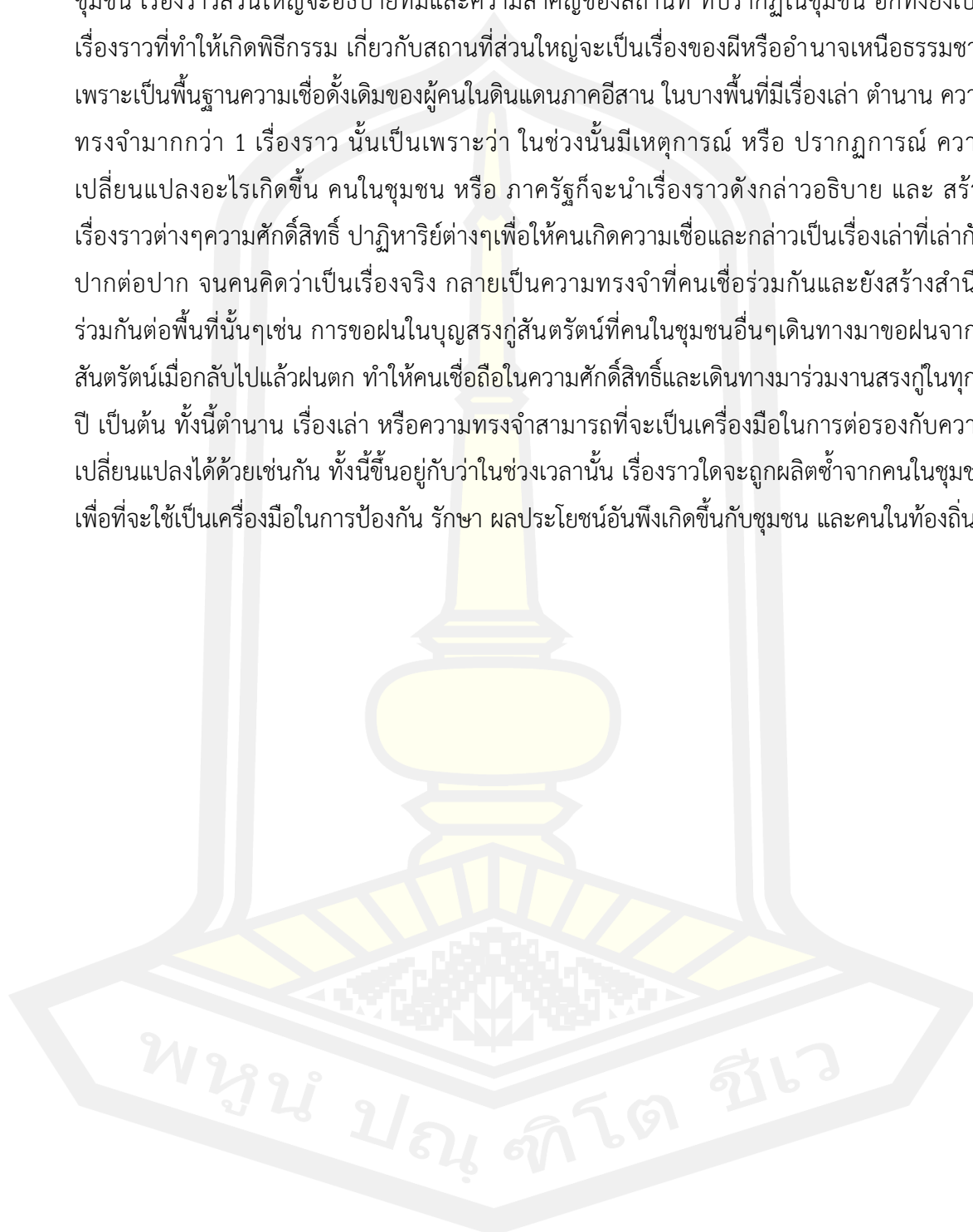
จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับงานบุญสงฆ์ของชุมชนบ้านกู่ที่รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน สิ่งที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดงานในทุกๆครั้ง คือ การแห่ก๊ับแก(ตุ๊กแก)และคางคกรอบกู่ หลังจากที่มีการสงฆ์แล้วเสร็จ การแห่ตุ๊กตาและแห่คางคก รอบกู่ 3 รอบ เพื่อเป็นการขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลเป็นพิธีกรรมที่ทำสืบมาตั้งแต่ก่อนการเข้ามามีส่วนร่วมของ อบต คู่สังครัตน์ ในช่วงทศวรรษที่ 2540 นัยยะแฝงเรื่องของการแห่ตุ๊กแกและคางคกมาจากความทรงจำเรื่องการบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลของปู่ขุนศรี เพื่อที่จะให้คนในชุมชนได้มีตัวตนในงานบุญประเพณีซึ่งเป็นของชุมชนมาแต่ดั้งเดิมก่อนจะถูกภาครัฐนำเอางานบุญดังกล่าวไปจัดเป็นประเพณีเพื่อสนองนโยบายการท่องเที่ยว

นอกจากนั้นแล้วทศวรรษที่ 2530-40 หลังจากที่พระธาตุนาดูนสร้างขึ้นแล้วเสร็จภาครัฐได้ทำการจัดงานนมัสการพระธาตุนาดูน ก่อนจัดงานนมัสการพระธาตุนาดูน 1 วัน จะต้องมีการมาทำพิธี

บวงสรวงกู่สันตร์ตันก่อนในทุกๆ ครั้ง เพราะเชื่อว่า พื้นที่กู่สันตร์ตันเป็นศูนย์กลางเดิมของนครจำปาศรี การมาบวงสรวงกู่สันตร์ตันก่อนก็เหมือนกับการสร้างความพึงพอใจให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ ณ กู่สันตร์ตันรวมไปถึงดวงวิญญาณของเจ้าเมืองจำปาศรีด้วย จะเห็นได้ว่าการจัดงานในครั้งนี้ มีการผลิตข้อความทรงจำเรื่องนครจำปาศรี หากวิเคราะห์แล้วน่าจะใช้ต้นฉบับของพระอริยว้ตร เขมจารีในการสร้างความทรงจำเพื่อให้เกิดงานประเพณีครั้งนี้ขึ้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่างานในครั้งนี้คงเป็นการต่อรองในเรื่องความสำคัญของพื้นที่ ระหว่างองค์การปกครอง 2 พื้นที่ คือที่นาตุน และ พื้นที่กู่สันตร์ตัน โดยใช้ความทรงจำจากตำนานเรื่องนครจำปาศรีเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการช่วงชิงความสำคัญของพื้นที่ ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลสำเร็จ เพราะในทุกๆ จะม้งานบวงสรวงกู่ และในปี 2562 ได้มีการเล่าเรื่องนครจำปาศรี และได้ ตัว ฐพร นักแสดงช่อง 3 มาร่วมงานบวงสรวงกู่สันตร์ตันด้วย เป็นการสร้างภาพความทรงจำเกี่ยวกับนครจำปาศรีในอีกมิติหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จังหวัดมหาสารคามมีการอยู่อาศัยของผู้คนสืบเรื่อยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงพุทธศตวรรษที่ 22 โดยปรากฏหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ภาชนะเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด โครงกระดูกมนุษย์และสัตว์ รวมไปถึงตระกรันเหล็ก ที่แสดงให้เห็นถึงการทำอุตสาหกรรมเหล็กที่เกิดขึ้นในชุมชนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ได้เกิดบ้านเมืองในวัฒนธรรมแบบทวารวดีขึ้น จากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ โบราณวัตถุสถานหลายแห่ง แสดงให้เห็นถึงการอยู่อาศัยของผู้คนในวัฒนธรรมแบบทวารวดี ที่เด่นชัดคือ นครจำปาศรี ในเขตอำเภอนาตุน และ เมืองกันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย เพราะมีการขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผา และโบราณวัตถุในวัฒนธรรมแบบทวารวดี เมืองวัฒนธรรมแบบเขมรเริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้น ผู้คนในดินแดนจังหวัดมหาสารคามในอดีตก็เริ่มรับเอาวัฒนธรรม/ความเชื่อเข้ามาใช้ ดังปรากฏหลักฐานเป็นโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรหลายแห่งในเขตจังหวัดมหาสารคามทั้งที่เป็นโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นในความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อแบบพุทธศาสนาแต่หลักฐานดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่ยืนยันการอยู่อาศัยของผู้คนในดินแดนแถบนี้ จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ดินแดนบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมไปถึงพื้นที่จังหวัดมหาสารคามได้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของผู้คน โดยแสดงให้เห็นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของทั้ง 3 ชุมชน จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนแสดงให้เห็นถึงการเริ่มเข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองของตนตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 แล้วดังเช่น ชุมชนบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอกวาปีปทุม และอีกหลายๆ ชุมชนที่มีการเล่าที่มาของบรรพบุรุษของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงร่องรอยการอยู่อาศัยของผู้คนในจังหวัดมหาสารคาม จนทำให้บางพื้นที่เกิดการอธิบายพื้นที่ความสำคัญของชุมชนผ่านตำนาน นิทานปรัมปรา สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันความสัมพันธ์ด้านความเชื่อ และ เป็นการอธิบายเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนด้วยเช่นกัน

เรื่องเล่า ตำนาน และความทรงจำร่วมของผู้คนเกี่ยวกับพื้นที่ภู/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของทั้งสามชุมชน เรื่องราวส่วนใหญ่จะอธิบายที่มาและความสำคัญของสถานที่ ที่ปรากฏในชุมชน อีกทั้งยังเป็นเรื่องราวที่ทำให้เกิดพิธีกรรม เกี่ยวกับสถานที่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เพราะเป็นพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในดินแดนภาคอีสาน ในบางพื้นที่มีเรื่องเล่า ตำนาน ความทรงจำมากกว่า 1 เรื่องราว นั้นเป็นเพราะว่า ในช่วงนั้นมีเหตุการณ์ หรือ ปรากฏการณ์ ความเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้น คนในชุมชน หรือ ภาครัฐก็จะนำเรื่องราวดังกล่าวอธิบาย และ สร้างเรื่องราวต่างๆความศักดิ์สิทธิ์ ปาฏิหาริย์ต่างๆเพื่อให้คนเกิดความเชื่อและกล่าวเป็นเรื่องเล่าที่เล่ากับปากต่อปาก จนคนคิดว่าเป็นเรื่องจริง กลายเป็นความทรงจำที่คนเชื่อร่วมกันและยังสร้างสำนึกร่วมกันต่อพื้นที่นั้นๆเช่น การขอฝนในบุญสงกรานต์ที่คนในชุมชนอื่นๆเดินทางมาขอฝนจากภูสังครัตน์เมื่อกลับไปแล้วฝนตก ทำให้คนเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์และเดินทางมาร่วมงานสงกรานต์ในทุกๆปี เป็นต้น ทั้งนี้ตำนาน เรื่องเล่า หรือความทรงจำสามารถที่จะเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับความเปลี่ยนแปลงได้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าในช่วงเวลานั้น เรื่องราวใดจะถูกผลิตซ้ำจากคนในชุมชน เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา ผลประโยชน์อันพึงเกิดขึ้นกับชุมชน และคนในท้องถิ่น

บทที่ 5

บริบทพื้นที่ศึกษาและเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้จะขอนำเสนอความสำคัญของบริบทของพื้นที่ศึกษาและเปรียบเทียบประเพณีสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติและพัฒนาการของประเพณีการสงฆ์ และ กระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงฆ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

บริบทพื้นที่ศึกษากรณีกุสันทรรัตน์ /มิโบริมาณสถานและมีประเพณี

กุสันทรรัตน์ เป็นโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมร แบบบายน ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 -19 จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแสดงให้เห็นว่า กุสันทรรัตน์เป็นศาสนสถานประจำโรงพยาบาลหรือที่เรียกว่า อโรคยาศาล/อโรคยศาลา เป็นอาคารสุคนธาที่ประดิษฐานรูปเคารพพระโกสัชนยคุรุไวฑูรยประภา พระพุทธเจ้าแห่งการแพทย์ในศาสนาพุทธนิกายมหายาน จารึกปราสาทพระขรรค์ระบุว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์แห่งเมืองพระนครหลวง(ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน)พระองค์ทรงโปรดให้สร้างสถานพยาบาลหรืออโรคยาศาลจำนวน 102 แห่งทั่วราชอาณาจักร โดยสถานพยาบาลเหล่านี้ประกอบไปด้วยที่พักสำหรับคนเจ็บป่วยและที่พักหมอมารวมไปถึงโรงครัว อาคารเหล่านี้จะสร้างด้วยวัสดุเบาๆสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างด้วยไม้มุงกระเบื้องหรือมุงด้วยหญ้าส่วนอาคารที่สร้างด้วยหินนั้นจะสงวนไว้ให้พระผู้เป็นเจ้าของ(พระโกสัชนยคุรุไวฑูรยประภา)ไม่ใช่ที่พักของคนป่วย

คำว่า “กุ” เป็นคำที่คนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยใช้เรียกสลูบ เจดีย์และบางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เรียกปราสาทในวัฒนธรรมเขมร ในที่นี้หมายถึงการเรียกปราสาท(กรมศิลปากร, 2550) ส่วนคำว่า สันทรรัตน์ นั้นมีหลายที่มาประการแรก คนในชุมชนพบว่าชื่อกุสันทรรัตน์มาเรียกตามชื่อของ ศิษยาธิการอำเภอชื่อ นายสันต์ แก้วกำ ช่วงทศวรรษที่ 2510(อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2551)

แต่ในเอกสารเสด็จออกตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรอีสาน ร.ศ.119-131 (พ.ศ. 2443-2455) ของสมเด็จพระยาดำรงฯปรากฏชื่อกุแห่งนี้ว่าชื่อ “กุแสนตารัต” ดังความที่ยกมาดังนี้

“วันที่ 1 กุมภาพันธ์ เวลาบ่าย ออกจากที่พักแรมบ้านหนองผางทางเดินเป็นโคกมีไม้เล็กสองข้างทาง เห็นบ้านมาตั้งใหม่แห่งหนึ่งเรียกว่าบ้านดงยางน้อย แล้วถึงทุ่งนาเข้าเขตบ้านกุแสนตารัตเป็นระยะทาง 463 เส้น ตั้งแต่เมืองวาปีประทุมต่อกับเขตเมืองพยัคฆภูมิมีทางเล็กแยกไปกุ คือ

เทวสถานโบราณ ประมาณระยะหนทางทั้งไปมา 50 เส้น ได้แวะไปดูที่กุ
เรียกว่าแสนกู่ตารัต เป็นปราสาทก่อด้วยศิลาแลงสูงประมาณ 3 วา มีเทวรู
ปศิลาองค์เล็กๆทักๆอยู่ภายในไม่มีฝีมือทำเป็นลวดลายอันใด มีแต่กำแพง
ศิลาแลงโดยรอบ ตามหนทางที่ไปเมื่อใกล้ถึงเทวสถาน มีเชิงเนินเดินเป็น
แนวเหมือนจะเป็นเมืองเก่า...” (ดำรงราชานุภาพ, 2564)

นอกจากนี้ชื่อกู่สันตรัตน์ยังปรากฏอีกครั้งในปี 2478 เมื่อกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน
โบราณสถานแห่งนี้และเรียกชื่อโบราณสถานแห่งนี้ว่า กู่สันตรัตน์

“กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม
52 วันที่ 8 มีนาคม 2478 ระบุชื่อ “ กู่สันตรัตน์ อำเภอวาปีประ
ทุม ตำบลนาคูน ”(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 วันที่ 8 มีนาคม
2478 หน้า 3695)

หลังจากวัฒนธรรมเขมรเริ่มเสื่อมถอยลง คาดว่าโบราณสถานแห่งนี้ คงจะถูกทิ้งร้างไป ราว
พุทธศตวรรษที่ 23-24 ผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเริ่มย้ายเขามาอยู่ยังดินแดนภาคอีสาน ผู้คน
ส่วนหนึ่งจากเมืองสุวรรณภูมิ (อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด)ได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่
เป็นเมืองเก่า ไม่เข้าใจการใช้งานของโบราณสถานที่ปรากฏในชุมชน จึงเข้าใจว่าเป็นวัดในศาสนาพุทธ
สำหรับกู่สันตรัตน์ชุมชนบ้านกู่เชื่อว่า กู่สันตรัตน์เป็นที่สถิตของผีบรรพชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแล
ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของคนในชุมชน
และชุมชนรอบข้าง

ไม่ปรากฏหลักฐานว่าการทำพิธีกรรมบุญสงฆ์/ประเพณีสงฆ์สันตรัตน์เริ่มขึ้นเมื่อใด หาก
ยึดถือเอาตามประวัติการตั้งชุมชนบ้านกู่ ในปี 2417 ที่ผู้คนจากเมืองสุวรรณภูมิ มาลงหลักปักฐานตั้ง
ชุมชนยังบริเวณบ้านกู่ในปัจจุบัน และใช้กู่สันตรัตน์มาตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมืองของชุมชน ประเพณี
หรือบุญสงฆ์สันตรัตน์คงจะเริ่มต้นขึ้นมาในช่วงปี 2417 ที่ชุมชนตั้งขึ้น ประเพณีสงฆ์สันตรัตน์
สามารถแบ่งได้ 2 ช่วงคือ ประเพณีสงฆ์สันตรัตน์ช่วงแรกก่อนปี 2525 และ ประเพณีสงฆ์สันตรัตน์
หลังปี 2525 โดยยึดถือเอาตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของ
ภาครัฐ ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายดังนี้

ประเพณีสงฆ์สันตรัตน์ช่วงแรกก่อนปี 2525 ช่วงก่อนปี 2525 งานประเพณีสงฆ์สันตรัตน์
เรียกว่า บุญสงฆ์น้ำกู่สันตรัตน์ เป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นโดยชุมชน จากความเชื่อเรื่องของปู่ขุนศรี ผี
บรรพบุรุษที่คนในชุมชนบ้านกู่และชุมชนใกล้เคียงนับถือเป็นอย่างมาก โดยจะจัดงานในช่วงวันขึ้น 15
ค่ำ เดือน 5 ของทุกๆปี โดยชุมชนจะทำการเรียไรเงินภายในชุมชนและจัดกันเอง โดยรูปแบบในการ
จัดงานจะเริ่มต้นด้วยการจัดเตรียมสถานที่ ภายในกู่ก่อน 1 วัน พอถึงวันบุญสงฆ์น้ำกู่สันตรัตน์
ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญ เมื่อเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว พระสงฆ์จะนำคนในชุมชนและ

คนในชุมชนใกล้เคียง รวมไปถึงผู้คนจากพื้นที่ต่างๆทำพิธีสงฆ์สังฆกรรม เมื่อเสร็จจากสงฆ์สังฆกรรมแล้ว กลุ่มผู้ชายในชุมชนจะเดินทางไปสงฆ์สังฆกรรมน้อย และสงฆ์สังฆกรรมที่เลิงฟ้าฮ่วน(บารายโบราณ) แล้วจึงจุดบั้งไฟเสี่ยงทายบ้านเมือง ฟ้าฝน สัตว์เลี้ยงในชุมชน หากสงฆ์สังฆกรรมทั้ง 3 พื้นที่นี้แล้วจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เมื่อเสร็จจากการสงฆ์สังฆกรรมสังฆกรรมทั้ง 3 พื้นที่แล้ว คนในชุมชนจะกลับมายังพื้นที่สังฆกรรมเพื่อร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นตลอดทั้งวัน โดยกิจกรรมภายในงานก็จะมี การชนไก่ เล่นการพนัน การชมการแข่งขันมวย เป็นต้น กิจกรรมที่จัดขึ้นตลอดทั้งวันนี้เองทำให้ผู้คนจากที่ต่างๆสามารถเดินทางมาทำพิธีได้ตลอด(นายใจ ปัสติ,2564,สัมภาษณ์)

หลังจาก ปี 2525 หลังจากที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องในโอกาสที่เฉลิมฉลองที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 200 ปี ส่งผลทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลสังฆกรรมได้ทำการเข้ามาสนับสนุน ส่งเสริมด้านงบประมาณ และเป็นผู้ดำเนินการในการจัดกิจกรรมของชุมชน โดยได้ทำการเปลี่ยนชื่อจาก บุญสงฆ์สังฆกรรม เป็น ประเพณีสงฆ์สังฆกรรม เพื่อให้เป็นคำที่สามารถดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยวและเพิ่มกิจกรรมวันผู้สูงอายุ การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ภายในชุมชนตำบลสังฆกรรม การเข้ามาจัดการงานประเพณีของภาครัฐส่งผลให้ การดำเนินงานมีความรวดเร็วขึ้น แต่เดิมที่ผู้คนจากพื้นที่ต่างๆเคยเดินทางมาร่วมงานได้ตลอดทั้งวัน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลสังฆกรรมก็จัดงานขึ้นเพียงครั้งวันเท่านั้น รวมไปถึงกิจกรรมการเล่นต่างๆที่แต่เดิมชุมชนเคยจัดขึ้นก็ถูกลดลงไป โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นภาพในด้านลบก็ถูกเบียดขับออกจากงานประเพณีสงฆ์สังฆกรรม จากการเบียดขับกิจกรรมที่ชุมชนและคนในพื้นที่ต่างๆเคยทำร่วมกันนี้เอง ทำให้จำนวนผู้ที่เคยเดินทางมาร่วมงานลดน้อยลงไปจากเดิมจากที่ชุมชนเป็นคนจัดเอง

บริบทพื้นที่ศึกษากรณีกรณีปรางค์กุกุตรัง/ไม่มีโบราณสถาน(กุ)และมีประเพณี

ปรางค์กุกุตรัง ลักษณะของพื้นที่คือเป็นพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ไม่ใหญ่มาก ราว ๆ 1 ไร่ พื้นที่ด้านในประกอบไปด้วย พระพุทธรูปปูนปั้น รูปปั้นจระเข้ และศาลา 1 หลัง เป็นสถานที่ที่ไม่มีกุจริงๆ เป็นเพียงกุที่ถูกสร้างขึ้นจากจินตนาการของผู้คนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่พื้นที่นี้มีความสำคัญกับคนในชุมชนกุตรังและชุมชนในตำบลกุตรังเป็นอย่างมาก ประการแรก เป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมืองของบ้านกุตรัง และอำเภอกุตรัง โดยมีเรื่องเล่าและตำนานเกี่ยวกับที่มาของชื่อดังนี้

“ตำนานเล่าว่า กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วเจ้าเมืองท่าขออนยาง มีธิดาสาว โฉมงามพระองค์หนึ่ง เป็นที่รักและโปรดปรานของเจ้าเมืองท่ามากและธิดาสาวองค์นี้ทรงโปรดปรานจระเข้เป็นพิเศษ จนกระทั่งหาจระเข้เข้ามาเลี้ยงไว้ในสระหลวง เพื่อให้ธิดาได้หยอกล้อและเล่นเป็นเพื่อนโดยการขี่หลังตระเวนไปตามสระรอบ ๆ เมืองอยู่เสมอ ๆ อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่ธิดาเจ้าเมืองท่า หยอกล้อ

กับจระเข้ จระเข้ได้คาบนางไปกินในน้ำลึกแล้วจระเข้ตัวนั้นก็หนีไป เมื่อท่านทราบข่าวก็รู้สึกเสียพระทัยและโกรธเป็นอันมาก จึงได้ประกาศหาหมอจระเข้ให้จับจระเข้นี้ให้ได้จระเข้ตัวนั้นได้หนีมายังบึงใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านได้กลิ่นเหม็นสาบจระเข้ตัวนี้อีกมากเลยเรียกบึงแห่งนี้ว่า “บึงกุก” ปัจจุบันอยู่บริเวณทิศตะวันออกของอำเภอโกสุมพิสัย อย่างไรก็ตามจระเข้สามารถจับจระเข้ตัวนี้ได้ จึงติดตามไปเรื่อย ๆ และได้พบกับมูลของจระเข้ที่บริเวณห้วยแห่งหนึ่งปัจจุบันชาวบ้านเรียกห้วยนี้ว่า “ห้วยขี้แฉ้” แต่ก็ยังไม่พบจระเข้ตัวนั้น จนกระทั่งพวกหมอปราบสามารถตามมาทันจระเข้ ณ ที่แห่งหนึ่ง ปัจจุบันเรียกคือ “หมูบ้านทัน” อยู่ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย ถึงหมอปราบจะตามมาทันแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถฆ่าจระเข้ตัวนี้ได้ แต่การปราบจระเข้ก็ยังไม่ได้ลดความพยายามลงได้ตามที่หนองน้ำอีกแห่งหนึ่ง หมอปราบได้ไล่จระเข้ตัวนั้นจนกระทั่งล่าห้วยนั้น แปน และเรียก ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนั้นว่า “หนองแปน” จนกระทั่งปัจจุบันต่อมาพวกหมอปราบจะเข้ได้ตามมายังที่แห่งหนึ่ง แต่ก็ยังไม่พบจระเข้ตัวนั้นพบแต่รังของจระเข้ที่อยู่บริเวณกุด บริเวณที่แห่งนั้นจึงถูกเรียกว่า “กุดฮ้าง” จึงเป็นที่มาของชื่อ “บ้านกุดรัง”(นายล้วน มัชฌิมา,2564, สัมภาษณ์)

ประการที่สอง เป็นพื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนกุดรังและชุมชนรอบๆ โดยเชื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่อยู่ของเจ้าปู่ห้วยกุดรัง หากคนในชุมชนหรือชุมชนรอบๆข้างจะต้องไปสอบบรรจุข้าราชการ หรือ เกณฑ์ทหารก็จะไปบนบานกับปรางกุดรังให้สอบได้หรือไม่ติดทหาร ในทุกๆวันที่ 20 เมษายนของทุกๆปี คนในชุมชนกุดรังและตำบลกุดรังจะทำพิธีสงฆ์ โดยจะจัดการทำบุญเลี้ยงเพลพระและจัดงานรื่นเริงกันภายในชุมชน หากไม่มีการจัดงานใดๆ ก็จะปิดไม่ให้ ผู้ใดนำวัว ควายไปเลี้ยงในพื้นที่ปรางค์กุดรังเลย เพราะถือได้ว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และอาจจะทำให้สิ่งของ ต้นไม้ ได้รับความเสียหาย

ประเพณีสงฆ์ปรางค์กุดรัง ไม่มีหลักฐานระบุได้อย่างแน่ชัดว่าเกิดขึ้นในช่วงใด หรือ พ.ศ.ใด หากยึดเอาปี พุทธศักราชที่ตั้งชุมชนเหมือนอย่างเช่นงานประเพณีสงฆ์สันตรัตน์ ก็น่าจะเริ่มขึ้นในช่วงปี 2411 โดยแบ่ง ประเพณีสงฆ์กุดรังออกเป็น 2 ช่วง คือ

ก่อนปี 2538 คนในชุมชนเรียกสถานที่นี้ว่า ห้วยกุดรัง เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญกับคนในชุมชนกุดรังและคนในชุมชนใกล้เคียงเนื่องจากเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นาม “เจ้าปู่กุดรัง” ส่งผลให้ในทุกๆปี คนในชุมชนกุดรังและคนในตำบลกุดรังและตำบลใกล้เคียงมาร่วม เรียก “บุญสงฆ์ห้วยกุดรัง” เป็นประเพณีเดิมของชุมชนกุดรังและชุมชนใกล้เคียงไม่ปรากฏหลักฐานว่าประเพณีนี้เริ่มเกิดขึ้นมาเมื่อใด แต่หากนับเอาปี พ.ศ. 2411 ที่ตั้งชุมชนขึ้น ประเพณีนี้คงเริ่มทำกันมาในช่วงระยะเวลาที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีบุญสงฆ์ห้วยกุดรังในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2538 จัดขึ้นช่วงระยะเวลาหลัง

สงกรานต์หรือบุญเดือนห้า โดยจะถือเอาวันที่คนในชุมชนพร้อมไม่กำหนดวันที่แน่นอนตายตัว ตามความเชื่อของคนในชุมชนเชื่อว่าการสงฆ์หรือสงฆ์คือสงฆ์น้ำสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ ณ ห้วยกุดรัง คุ่มครองคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ให้เกิดอาเพศใดๆขึ้นกับชุมชน และยังทำเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชนกุดรังและพื้นที่ต่างๆของตำบลกุดรังและตำบลใกล้เคียงด้วย บุญสงฆ์หรือสงฆ์ถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะคนที่มาร่วมในงานประเพณีนี้ คือ คนในชุมชนบ้านกุดรังและในตำบลกุดรัง ตำบลเลิงแฝก ตำบลห้วยเตย ตำบลนาโพธิ์ และคนบางพื้นที่ของอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอบรบือ มาร่วมงานบุญสงฆ์หรือสงฆ์ด้วยเช่นกัน

ในปี พ.ศ.2537 งานประเพณีพื้นบ้านในภาคต่างๆได้กลายเป็นงานวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองในเรื่องในเรื่องการท่องเที่ยวของประเทศ (ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2549:51) บุญสงฆ์หรือสงฆ์ได้รับความเปลี่ยนแปลงจากผลซึ่งเป็นผลมาจากแผนดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน หลังจากปี 2538 องค์การบริหารส่วนตำบลกุดรังได้ทำการจัดสรรงบประมาณในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยสิ่งที่องค์การบริหารส่วนตำบลกุดรังได้ทำการเปลี่ยนแปลงกับงานบุญสงฆ์หรือสงฆ์ โดยผู้วิจัยจะกำหนดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังนี้

ประการแรกคือเปลี่ยนชื่อสถานที่จากห้วยกุดรังเป็น “ปราสาทกุดรัง” และเปลี่ยนชื่อประเพณีจากบุญสงฆ์หรือสงฆ์ เป็นประเพณีสงฆ์ปราสาทกุดรัง โดยใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นของชุมชนกุดรังมาอธิบายถึงชื่อของสถานที่ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระเจ้าหนังกัดจากเมืองท่าขอนย่างขึ้นมาทำรังอบูบริเวณห้วยกุดรังได้ทำการรังอยู่ภายในกูซึ่งอยู่ ณ บริเวณปราสาทกุดปัจจุบัน เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์และมีกูที่เป็นโบราณสถานเหมือนกับพื้นที่อื่นๆ เช่น กูบัวมาศ กูสันตรัตน์ เป็นต้น เหตุผลอีกประการหนึ่งในการเปลี่ยนชื่อสถานที่ดังกล่าวก็เพื่อให้เป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมปราสาทกุดรัง ทำให้เกิดการทำให้เส้นทางลงไปยังปราสาทกุดรัง ในปี พ.ศ. 2544 เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง

ประการที่สองคือกำหนดวันจัดการให้มีความชัดเจนเพื่อให้เกิดเป็นเทศกาล/ประเพณีที่จะถูกจัดขึ้นในทุกๆปี ทำให้ประชาชน นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวงานประเพณีดังกล่าวได้สะดวกขึ้น โดยกำหนดให้ทุกวันที่ 20 เมษายน ของทุกปี ซึ่งแต่เดิมจะจัดบุญสงฆ์หรือสงฆ์เป็นช่วงระยะเวลาหลังวันสงกรานต์จะเลือกวันตามวันที่คนในชุมชนสะดวกไม่มีวันที่ชัดเจน

ประการที่สามทำการเบียดขับสิ่งการพนัน สิ่งผิดกฎหมายต่างๆออกไปจากงานประเพณี กล่าวคือก่อนปี พ.ศ. 2538 การจัดงานประเพณีบุญสงฆ์หรือสงฆ์ เมื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและสงฆ์น้ำเรียบร้อยแล้ว จะมีการเล่นไฮโล แข่งไก่ชน และสิ่งผิดกฎหมายต่างๆ ทำให้คนในพื้นที่อื่นๆที่มาร่วมงานประเพณีได้ร่วมเล่นการพนันเสียงโชค ผลจากการที่มีผู้มาเล่นการพนันในงานประเพณีนี้เอง ทำให้คนในชุมชนนำสินค้า เกิดรายได้ในช่วงวันสงฆ์หรือสงฆ์ แต่เมื่อองค์การบริหารส่วนตำบลกุดรังได้ทำการฟื้นฟู เทศกาลบุญสงฆ์หรือสงฆ์ให้กลายเป็นประเพณีสงฆ์ปราสาทกุดรัง ส่งผลให้สิ่งเหล่านี้ถูก

กำจัดออกไปจากงานประเพณีเป็นการลบภาพลักษณ์ด้านลบเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่สวยงาม ผลของการเบียดขับดังกล่าวนี้เอง ส่งผลให้ผู้คนจากตำบลเลิงแฝก นาโพธิ์ ห้วยเตย และคนในบางพื้นที่ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย และบรือลดการเข้าร่วมงานประเพณีสงกรานต์ปราสาทค์กูตรังเหลือเพียงคนในพื้นที่ 16 หมู่บ้านในตำบลกูตรังและคนในตำบลห้วยเตยบางพื้นที่เท่านั้น

บริบทพื้นที่ศึกษากรณีกรณีหมู่บ้านโนน/ไม่มีกูสร้างขึ้นมาใหม่ยังไม่มีประเพณีใหม่

หมู่บ้านโนน ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดบ้านโนน เป็นอาคาร 4 เหลี่ยมผืนผ้า กว้างราว 3 เมตร ยาวราว 4-6 เมตร เป็นกูที่ไม่มีอยู่จริง และไม่ปรากฏหลักฐานใดๆเกิดกับหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับกูแห่งนี้เลย โดยได้รับการสร้างขึ้นใหม่ในช่วงปี 2558 ด้านในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และหลักบ้านของชุมชนบ้านโนน หมู่บ้านโนน เป็นอาคารที่สร้างเลียนแบบกูบ้านแดง ตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยจุดประสงค์ของการสร้างอาคารหรือกูของชุมชนบ้านโนนนั้น คือ ประการแรกต้องการสร้างบิวดขึ้นมาใหม่ เนื่องจากบิวดเดิมที่เป็นไม้ถูกปลวก กัดกินจนได้รับความเสียหาย เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนกับคนในชุมชนจึงได้ประชุมกันเพื่อหาทางแก้ไข โดยได้ไปดูแบบในการก่อสร้างมาจากกูบ้านแดงและกูในพื้นที่ใกล้เคียง จึงได้หาทุนในการสร้างกูใหม่แห่งนี้ขึ้น ประการที่สองคือต้องการสร้างแหล่งท่องเที่ยว เหมือนกูบ้านแดง เนื่องจากใกล้กับพื้นที่บ้านโนนมีการสร้างพระธาตุฮ่อมแสงขึ้น เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของตำบลขามป้อม (จ.อ.บุญเลิศ วรรณศรี, 2564, สัมภาษณ์) อย่างที่ผู้วิจัยได้กล่าวแล้วข้างต้น แต่เดิมชุมชนบ้านโนน มีความเชื่อเรื่องปลา ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิม ราว ปี 2484 ยาคูชาดา ได้นำเอาปลาผามาเลี้ยง ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องปลาขึ้นมา แต่หลังจากที่ความเชื่อเรื่องปลาถูกลดบทบาทลง ผู้วิจัยตั้งข้อสมมุติฐานว่า ชุมชนบ้านโนนอาจจะตั้งการสร้างสิ่งที่ยึดโยงคนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ผนวกกันกระแสการท่องเที่ยวจากประเพณีบุญสงกรานต์ที่เกิดขึ้นในชุมชนรอบๆบ้านโนน อาจจะเป็นตัวจุดประกายให้ชุมชนบ้านโนน สร้างกู หรือ อาคารที่เลียนแบบกูบ้านแดงขึ้น เพราะเป็นสถานที่สำคัญในชุมชน และ สถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวยังบ้านโนนเช่นกัน

หมู่บ้านโนนยังไม่มีประเพณีสงกรานต์ เหมือนยังกูสันตริตันและปราสาทค์กูตรัง แต่ในพื้นที่เดิมก่อนการสร้างกูชุมชนจะมีการทำบุญในช่วงบุญเดือน 7 หรือบุญข้าฮ่อ เมื่อสร้างกูขึ้นแทนที่บิวดที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เดิมของชุมชน คนในชุมชนก็ยังคงยึดรูปแบบแผนนั้นปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่จำนวนของคนที่ปฏิบัติประเพณีดั้งเดิมนี้น้อยลงไปเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยทำให้ คนในชุมชนมีความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม ดังกล่าวลดน้อยลงไป

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางและขออภิปรายข้อมูลสรุปจาก ตารางดังต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบ บริบทพื้นที่ในการศึกษาและประเพณีสรงกู่ ของทั้ง 3 พื้นที่ ที่ผู้วิจัยเลือกในการศึกษา

รายละเอียด	กู่สันตรัตน์	ปราสาทกู่กุดรัง	กู่บ้านโนน
สถานภาพ	เป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18	ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดี เป็นกู่ในจินตนาการ	บึงวัด(เสาชธาตุ)
พื้นฐานความเชื่อในอดีต	เป็นสถานที่สถิตของปู่ขุนศรี ผีบรรพบุรุษจากเมืองสุวรรณภูมิ	เป็นที่สถิตของเจ้าปู่กุดรัง	บึงวัด(เสาชธาตุ) (ศูนย์กลางทางความเชื่อของชุมชนบ้านโนน)
ชื่อบุญหรืองานประเพณี	บุญสรงน้ำกู่สันตรัตน์	บุญสรงน้ำห้วยกุดรัง	บุญเดือน 7 (บุญข้าชะ)
วันเวลาในการจัด	15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกๆปี	หลังสงกรานต์ โดยจะถือเอาวันที่ชุมชนพร้อม	บุญเดือน 7
งบประมาณดำเนินงาน	ชุมชน	ชุมชน	ชุมชน
รูปแบบพิธีกรรม	ทำบุญ/สรงน้ำกู่/แห่กั๊บกั๊ก/จุดบั้งไฟเสี่ยงทาย/สรงน้ำกู่/น้อย เลิงฟ้าฮ่วม/กิจกรรมการเล่นต่างๆ	ทำบุญเลี้ยงเพลพระ/ ก่อประทาย/สรงน้ำประทาย/กิจกรรมการเล่น	ทำบุญ/สวดเสาชธาตุ
ผู้เข้าร่วม	คนในพื้นที่ตำบลกู่สันตรัตน์ และพื้นที่ใกล้เคียง คนจากบางพื้นที่ของอำเภอยางสีสุราช พยัคฆภูมิพิสัย รวมไปถึงคนจากอำเภอปทุมรัตน์	คนในชุมชนตำบลกุดรัง ห้วยเตย นาโพธิ์ เลิงแฝก คนจากบางพื้นที่ของอำเภอบรบือ และโกสุมพิสัย	คนในชุมชนบ้านโนน ทั้ง 5 ชุมชน

	จังหวัดร้อยเอ็ด		
ความเปลี่ยนแปลง	ปี 2525 ภาครัฐเข้ามาสนับสนุน	ปี 2538 ภาครัฐเข้ามาสนับสนุน	ปี 2558 สร้างกุใหม่ แทน ป้อวัด โดยชุมชน
ผลของความ เปลี่ยนแปลง ด้านพื้นที่	ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้าน พื้นที่	เปลี่ยนชื่อสถานที่จาก ห้วยกุดรังเป็น “ปรางค์กู่ กุดรัง” การสร้างเส้นทาง คอนกรีตไปยังกู่	หมู่บ้านโนน/กู่วัดบ้านโนน
ผลของความ เปลี่ยนแปลง ด้าน พิธีกรรม	รูปแบบการจัดงานที่ชัดเจน ขึ้น เพิ่มจัดกิจกรรมวันผู้สูงอายุ	รูปแบบการจัดงานที่ ชัดเจนขึ้น เพิ่มจัดกิจกรรมวันผู้สูง วัย กำหนดวันใหม่เป็นวันที่ 20 เมษายน ของทุกๆปี	ไม่เปลี่ยนแปลง
ผลของความ เปลี่ยนแปลง ด้าน ผู้เข้าร่วมงาน	คนในชุมชนและตำบลกู่สันต รัตน์	คนในชุมชนและตำบล กุดรังรวมไปถึงตำบล ห้วยเตยบางชุมชน	ชุมชนบ้านโนน 3 ชุมชน หมู่ 4,12,15

จากตารางสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ ทั้ง 3 พื้นที่ในการศึกษาของผู้วิจัย ความคล้ายคลึงกัน
 อย่างไม่หนึ่งของทั้ง 3 พื้นที่ ทั้งพื้นที่ที่มีโบราณสถานและมีประเพณี, ไม่มีโบราณสถานแต่มีประเพณี
 ,และพื้นที่สร้างกุขึ้นมาใหม่นั้น ทั้งสามพื้นที่มีความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ทำให้เกิดพิธีกรรมเกิดขึ้นภายใน
 ชุมชน เกิดจากความเชื่อในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยจุดประสงค์ของพิธีกรรมของทั้งสาม
 พื้นที่ก็เพื่อเป็นการขอให้ชุมชนแคล้วคลาดจากอันตรายที่จะเกิดแก่ชุมชน ยกเว้นความเชื่อของชุมชน
 บ้านโนน ที่ไม่ความเกี่ยวข้องกัพิธีกรรมในการเสี่ยงทายเพื่อขอฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล อย่างเช่น
 พื้นที่ กู่สันตรัตน์และพื้นที่ปรางค์กู่กุดรัง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของทั้งสามพื้นที่เป็นผลมาจาก
 นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐ โดยที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ สองพื้นที่ คือกู่สันตรัตน์และ
 ปรางค์กู่กุดรัง ที่เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ สำหรับหมู่บ้านโนน คงได้รับผลกระทบในส่วนของ
 การประดิษฐ์สร้างโบราณสถานขึ้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เห็นได้ชัดที่สุดคือความเปลี่ยนแปลงด้านผู้คน
 จากการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีพิธีกรรม และกิจกรรม ทำให้ผู้คนลดลง หลังจากที่ภาครัฐเข้ามามี
 ส่วนร่วมในการจัดงาน

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม ศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อสถานที่และศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงกรานต์ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัย ความมุ่งหมายของการวิจัย สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ตามลำดับดังนี้

ความมุ่งหมายของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม ศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนี้อย่างไร และศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงกรานต์

สรุปผล

ผลการศึกษาเรื่อง ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

ประเด็น ประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาพื้นที่ ทั้ง 3 ชุมชน สามารถสรุปประวัติและพัฒนาการของประเพณี โดยแบ่ง ได้ดังนี้

ประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์สันตรัตน์

ประเพณีสงกรานต์สันตรัตน์ หรือ บุญสงกรานต์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเมื่อชุมชนในวัฒนธรรมลาว ย้ายมาตั้งชุมชน บุญดังกล่าวนี้ถูกทำขึ้นเพื่อเป็นการเคารพต่อปู่ขุนศรีฝิบรรพบุรุษของชุมชนบ้านกู่และชุมชนใกล้เคียง ตามคำบอกเล่าของคนในชุมชนว่าบุญสงกรานต์ทำมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษเมื่อครั้งตั้งชุมชนบ้านกู่บ้านโนนในปี พ.ศ. 2417 โดยได้กำหนดให้ ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปีเป็นจัดงานสงกรานต์ ในช่วง ปี 2417 – 2540 ชุมชนจัดบุญสงกรานต์กันเอง โดยความร่วมมือของชุมชนในการออกทุนทรัพย์ จัดสถานที่ ช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมาประเทศไทย เริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้แต่ละพื้นที่ในประเทศไทย มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนของตนมาสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อจะเป็นการ

ดึงดูดนักท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงของบุญสงฆ์สันตรัตน์เริ่มเกิดขึ้นในช่วง ทศวรรษที่ 2540 เพราะองค์การส่วนท้องถิ่นได้นำเอาบุญสงฆ์ นำไปรวมกับบุญสงกรานต์(งานรดน้ำดำหัว+วันผู้สูงอายุ) ส่งผลให้บุญสงฆ์เปลี่ยนชื่อเป็นประเพณีสงฆ์สันตรัตน์ การที่ภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนร่วมจัดบุญประเพณีดังกล่าว ส่งผลให้ รูปแบบบางอย่างได้มีการปรับเปลี่ยนไป เช่น ระยะเวลา แต่เดิมจัด 1 วัน 1 คืนก็เปลี่ยนมาเป็นจัดเพียง 1 วัน ส่งผลให้กลุ่มคนจากพื้นที่อื่นๆ ที่เมื่อก่อนเคยเดิมทางมาร่วมงาน มาไม่ทัน ทำให้ภาพของผู้คนจากต่างที่ต่างถิ่น ที่มีความศรัทธาต่อปู่ขุนศรีเลือนลางหายไป จากเดิมที่เคยเป็นบุญใหญ่ของชุมชนที่คนทั่วไปรู้จักก็เริ่มเปลี่ยนเป็นประเพณีที่ทำกันเพียงในชุมชนและชุมชนรอบๆข้างเท่านั้น

ประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงฆ์ปรารงค์กุดรัง

ก่อนการเข้ามาสนับสนุน บุญสงฆ์ปรารงค์กุดรัง ของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล กุดรัง บุญประเพณีนี้เป็นบุญที่ชุมชนจัดขึ้นในทุกๆหลังจากที่บุญสงกรานต์จบลบลง โดยเมื่อก่อนชาวบ้าน กุดรังและคนในชุมชนใกล้เคียงเรียกบุญสงฆ์น้ำปู่ห้วยกุดรัง ชื่อ ปรารงค์กุดมาเรียกสมัยหลัง บุญประเพณีนี้จะเป็นการนิมนต์พระมาฉันอาหารเพล ที่ปรารงค์กุดรัง แล้วก็มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อเสร็จพิธีกรรมทั้งหมดแล้ว คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็จะมีกิจกรรมต่างๆร่วมกัน เช่น การเล่นโฮล การเล่นไพ่ การแข่งไก่ชน อยู่ ณ บริเวณปรารงค์กุด ส่วนมากนิยมจัดกิจกรรมบุญสงฆ์ให้เสร็จในวันเดียว หลังจากนั้นก็จะปิดปรารงค์กุดไม่ให้ ผู้ใดนำวัวหรือควายเข้าไปเลี้ยงแต่อย่างใด

หลังจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด เริ่มมีการนำวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ที่เป็นทุนเดิมของวัฒนธรรมแต่ละจังหวัดมาสร้างสรรค์เพื่อที่จะเป็นจุดของของแต่ละท้องถิ่น ที่ห้วยกุดรัง ก็ได้รับการส่งเสริมจาก ภาครัฐด้วยเช่นกัน คือ ราวทศวรรษที่ 2530 หลังจากที่มีการสร้างองค์การบริหารส่วนตำบลกุดรังขึ้นใหม่ จากแต่เดิมอยู่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์วิจัยแต่ว่านายกในช่วงนั้นไม่เห็นด้วยจึงทำให้ย้ายเอา อ.บ.ต.มาสร้างอยู่ริมถนนในพื้นที่ของบ้านหนองบัวในปัจจุบันแทนเพราะเห็นว่าน่าจะสะดวกสบายในการติดตามทางราชการมากกว่า ทำให้ อบต.กุดรังได้เข้ามาส่งเสริมประเพณีที่มีมาแต่เดิม จากเดิมชื่อว่า การทำบุญประเพณีสงฆ์น้ำปู่ห้วยกุดรัง กลายมาเป็นประเพณีใหม่ คือ ประเพณีสงฆ์ และเรียกชื่อ ห้วยกุดรังใหม่ เป็นปรารงค์กุดรัง โดยอ้างอิงมาจากตำนานการสร้างรัง(รัง)ของจระเข้ดังได้กล่าวไว้แล้ว พร้อมกันนี้ยังกำหนดวันให้ชุมชนทำประเพณีสงฆ์ปรารงค์ในวันที่ 20 เมษายน ของทุกๆ ปี

ประวัติและพัฒนาการของประเพณีสร้างกุ๋บ้านโนน

กุ๋บ้านโนน เป็นกุ๋/อาคารที่สร้างขึ้นใหม่ สืบเนื่องมาจากการที่ชุมชนบ้านโนน มีความคิดริเริ่มต้องการสร้างหลักบิ๊วัด สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ โดยการสร้างเลียนแบบมาจาก กุ๋บ้านแดง เพื่อที่ 1.ต้องการสร้างบิ๊วัดซึ่งแต่เดิมเคยเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ 2.ชุมชนต้องการสร้างสถานที่ เพื่อที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและมีประเพณีโดยการเลียนแบบกุ๋บ้านแดง ทำให้ในช่วงทศวรรษที่ 2550 ทางวัดบ้านโนน และ ชุมชนบ้านโนนเริ่มสร้างอาคารที่เลียนแบบ กุ๋บ้านแดง และได้นำพระพุทธรูปองค์สำคัญและหลักบิ๊บ้านวัด ที่แต่เดิมเคยฝังอยู่บริเวณสร้างกุ๋ นำขึ้นมาแล้วสร้างกุ๋ใหม่ที่บิ๊ลงบริเวณเดิม เพราะฉะนั้น ณ ขณะนี้ผู้วิจัยทำการศึกษา ยังไม่มีประเพณีสร้างน้ำกุ๋โดยตรงแต่จะเป็นงานสงกรานต์และนิมนต์หลวงปู่แก่นจันทร์ออกมาให้คนได้กราบไหว้เท่าเพียงเท่านั้น

จากการศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีสร้างกุ๋ในจังหวัดมหาสารคาม ของพื้นที่การศึกษาทั้ง 3 ชุมชน ผู้วิจัยสามารถแบ่งออก 2 ชุมชนซึ่งมีความผูกพันกับประเพณีเดิม และ 1 ชุมชนที่พยายามสร้างสรรค์ประเพณีจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เดิมของชุมชน สำหรับ 2 ชุมชนแรกนั้น คือ ชุมชนบ้านกุ๋ และ ชุมชนบ้านกุดรัง จุดเริ่มต้นของบุญสร้างกุ๋คือการทำบุญสร้างน้ำในบุญเดือน 5 หรือ บุญสงกรานต์เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผี หรือวิญญาณของบรรพบุรุษ แต่เมื่อเกิดเริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในช่วงทศวรรษที่ 2530 – 2540 ทำให้องค์การปกครองท้องถิ่นหยิบเอาบุญดั้งเดิมของชุมชนขึ้นมาสร้างสรรค์ใหม่ โดยใช้คำว่า ประเพณี แทนคำว่าบุญ เพื่อให้ดูน่าสนใจกับนักท่องเที่ยว ส่วนพื้นที่บ้านโนน ได้มีการสร้างกุ๋วัดบ้านโนน ขึ้นเพื่อต้องการมีแหล่งท่องเที่ยวและประเพณี โดยใช้แบบอย่างมาจากกุ๋บ้านแดง แต่กุ๋แห่งนี้ไม่มีเรื่องของ ผี หรือเจ้าปู่ แต่เป็นที่ประดิษฐาน หลวงพ่อแก่นจันทร์ พระพุทธรูปของวัดบ้านโนนเท่านั้น ณ ขณะนี้ผู้วิจัยทำการศึกษา ชุมชนบ้านโนนยังไม่มีประเพณีสร้างกุ๋ มีแต่เพื่อการจัดงานรดน้ำและอัญเชิญพระแก่นจันทร์ออกมาจากกุ๋ให้คนได้กราบไหว้ยังไม่มีการสร้างประเพณีขึ้นในชุมชน

ประเด็น ศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆกุ๋ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่นั้นอย่างไร

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าผู้คนมีความทรงจำร่วมต่อสถานที่ ทั้ง กุ๋สันตรัตน์ ปรารงค์กุ๋กุดรัง และกุ๋วัดบ้านโนน ประการแรกเป็นศูนย์กลางด้านความเชื่อเนื่องจากคนในท้องถิ่นทั้งสามท้องถิ่นเชื่อว่าสถานที่ทั้ง 3 เป็นที่สถิตของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ คือ ผี/สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน เช่น กุ๋สันตรัตน์เป็นที่อยู่ของปู่ขุนศรี ปรารงค์กุ๋กุดรังเป็นที่อยู่ของเจ้าปู่ห้วยกุดรัง และ กุ๋วัดบ้านโนนเป็นที่

ประดิษฐานพระแก่นจันทน์พระพุทธรูปสำคัญของชุมชนบ้านโนน ประการที่สองเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน กล่าวคือ กู่สันตรัตน์ เป็นสถานที่แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของผู้คนในดินแดนบริเวณตั้งชุมชนในปัจจุบันและเป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนบ้านกู่ด้วย, ปรารงค์กู่คูดรง คือสถานที่ซึ่งอธิบายชื่อบ้านนามเมืองบ้านกู่ดรงและอำเภอกู่ดรง, กู่วัดบ้านโนนคือสถานที่เก็บรักษาปิวัดอันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน จะเห็นได้ว่าสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความทรงจำที่ผู้คนมีต่อสถานที่ ทั้ง 3 พื้นที่ทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาแล้วเกิดจาก ตำนาน เรื่องเล่าและความเชื่อที่ชุมชนมีส่วนร่วมและสร้างขึ้นมาเพื่อที่จะอธิบายความสำคัญของพื้นที่กู่/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนของตน

ประเด็น กระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงกรานต์ จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยพบว่านับตั้งแต่ช่วง ปี พ.ศ. 2520 กระแสการท่องเที่ยวในโลกได้ทวีบทบาทมากขึ้น ประเทศไทยได้รับอิทธิพลดังกล่าวเช่นกัน มีชาวต่างชาติเริ่มเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งทำรายได้มหาศาลให้กับประเทศ รัฐบาลได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยให้สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) วางแผนการท่องเที่ยวในภาคต่างๆ สำหรับภาคอีสานนอกจากสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติและแหล่งโบราณสถานที่มีปรากฏ ได้มีความพยายามสร้างการท่องเที่ยวขึ้นโดยใช้วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น จังหวัดต่างๆในภาคอีสานได้แสดงความเป็น “เจ้าของ” ในประเพณีซึ่งปรากฏอยู่โดยทั่วไปและบางกรณีได้ประดิษฐ์และสร้าง “เทศกาล” ขึ้นเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ ส่งผลให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดงานประเพณีของชุมชน โดยได้จัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานและเพิ่มกิจกรรมวันครอบครัวและวันผู้สูงอายุในงานบุญสงกรานต์ กู่สันตรัตน์และปรารงค์กู่คูดรง เป็นพื้นที่ที่ภาครัฐได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดงานประเพณีของชุมชน ในขณะที่กู่บ้านโนนทางชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองไม่ได้เกี่ยวกับภาครัฐเลยแต่อย่างไร

อภิปรายผล

จากการวิจัย ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม จะอภิปรายผลตามความมุ่งหมายการวิจัย โดยมีประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมาย ที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม

ประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า ประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ในจังหวัดมหาสารคาม ของพื้นที่ การศึกษาทั้ง 3 ชุมชน สามารถ

แบ่งออก 2 กลุ่ม คือ 1. 2 ชุมชนซึ่งมีความผูกพันกับประเพณีเดิม และ 2. คือ 1 ชุมชนที่พยายามสร้างสรรค์ประเพณีจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เดิมของชุมชน สำหรับ 2 ชุมชนแรกนั้น คือ ชุมชนบ้านกู่ และ ชุมชนบ้านกุดรัง จุดเริ่มต้นของบุญสงกรานต์คือการทำบุญสงกรานต์ในบุญเดือน 5 หรือบุญสงกรานต์เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผี หรือวิญญาณของบรรพบุรุษ แต่เมื่อเกิดเริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในช่วงทศวรรษที่ 2530 – 2540 ทำให้องค์การปกครองท้องถิ่นหยิบเอาบุญดั้งเดิมของชุมชนขึ้นมาสร้างสรรค์ใหม่ โดยใช้คำว่า ประเพณี แทนคำว่าบุญ เพื่อให้ดูน่าสนใจกับนักท่องเที่ยว ส่วนพื้นที่บ้านโนน ได้มีการสร้างกู่วัดบ้านโนน ขึ้นเพื่อต้องการมีแหล่งท่องเที่ยวและประเพณี โดยใช้แบบอย่างมาจากกู่บ้านแดง กู่แห่งนี้ไม่มีเรื่องของ ผี หรือเจ้าปู่ แต่เป็นที่ประดิษฐาน หลวงพ่อแก่นจันทน์ พระพุทธรูปของวัดบ้านโนนเท่านั้น ณ ขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษา ชุมชนบ้านโนนยังไม่มีประเพณีสงกรานต์ มีแต่เพื่อการจัดงานรดน้ำและอัญเชิญพระแก่นจันทน์ออกมาจากกู่ให้คนได้กราบไหว้ ยังไม่มีการสร้างประเพณีขึ้นในชุมชน

ผลของการศึกษาสอดคล้องกับงานเขียนของพระแพททอง แก้วทองมีและคณะ(แพททอง แก้วทองมี, 2561) ศึกษาพบว่า งานประเพณีสงกรานต์ของตำบลบัวมาศนั้นเป็นงานประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากเพราะเป็นงานประเพณีที่ทำเพื่อเป็นการขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ในอดีตงานประเพณีงานประเพณีจะจัดกันอย่างง่าย ๆ กล่าวคือชาวบ้านไปทำพิธี มีการสงฆ์ พระสงฆ์แล้วมีการรดน้ำดำหัวจากนั้นก็เล่นน้ำกัน หลังจากทีกรมศิลปากรเข้ามาบูรณะชาวบ้านได้มีการจัดงานประเพณีให้ใหญ่โตขึ้นมีการจำลองรูปเคารพพระนารายณ์มา มีการเชิญพราหมณ์เข้ามาร่วมในขบวนแห่การ จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่าคนในชุมชนต้องการที่จะสร้างตัวตนของตนเองขึ้นโดยผ่านการประดิษฐ์ประเพณีสงกรานต์ให้มีความยิ่งใหญ่ขึ้นไปจากเดิม เป็นการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ของคนในชุมชนหลังจากทีกรมศิลปากรได้เข้ามาบูรณะ

และยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ ปฐม หงษ์สุวรรณ(ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560) ศึกษาพบว่า ประเพณีประดิษฐ์คือการหยิบยกหรือการดัดแปลงเอาประเพณีที่เป็นประเพณีจารีตหรือประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มคนที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงโดยผู้วิจัยได้ยกกรณีศึกษาทั้งหมด 7 จังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง ผลของการศึกษาของปฐม หงษ์สุวรรณทำให้ทราบว่าผลของการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการท่องเที่ยวทำให้จังหวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหยิบยก ดัดแปลง และสร้างวาทกรรมให้กับประเพณีที่เป็นของชนพื้นเมืองขึ้นมาเพื่อเป็นจุดขาย สำหรับการท่องเที่ยวตามนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศ ส่งผลให้กลุ่มจังหวัดตัวอย่างในลุ่มน้ำโขงได้คิดและดัดแปลงประเพณีที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มคนชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆขึ้นมาเพื่อที่จะเป็นจุดขายสำหรับนโยบายการท่องเที่ยวและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับประเพณีของคนดั้งเดิม

ความมุ่งหมาย ที่ 2. เพื่อศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆกู่ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนั้นอย่างไร

ศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆกู่ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนั้นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า ผู้คนมีความทรงจำร่วมต่อสถานที่ ทั้ง กู่สันตรัตน์ ปรากฏ์กู่กูตรัง และกู่วัดบ้านโนน ประการแรกเป็นศูนย์กลางด้านความเชื่อเนื่องจากคนในท้องถิ่นทั้งสามท้องถิ่นเชื่อว่าสถานที่ทั้ง 3 เป็นที่สถิตของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ คือ ผี/สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน เช่นกู่สันตรัตน์เป็นที่อยู่ของปู่ขุนศรี ปรากฏ์กู่กูตรังเป็นที่อยู่ของปู่ห้วยกูตรัง และ กู่วัดบ้านโนนเป็นที่ประดิษฐานพระแก่นจันทน์พระพุทธรูปสำคัญของชุมชนบ้านโนน ประการที่สองเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน กล่าวคือ กู่สันตรัตน์ เป็นสถานที่แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของผู้คนในดินแดนบริเวณตั้งชุมชนในปัจจุบันและเป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนบ้านกู่ด้วย, ปรากฏ์กู่กูตรัง คือสถานที่ซึ่งอธิบายชื่อบ้านนามเมืองบ้านกูตรังและอำเภอกูตรัง, กู่วัดบ้านโนนคือสถานที่เก็บรักษาปี่วัดอันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน จะเห็นได้ว่าสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความทรงจำที่ผู้คนมีต่อสถานที่ ทั้ง 3 พื้นที่ทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาแล้วเกิดจาก ตำนาน เรื่องเล่าและความเชื่อที่ชุมชนมีส่วนร่วมกันและสร้างขึ้นมาเพื่อที่จะอธิบายความสำคัญของพื้นที่กู่/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนของตน

ผลของการศึกษาสอดคล้องกับงานเขียนของ อนุชิต สิงห์สุวรรณ(อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2551) ศึกษาพบว่า เรื่องราวความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับกู่เป็นตำนานที่เล่าขานได้อย่างไม่มีวันจบสิ้นถึงแม้ว่าโบราณสถานแห่งนี้จะถูกสร้างขึ้นมานานเกือบพันปีแต่ก็ยังมีผู้คนแวะเวียนเข้ามาใช้ประโยชน์ตามกาลเวลานั้นแสดงให้เห็นว่าปราสาทหินไม่ได้ทำแต่เพียงกองอิฐเปล่าประโยชน์แต่เป็นเสมือนกันสถานที่ที่จะรอให้คนมีเติมเต็มเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ผลของการเขียนประวัติศาสตร์และคำว่าโบราณสถานทำให้เรื่องราวของคนถูกบดบังจากคำเรียกอย่างเป็นทางการเช่นนี้จึงทำให้ไม่สามารถที่จะนำเรื่องราวของคนในชุมชนเหล่านั้นมาสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนได้

และยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ อังกรู หงษ์ศณานุเคราะห์ (อังกรู หงษ์ศณานุเคราะห์, 2560) ศึกษาพบว่า การเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยยังบ้านห้วยกบของกลุ่มคนหลายช่วงนั้นอาจจะความหมายของบ้านห้วยกบนั้นมีความแตกต่างกันออกไปเพราะบางกลุ่มอาจจะเดินทางมาจากหมู่บ้านที่มีความทรงจำที่ดีกว่าเมื่อมาอยู่บ้านห้วยกบที่มีความเจริญหรือความสะดวกสบายไม่เท่ากับถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมชุดความทรงจำที่ให้ความหมายต่อบ้านห้วยกบก็จะเป็นชุดความทรงจำอีกชุดหนึ่งหรือกลุ่มคนที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อนภัยของสงครามก็จะเป็นการให้ความหมายของความทรงจำเกี่ยวกับบ้านห้วยกบอีกชุดหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าคนที่คนในหมู่บ้านจะให้ความหมายต่อบ้านนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึกแต่ถึงอย่างไรก็ตาม ณ ปัจจุบัน บ้านห้วยกบก็

คงเป็นพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนแหล่งรวมความทรงจำของพวกเขาเพราะความทรงจำที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มีจุดเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ที่พวกเขามีต่อบ้านห้วยกบนั้นเอง

และยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับความทรงจำร่วมของ Paul Connerton (1995) How Society Remember (เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช, 2557) ประสบของเราในปัจจุบันนั้นขึ้นอย่างมากกับความรู้เกี่ยวกับอดีตของเราหมายความว่าเรามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันโดยการที่เราเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือวัตถุในอดีต อย่างไรก็ตามทัศนคติของเขานั้น อดีตดังกล่าวหาใช่อดีตที่เป็นความจริงในเชิงวัตถุวิสัย(Objective) แต่ทว่าเป็นเหตุการณ์หรือวัตถุแห่งอดีตที่เราสร้างมันขึ้นมาในปัจจุบัน ซึ่งตรงนี้มีนัยความหมายคล้ายคลึงกับที่ Halbwachs กล่าวว่าความรู้เกี่ยวกับอดีตนั้นเป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เราดำรงอยู่ในปัจจุบัน ตรงนี้จึงความหมายว่าปรากฏการณ์สองด้านอดีตและปัจจุบันที่ไม่สามารถแยกแวกจากกันได้และทั้งคู่กำหนดซึ่งกันและกันหรือมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน Connerton ได้เสนอต่อไปว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะแง่มุมของความสัมพันธ์ทางการเมืองภายในสังคมด้วยนั่นก็คือการที่คนในสังคมมีจิตสำนึกหรือความทรงจำเกี่ยวกับอดีตร่วมกันนั้น ผลที่เกิดขึ้นก็คือความทรงจำดังกล่าวได้มีส่วนเข้ามากำหนดระเบียบทางสังคม (Social Order) ของสังคมที่มีความทรงจำร่วมกันดังกล่าวด้วย อย่างไรก็ตาม Connerton ได้ตั้งคำถามขึ้นมาว่าในสังคมหนึ่งๆ นั้นคนแต่ละรุ่นชน(Generation)ต่างมีความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่แตกต่างกัน (ตัวอย่างก็ดังเช่น คนที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นรุ่นชนที่มีความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวไม่เหมือนกับรุ่นชนที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ ปี 2553 หรือ รุ่นชนที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในทั้งสองเหตุการณ์ ต่างก็มีความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวแตกต่างกันออกไป)เมื่อเป็นดังนั้น ระเบียบร่วมกันของสังคมโดยรวมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ความมุ่งหมาย ที่ 3. เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณี
สรงกู่

เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสรงกู่ ผลการศึกษาว่า กระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสรงกู่ คือ การที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของกู่สันตร์ตันและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกุดรังมีแผนพัฒนาที่ส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นให้ประเพณีดังกล่าวเป็นงานประเพณีที่รองรับนักท่องเที่ยว โดยสิ่งที่ภาครัฐทำคือการเข้ามาสนับสนุนงานประเพณีของชุมชนด้านงบประมาณ และการจัดงานประเพณีให้มีแบบแผนและมีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวเป็นไปตามนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว(วิภาวดี พุทธิพันธุ์, 2565) มีหลักการดำเนินการที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

2. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น

3. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

4. เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยรอบทั้งด้านการตลาด การลงทุน และการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

5. บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวรวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2566-2570) ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)(กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

การท่องเที่ยวของประเทศจะเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว จะต้องมีการพัฒนาบนพื้นฐานของความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภาคการผลิตและธุรกิจในการท่องเที่ยวมีการเติบโตอย่างยั่งยืน มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว พร้อมการบริหารจัดการจำนวนนักท่องเที่ยวและการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การปล่อยมลพิษของเสีย และภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การท่องเที่ยวไทยสามารถต่อยอดและสร้างคุณค่าจากทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม เอกลักษณ์ความเป็นไทย และแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน โดยมีเป้าประสงค์ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวของไทยมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดการกระจุกตัวในแหล่งท่องเที่ยว

2. วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และเอกลักษณ์ความเป็นไทยคงอยู่ในสังคมสืบต่อไป พร้อมทั้งมีการต่อยอดเพิ่มมูลค่าด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบอย่างสร้างสรรค์

3. การท่องเที่ยวไทยมีการบริหารจัดการเพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ รวมถึงการกำจัดของเสียและลดมลพิษ เพื่อคงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

4. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชนของประเทศไทยมาตรฐานความยั่งยืนระดับสากล

ผู้วิจัยมองว่า การศึกษาความทรงจำร่วมของผู้คนเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง สำคัญอย่างไร มีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นบ้างในมิติเวลาต่างๆ ความทรงจำเหล่านั้นจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ชะลอความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับสถานที่บางแห่งที่จะเกิดการรื้อถอน หรือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการต่อรอง หรือ สยบปัญหา ต่างๆที่จะเกิดขึ้นทั้งกับคนในท้องถิ่นด้วยกัน หรือคนในท้องถิ่นกับส่วนราชการ หรือส่วนราชการกับส่วนราชการ ปัจจุบันผู้วิจัยพบว่า หากไปสำรวจในชุมชนเรื่องราวที่ชุมชนเล่าหรือบอกกับผู้วิจัยเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆที่มีความสำคัญทางโบราณคดี คนในชุมชนจะเล่าแบบชุดความรู้แบบราชการ ไม่กล้าเล่าเรื่องราวแบบชุมชน ในอนาคตหากไม่มีการทำการศึกษาไว้เรื่องราวเหล่านี้จะถูกลบจากความทรงจำของผู้คนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นที่ต้องการเสนอแนะไว้สำหรับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป คือ ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ยังมีโบราณสถาน ทั้งที่อยู่ในวัฒนธรรมเขมร วัฒนธรรมลาว รวมไปถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ในวิถีชีวิตของคนจังหวัดมหาสารคาม อีกจำนวนมาก หากมีการค้นคว้าศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับความทรงจำร่วม หรือ หน่วยงานที่เห็นความสำคัญของเรื่องราวความทรงจำร่วม อยากให้มีการศึกษาเรื่องราวความทรงจำร่วมดังกล่าวเก็บไว้ เพื่อจะเป็นการรวบรวมเรื่องราวส่วนหนึ่งของผู้คน และในอนาคตอาจจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองผลประโยชน์ของคนในชุมชน

2. ตำนาน เรื่องเล่า และความทรงจำของผู้คน ที่ผู้วิจัยทำการศึกษาถึงแม้ว่าจะถูกใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับกรมศิลปากรในการเก็บรักษาโบราณวัตถุที่พบคู่สันตริตัน ไม่ได้มีการจัดแสดงหรือเล่าถึงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคู่สันตริตัน ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ของท้องถิ่นชาติเรื่องราว ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นในการจัดแสดง

3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะมีการเก็บรวบรวมความทรงจำของผู้คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ เหตุการณ์สำคัญ วิถีชีวิต ตั้งเดิม เพื่อที่จะได้เป็นการเติมเต็มมิติของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2544). พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (พิมพ์ครั้งที่ 2). สมাপันธ์.
- กรมศิลปากร. (2550). ศัพทานุกรมโบราณคดี. รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2566-2570. ม.ป.ท.
- เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช. (2557). บทวิจารณ์หนังสือ. วารสารมนุษยศาสตร์สาร(คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ฉบับที่ 2, 246-251.
- จิรัชชาติ สันตะยศ. (2553). การสร้าง “พระราชชายาเจ้าดารารัศมี” ให้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ทศวรรษ 2500-ปัจจุบัน. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย (สาขาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร), ฉบับที่ 1, 25-39.
- ดำรงราชานุภาพ, ส. ก. (2564). เอกสารเสด็จตรวจราชการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ.119 - 131 (พ.ศ.2443-2455). สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ 1). วี.ซี.พี. ซัคเซสกรุ๊ป.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะและคณะ. (2561). การขยายตัวของชุมชนจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2408-2560. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ฉบับที่ 2, 43-56.
- ธิดา สาระยา. (2539). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 1). เมืองโบราณ.
- นราธร สายเส็ง. (2560). พื้นที่กับความทรงจำ Spatial and Memory. ที่ทัศนวัฒนธรรม, 23-41.
- นิชธิมา บุญเฉลียว. (n.d.). ความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นกับประติษฐกรรม. วิทยานิพนธ์ ศิลปศา

สตรมหาบัณฑิต(การพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เบญจวรรณ นาราสิัจ. (2557). การช่วงชิงทางวาทกรรมว่าด้วยการจัดการมรดกวัฒนธรรม

โบราณสถานปราสาทพนมรุ้ง. ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต(สหวิทยาการ).

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปฐุม หงษ์สุวรรณ. (2560). ประเพณีประติษฐานในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

พิพิธภัณฑณ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2556). โครงการ “ร่วมรักษาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พื้นที่ฟู

พิพิธภัณฑณ์ที่บ้านวัดบ้านโนน”ตำบลขามป้อม อำเภอบ้านดุง จังหวัดมหาสารคาม (ระยะที่

1). ม.ป.ท.

แพรทอง แก้วทองมี, พ. (สนติมน). (2561). พดวัตประเพณีสงฆ์บัวมาศ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ

จังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2557). ศิลปะเขมร. มติชน.

วิจารย์ พรพฤติพันธ์. (2565). นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา

เศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในอำเภอเขาค้อจังหวัดเพชรบูรณ์. ภาววิทยาของความสุขและสุข

ภาวะที่ดีในปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น, ฉบับที่ 1, 103.

วิจารย์ ชีวาสุขถาวร,ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, อ. ป. (2556). ประเพณีสงฆ์ ความเชื่อท้องถิ่นกับการ

ดำรงอยู่ของโบราณสถานจังหวัดมหาสารคาม. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง

(มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ฉบับที่ 3, 123-143.

วิจารย์ ชีวาสุขถาวร. (2553). กุสันตรัตน์ อโรคยาศาลแห่งหนึ่งนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสาร

สังคมลุ่มน้ำโขง, ฉบับที่ 1, 107-124.

วิจารย์ ชีวาสุขถาวร. (2556). การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมศาสนสถานประจำอโรคยาศาล

(โรงพยาบาล) ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กรณีศึกษากุสันตรัตน์ จ.มหาสารคาม. วารสารหน้า

จั่ว, ฉบับพิเศษ, 158-175.

วีรพล มณพงษ์. (2531). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวนาในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือของ ประเทศไทย :กรณีศึกษาบ้านกุตุรงค์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ
มหาสารคาม.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2549). “มาตุภูมิกับชาติภูมิ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ”ใน
ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม”ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. เรือนแก้วการพิมพ์.

ศิวาพร ณ ถลาง. (2557). ทฤษฎีคติชนวิทยา:วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน (พิมพ์
ครั้งที่). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภชัย นวการพิศุทธิ์. (2535). โบราณสถานศาลานางสาวในเมืองโบราณนครจำปาศรี ต.กู่สันตรัตน์ อ.
นาคูน จ.มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2553). หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำและพื้นที่
พิธีกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์. สายธาร.

สมชาติ มณีโชติ. (2528). ศิลปะโบราณวัตถุ : กู่สันตรัตน์. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครู
มหาสารคาม.

สมชาติ มณีโชติ. (2531). ปรากฏ์บ้านเขวา “อโรคยาศาล.” ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม.

สุเทพ สุนทรเสถียร. (2540). มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. เมืองโบราณ.

สุภางค์ จันทวานิช. (2547). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ ธีรศาวัตต์. (2545). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. ศูนย์หนังสือ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

องค์การบริหารส่วนตำบลกุตุรงค์. (2553). แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลกุตุรงค์ อำเภอกุตุรงค์
จังหวัดมหาสารคาม. องค์การบริหารส่วนตำบลกุตุรงค์.

อนุชิต สิงห์สุวรรณ. (2551). “มุขปาฐะสถาน”: ว่าด้วยความสัมพันธ์ของผู้คนกับกู่สันตรัตน์
มหาสารคาม. วารสารเมืองโบราณ, ฉบับที่ 2, 114-122.

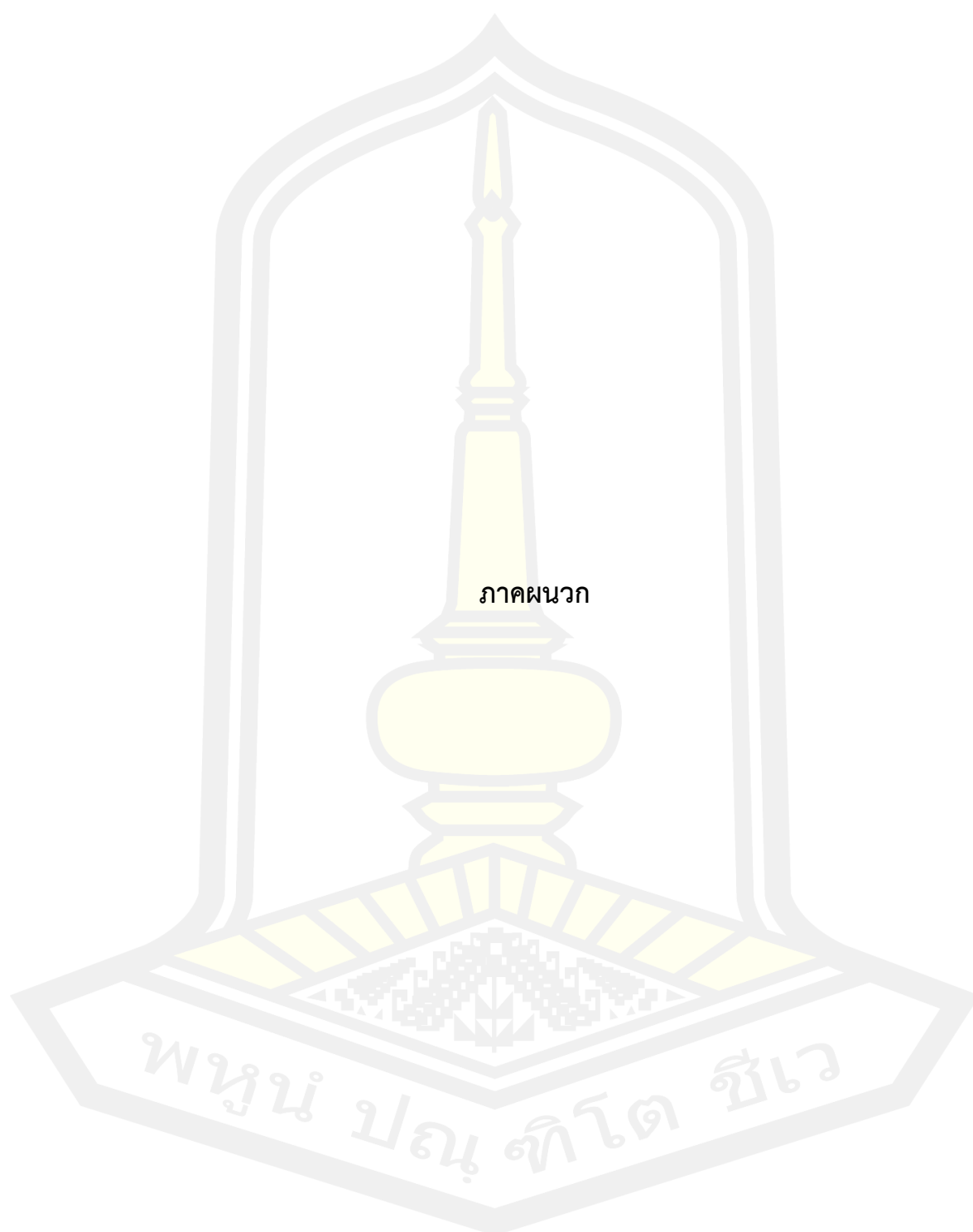
อริยานุวัตร เขมจารี เถระ, พ. (2527). ตำนานนครจำปาศรี กู่สันตรัตน์ (ที่ระลึกเนื่องในงานทอดผ้า
พระกฐินพระราชทาน ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 3 พฤศจิกายน 2527 ณ วัดมหาชัย

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม). โรงพิมพ์สหบัณฑิต.

อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์. (2560). ความหมายของพื้นที่เงื่อนไขของความทรงจำ: ความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำกับการให้ความหมายของพื้นที่ บ้านห้วยกบ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)*, ฉบับที่ 2, 155-186.

อำภา บัวระภา, (2560). “หมู่บ้านหวนาไทย” ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ศูนย์รวมทางจิตใจและมรดกทางวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, ฉบับที่ 6, 42-52.

ภาคผนวก

พหุมนุ ปรณุ ทิโต ชีเว

ภาคผนวก ก

ผู้ให้สัมภาษณ์

นายใจ ปัสติ อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 22 บ้านกุ่ม ตำบลกุ่มสันตร์ตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

นายบุญเวิน มาศบั้ง อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 5 บ้านกุ่ม ตำบลกุ่มสันตร์ตน์ อำเภอนาดูน

จังหวัดมหาสารคาม

นายพรมมา มาศบั้ง อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 13 บ้านกุ่มสันตร์ตน์ ตำบลกุ่มสันตร์ตน์ อำเภอนาดูน

จังหวัดมหาสารคาม

นางพอง ภูมิศักดิ์ อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 69 บ้านกุ่ม ตำบลกุ่มสันตร์ตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

นางรัตน์ ปะนามะตา อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 4 บ้านกุ่ม ตำบลกุ่มสันตร์ตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

นายสมบัติ พิมยัง อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 10 บ้านกุ่ม ตำบลกุ่มสันตร์ตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

นายสุภาพ บุตรีวิเศษ อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ที่ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุ่มสันตร์ตน์ ตำบลกุ่มสันตร์ตน์
อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

นางสุกัญญา ปะวินทะ อายุ 43 ปี สัมภาษณ์ที่ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุ่มสันตร์ตน์ ตำบลกุ่มสันตร์ตน์
อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

นายหลั่น นามปักซีใต้ อายุ 73 ปี สัมภาษณ์ที่ วัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

จ.อ.บุญเลิศ วรรณศรี อายุ 72 ปี สัมภาษณ์ที่ วัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

นางสมพร ประสีระเก อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 186 หมู่ 15 ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

นางพิชฎ์พัฒนา นามสมบุรณ์ อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 10 หมู่ 12 ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

นายธาดา ศรีหนองไครต อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 10 บ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นางเตือนใจ ขนฝง อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 33 บ้านกุตรัง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายฉั่น ขันฝง อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 6 บ้านกุตรัง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายสุทธะ มัชฌิมา อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 37 บ้านกุตรัง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นางวนิดา สารภี อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 105 บ้านหนองบัว ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายมังกร บุรินอก อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 46 บ้านกุตรัง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นางกองศรี รัฐอาจ อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 18 บ้านดอนโฌง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นางสวาท เดือนจันทร์ถึก อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 161 บ้านดอนโฌง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายซาร์ เสริมสาย อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 73 บ้านหัวช้าง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายล้วน มัชฌิมา อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 153 บ้านตัน ตำบลหนองเหล็ก อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายราชันย์ ไชยะดา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 56 บ้านกุตรัง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

นายสมจิตร รัฐอาจ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 49 บ้านหัวช้าง ตำบลกุตรัง อำเภอกุตรัง
จังหวัดมหาสารคาม

พูนุ ปณุกิตโต ชีเว

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม” โดยมีความมุ่งหมายการวิจัยดังนี้

1. เพื่อประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนี้อย่างไร
3. เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงฆ์

ในการนี้ผู้วิจัยใคร่ขอความร่วมมือจากท่านผู้รู้โปรดร่วมสนทนาและตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง โดยบทสนทนาและการสัมภาษณ์ของท่านจะเป็นความลับและจะถูกใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....
 อายุ..... เพศ..... อาชีพ.....
 การศึกษา.....
 ที่อยู่.....
 วันที่..... เวลา.....

ตอนที่ 2 ประวัติชุมชน

1. ชื่อหมู่บ้าน
 - 1.1. เริ่มเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ตั้งแต่เมื่อไหร่.....
 - 1.2. ประวัติของชุมชนเป็นมาอย่างไร.....
 - 1.3. รู้จักเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนอย่างไร.....
2. สถานที่สำคัญ
 - 2.1. มีวัดใดบ้าง.....
 - 2.2. ป่า หนองน้ำ พื้นที่สาธารณะอยู่ที่ใด.....

- 2.3. มีกลุ่มคนอื่นๆนอกจากลาว มีกลุ่มใดบ้าง.....
- 2.4. สถานที่สำคัญในชุมชนมีเรื่องราวอย่างไร
3. ความเปลี่ยนแปลง
 - 3.1. ถนนเส้นแรกของชุมชนเกิดขึ้นเมื่อใด.....
 - 3.2. มีการพัฒนาถนนเส้นนี้เมื่อใด.....
 - 3.3. มีถนนเส้นใดบ้างเกิดขึ้นอีก.....
 - 3.4. มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำชีเมื่อใด.....
 - 3.5. เกิดน้ำท่วมเมื่อใด.....
 - 3.6. ป่าหรือพื้นที่สาธารณะเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....
 - 3.7. มีน้ำประปาใช้เมื่อใด.....
 - 3.8. มีไฟฟ้าเข้ามาเมื่อใด.....
4. ชุมชนปรับตัวอย่างไร
 - 4.1. เมื่อเกิดน้ำท่วมย้ายไปอยู่ที่ใด.....
 - 4.2. เมื่อมีการพัฒนาถนนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร.....
 - 4.3. เมื่อมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำชีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร.....
 - 4.4. เมื่อมีน้ำประปามีการปรับตัวอย่างไร.....
 - 4.5. เมื่อไฟฟ้าเข้ามามีการปรับตัวอย่างไร.....
5. สายตระกูล
 - 5.1. ตระกูลของท่านมาจากที่ไหน.....
 - 5.2. เพราะเหตุใดจึงมาอยู่บ้านนี้.....
 - 5.3. มีเชื้อสายมาจากที่ไหน.....
 - 5.4. มีจำนวนพี่น้องกี่คน.....
6. ประเพณี
 - 6.1. ประเพณีที่ยังปฏิบัติอยู่มีอะไรบ้าง.....
 - 6.2. ประเพณีที่ปฏิบัติอยู่เปลี่ยนแปลงอย่างไร.....
 - 6.3. ได้มีกิจกรรมร่วมกับประเพณีอย่างไร.....
7. ผี
 - 7.1. ผีของชุมชนมีกี่ชนิด.....
 - 7.2. ผีมีบทบาทอย่างไรในชุมชน.....

- 7.3. สิ่งที่เคารพนับถือชุมชนมีอะไรบ้าง.....
- 7.4. มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งที่นับถืออย่างไร.....
8. สิ่งที่เกิดขึ้นครั้งแรก
- 8.1. สิ่งที่เกิดขึ้นครั้งแรกในชุมชนมีอะไรบ้าง.....
- 8.2. มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่นั้นอย่างไร.....
9. บทบาทของคนชาติพันธุ์อื่น
- 9.1. มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาอยู่ในชุมชนหรือไม่ ถ้ามีกลุ่มใดบ้าง.....
- 9.2. เพราะเหตุใดเขาจึงเข้ามา.....
- 9.3. เข้ามาแล้วมีบทบาทอย่างไรบ้าง.....
10. ความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น
- 10.1 ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร.....
- 10.2 ชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอื่นอย่างไรบ้าง.....
- 10.3 ชุมชนติดต่อกับชุมชนอื่นอย่างไร.....
11. ชุมชนในปัจจุบัน
- 11.1 ชุมชนในปัจจุบันนี้มีลักษณะเด่นอย่างไร.....
- 11.2 มีอะไรที่ต่างจากเมื่อก่อน.....
- 11.3 ประเพณีเปลี่ยนแปลงจากเดิมหรือไม่อย่างไร.....
- 11.4 มีสถานที่สำคัญเพิ่มขึ้นอีกหรือไม่อย่างไร.....
12. แผนที่
- 12.1 มีวัดที่วัดอยู่ทางทิศใดบ้าง.....
- 12.2 มีแหล่งน้ำที่อยู่ทิศใดบ้าง.....
- 12.3 ศาลปู่ตาอยู่ทางทิศใด.....
- 12.4 ศาลากลางบ้านอยู่ทางทิศใด.....
- 12.5 ป่าช้าอยู่ทางทิศใด.....
- 12.6 มีสถานที่สำคัญอื่นอีกหรือไม่ถ้ามีอยู่ทิศใดบ้าง.....

ตอนที่ 3 ความทรงจำต่อพื้นที่และประเพณี

1. พื้นที่ภูในอดีตเป็นอย่างไร.....
2. งานประเพณีสรวงภูในอดีตเป็นอย่างไร.....

3. มีชุมชนไหนบ้างที่เดินทางมาเที่ยวงานประเพณีสงกรานต์.....
4. ขั้นตอนเป็นอย่างไร.....
5. เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงเมื่อไหร่.....
6. ปัจจุบันต่างกันอย่างไรกับอดีต.....
7. นอกจากนั้นคนในชุมชนใช้พื้นที่ทำอะไรบ้าง.....

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

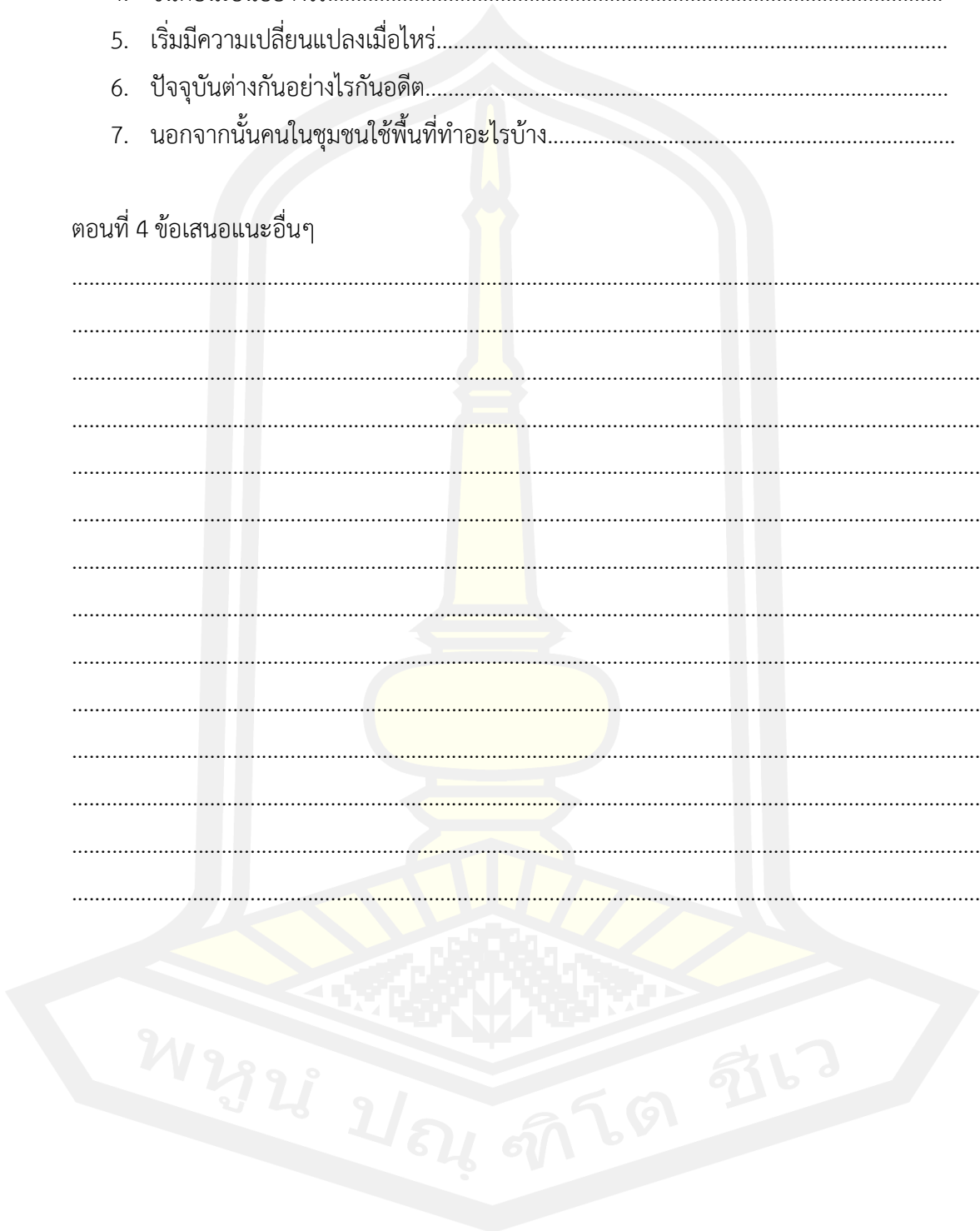
.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

เรื่อง ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำร่วมของชุมชนกับประเพณีการสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม” โดยมีความมุ่งหมายการวิจัยดังนี้

1. เพื่อประวัติและพัฒนาการของประเพณีสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และ ชุมชนรอบๆ ว่ามีความทรงจำร่วมต่อสถานที่แห่งนี้อย่างไร
3. เพื่อศึกษากระบวนการที่ภาครัฐเข้ามาจัดการวัฒนธรรมในประเพณีสงฆ์

ในการนี้ผู้วิจัยใคร่ขอความร่วมมือจากท่านผู้รู้โปรดร่วมสนทนาและตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง โดยบทสนทนาและการสัมภาษณ์ของท่านจะเป็นความลับและจะถูกใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....
 อายุ.....เพศ.....อาชีพ.....
 การศึกษา.....
 ที่อยู่.....
 วันที่..... เวลา.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโบราณสถาน/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

2.1 ลักษณะของพื้นที่

.....

2.2 จำนวนนักท่องเที่ยว

.....

2.3 การดูแล

.....

.....

2.4 ประชาสัมพันธ์ ประเพณี

.....

.....

ตอนที่ 3 การพัฒนา ต่อยอด เกี่ยวกับโบราณสถาน/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

3.1 ลักษณะของพื้นที่

.....

.....

.....

3.2 จำนวนนักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

3.3 การดูแล

.....

.....

.....

3.4 ประชาสัมพันธ์ ประเพณี

.....

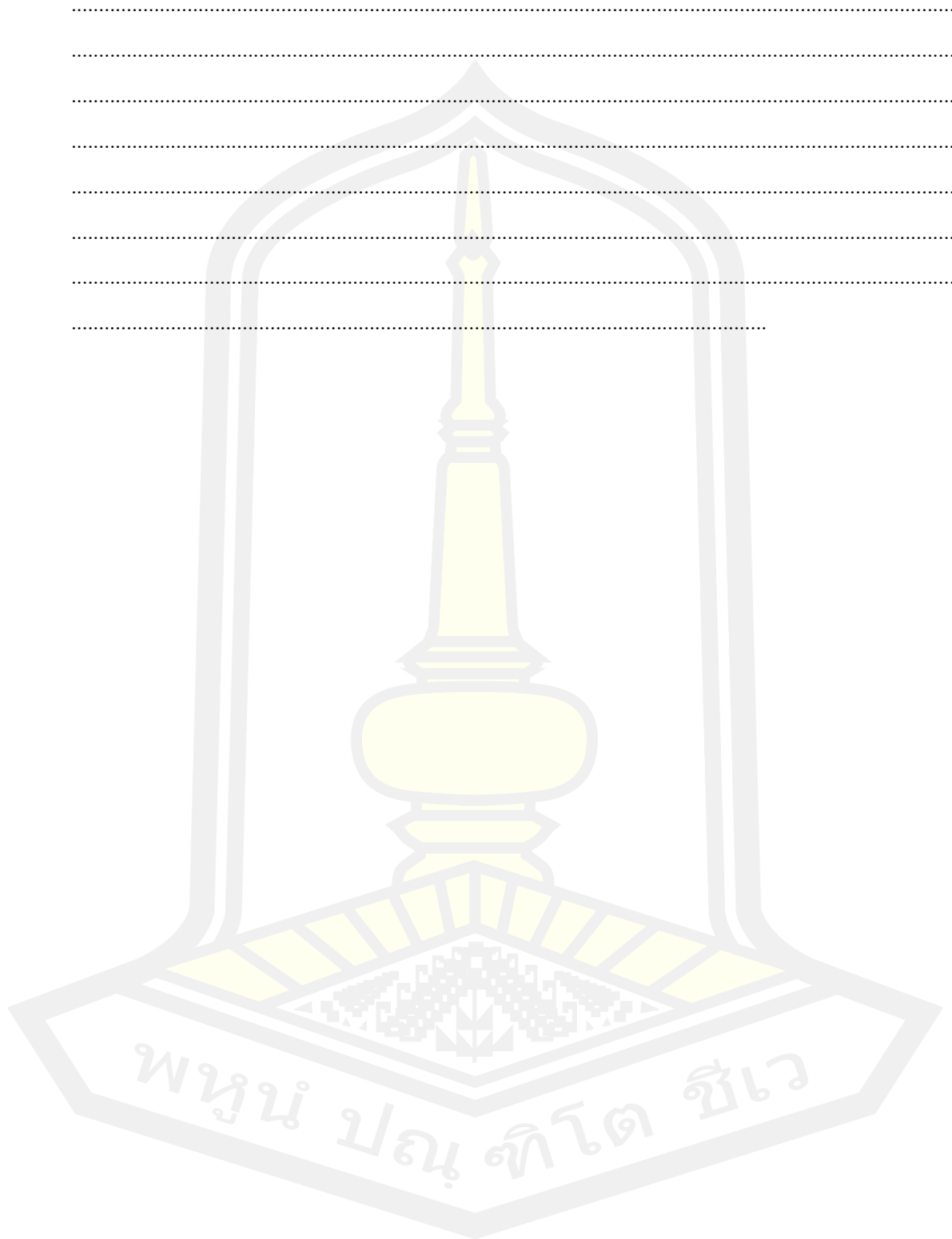
.....

.....

ตอนที่ 4 เรื่องเล่า ความทรงจำ ต่างๆ

.....

.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายไกรวิทย์ นรสาร
วันเกิด	วันที่ 28 กรกฎาคม 2536
สถานที่เกิด	สกลนคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 120 หมู่ 8 บ้านป่าย่างห่าง ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44150
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2555 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนธาตุนารายณ์วิทยา จังหวัดสกลนคร พ.ศ.2559 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต(ศศ.บ. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) พ.ศ. 2566 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)

พูนุ ปณุกิตโต ชีวะ